

naše planine

9 - 10
1976

naše planine

REVIJA PLANINARSKOG SAVEZA HRVATSKE
I PLANINARSKOG SAVEZA BOSNE I HERCEGOVINE

le nostre montagne

nos montagnes

our mountains

unsere berge

Glavni i odgovorni urednik revije: prof. dr Željko Poljak
41000 Zagreb, Cesarčeva 5

Izlazi u šest dvobroja godišnje. Godišnja preplata 100 dinara (za inozemstvo 10 USA dolara). Cijena pojedinog dvobroja 20 dinara (za inozemstvo 2 USA dolara). Uplate čekom na tekući račun Planinarskog saveza Hrvatske (br. 30102-678-5535). Na poledini čeka treba naznačiti: »Za Naše planine« i ispisati čitku adresu pošiljaoca. Preplate iz SR BiH šalju se na tekući račun Planinarskog saveza BiH 10102-678-710. Rukopisi se šalju Planinarskom savezu Hrvatske, 41000 Zagreb, Kozarčeva 22 i Planinarskom savezu Bosne i Hercegovine, 71000 Sarajevo, Sime Milutinovića 10. Izdavač je Planinarski savez Hrvatske. Redakcija: 41000 Zagreb, Kozarčeva 22, tel. 448-774, radno vrijeme 8—14 sati. Tisak »Vjesnik« Zagreb. Izlazi uz finansijsku pomoć Republičkog fonda za unapređivanje kulturnih djelatnosti SRH. Oslobodeno od poreza na promet na osnovi mišljenja Republičkog sekretarijata za prosvjetu, kulturu i fizičku kulturu (br. 5449 od 26. XII 1972).

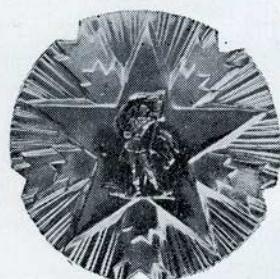
Godište 68 (28) Rujan—Listopad 1976. Broj 9—10

Volumen 68 (28) Septembar—Oktobar 1976. No 9—10

Od 1898. godine »Hrvatski planinar«, od 1949. »Naše planine«

SADRŽAJ

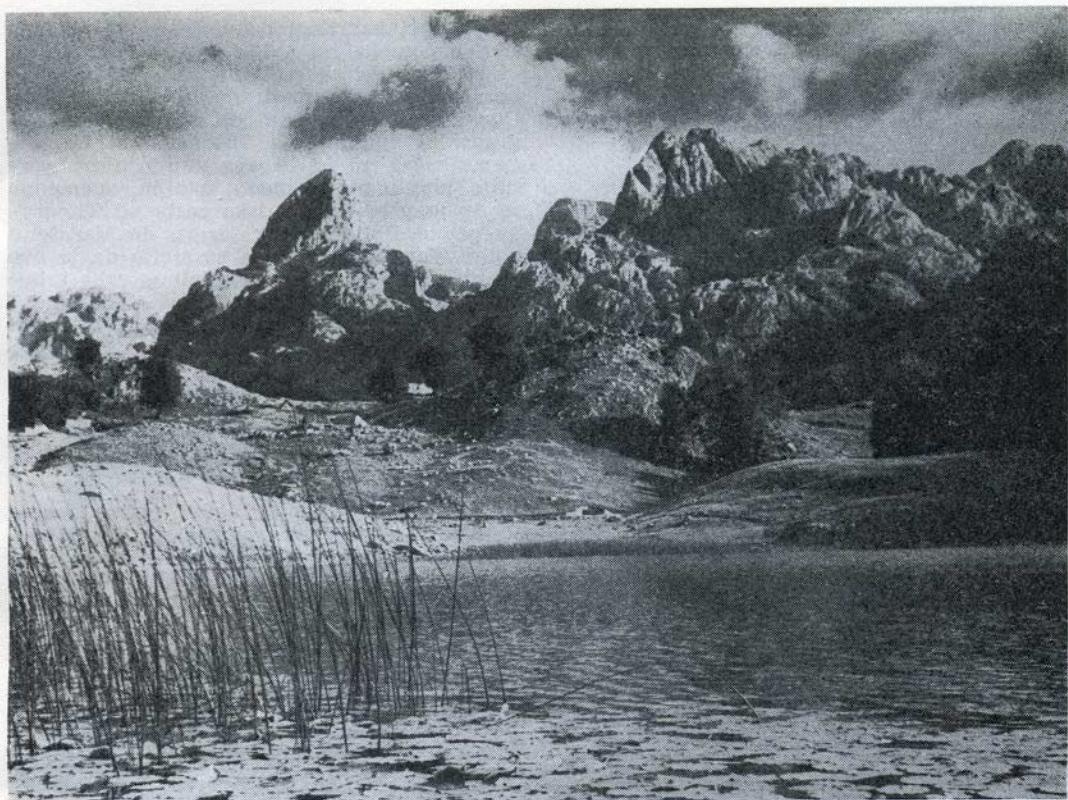
Dr Željko Poljak: Štitan i Bokumirsко jezero	193
Uzeir Beširović: Susreti s planinama	199
Agata Truhelka: Vrela i potoci u starom Sarajevu	204
Željko Gobec: »Vihor« na Kilimandžaru	205
Zvonimir Šafar: Prozor	207
Milutin Vasiljević: Zugspitze, najviši vrh SR Njemačke	208
Vladimir Dumbović: Kanarski otoci	209
Damir Sirnik: Na Medviđaku	212
Mirsad Đulbić: Jedna kuća — cijelo selo	213
Bećir Isaković: Vidik s Gornergrata	215
Jež: Lijenost ili neodgojenost?	216
Dr Željko Poljak: Sutton dijarskog izdiga	217
Obrad Berdović: Ljetni izdig na Tovarnicu	217
R. V. Vešović: Život na Komovima	220
Iz pisama uredništva	222
Jakša Kopić: Iz predratnih kronika	224
Mr Tone Strojin: Planinarstvo — životna i kulturna potreba čovjeka	225
Književnost	232
Lucijan Smokvina: Prilog povijesti planinarstva u Rijeci	233
Josip Bačić: Nova staza na Magliću	233
In memoriam Osmanu Rupiću	234
Dva suprotna mišljenja	235
Naše organizacije	237
Vijesti	239
Orijentacijski sport	240

Planinarski savez Hrvatske
odlikovan je 1974. godine
Ordenom zasluga za narod
sa zlatnom zvijezdom

NA NASLOVNOJ STRANICI:

U Savojskim Alpama

Pogled s Bukumirskog jezera na Pasjak (lijevo), Štitan (u pozadini) i Surdup (desno)

Foto: dr Ž. Poljak

Štitan i Bukumirske jezera

Dr ŽELJKO POLJAK

ZAGREB

Na naslovnoj stranici Naših planina broj 7—8 prošle godine objavljena je fotografija Štitana koju sam snimio toga ljeta s obale Bukumirskog jezera. Upitalo me nekoliko čitalaca gdje se nalazi taj divni krajolik jer ga nisu mogli naći ni u boljim geografskim kartama, a pitali su i kako se može doći do njega. Mislim da su dobro ocijenili ljepotu Štitana i njegove okolice, a istina je da je planinarima ostala sve do danas nepoznata. Otkrio sam je slučajno zahvaljujući svojoj znatiželji i upornosti.

Planinsko područje Štitan—Smojan uz crnogorsko-albansku granicu dokazuje da istraživalačka misija planinarstva u našoj zemlji još uvijek može naći zahvalnih područja rada. Lijepo kaže Tone Strojin u svom članku u ovom broju da se planinari dijele na

one koji su zaljubljeni u »svoju« planinu i hodočaste joj uporno godinama, i na one druge koji uvijek traže nešto novo. Ubrajam se među one koji prednost daju nepoznanicama, kojima se ne mile utabani putevi, pa makar i uz rizik ponekog razočaranja. Ovaj puta se nisam ni malo razočarao. No počinimo otpočetka!

Prvi puta vidio sam neke vrhove Kučkih planina — i to samo izdaleka — prije ravno četvrt stoljeća kada sam putovao na biciklu iz Peći kroz Prokletije do Titograda. Bila je to vratolomna vožnja po vrlo lošoj cesti s dva, tada, najviše prevoja u našoj zemlji: Čakor (1849 m) i Trešnjevik (1600 m). Negdje oko Lijeve Rijeke, malog ali vrlo uglednog vašovićskog sela u brdima iznad Titograda, ugledam u daljini, lijevo od ceste, skupinu

kamenih vrhova od kojih su mi neki svojim smjelim oblicima izazvali žmarce u tijelu. Tada sam se još bavio alpinistikom i odmah zaključio da bi tamo moglo biti »posla«.

Ponovo sam se našao u njihovoj blizini 1955. godine, ali s druge strane. Ljeti te godine putovao sam s pokojnim prof. Branimirom Gušićem istraživajući izvorište rijeke Tare. Put nas je vodio iz Veruše preko jadransko-crnomorske razvodnice na Sirokaru do jezera Rikavca. O našem putu napisao je Gušićev sin Ivan vrlo lijep prikaz u Našim planinama pod naslovom »Od Kolašina do Titograda uz albansku granicu« (1956, str. 129). Vrijeme je bilo prilično loše, ali sjećam se kao danas kako se pred našim očima desno od puta na trenutak podigla maglena zavjesa i pokazale se dvije kamene glave povezane blagim prevojem. Kroz tu slikovitu kulisu u pozadini se ustobočila golema hridina nalik piramidi s odječenim vrhom. Kakva divna slika, ta koji je taj prekrasni vrh, pomislih. Sliku sam ponio sa sobom u fotoaparatu. Tada još nisam znao da je to Štitan. Magla nam

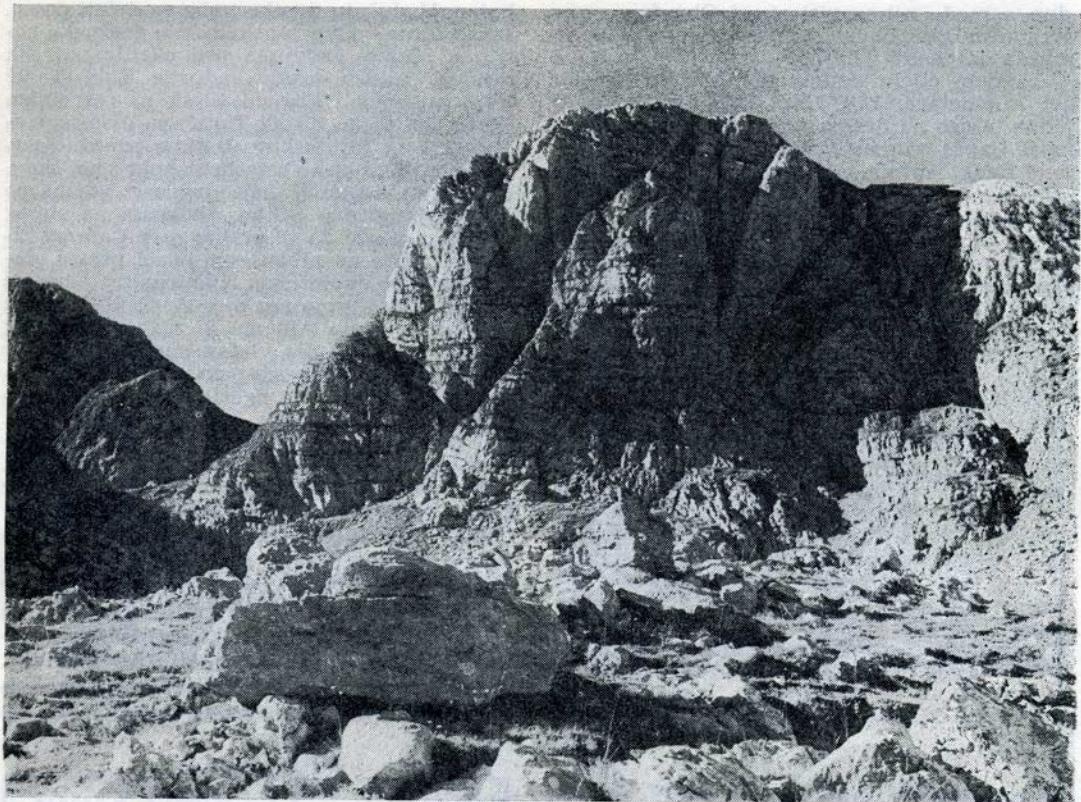
ga je opet sakrila i ostala je samo neizbrisiva uspomena na jednu čarobnu viziju.

Moj lanjski pohod Štitanu došao je nekako iznenada i neplanirano. Prošlog ljeta na Durmitoru susreo sam se s poznatim beogradskim planinarom Branislavom Cerovićem. Pričao mi je da piše knjigu o crnogorskim planinama i, među ostalim, spomenuo je da je probijena brdska cesta od Titograda preko Bukumirskog jezera do Veruše u dolini Tare. Odmah sam se sjetio da je ovo jezero u blizini mojeg zagonetnog vrha i, budući da sam imao automobil i da sam namjeravao u Titograd, evo prilike da svratim tamо. Istina, trebao bih putovati sam a ne bih smio kršiti staro planinarsko pravilo da se u planinu ne ide bez društva ali, mislio sam, to će biti samo kratak usputni izlet više na kotačima nego na nogama. Nisam mogao tada ni slutiti da će me Štitan zarobiti svojim čarom.

Našao sam se, dakle, jedne večeri opet u Veruši, na mjestu gdje stara cesta Mateševo—Titograd ostavlja Taru. Veruša je predivna

Pogled sa Sirokara kroz Štitanska vrata na Štitan

Pogled na Veliki Toljevac iz Mijićevog dola

zelena dolina (1200 m) gdje se Tara proširila među šumovitim obroncima Komova. U tom planinskom krajoliku smješteni su paviljoni dječjeg ljetovališta ferijalne organizacije iz Titograda. U paviljonima tišina, djece više nema, ali evo nekoliko odraslih ljudi. U prvi mah nisu me baš odviše ljubazno odmjerili, očito da mora biti sumnjiv tko se tu u blizini granice želi baviti planinarstvom. No ubrzo je prevladala tradicionalna crnogorska go-stoljubivost i postao sam njihov gost, a to znači više nego biti član obitelji. Nikad ne će zaboraviti upravitelja Danila Klikovca, nastavnika iz Golubovca kod Titograda, ni ostalih članova tog simpatičnog kolektiva. Drugi dan su me otpratili svojim kolima do Bokumirskog jezera (8 km) i tu smo se rastali nakon zajedničkog fotografiranja. Moram priznati da sam zaboravio svoje obećanje i tek, pišući ove retke, sjetih se da im dugujem fotografije. Sada su već vjerojatno u njihovim rukama.

Ostaoahn sam na Bokumirskom jezeru. Kav divan prizor, kao u priči. Jezero je na visini od 1440 m između brda Zagona (1859 m) i Debeze (1727 m). Dimenzije su mu 210x130 m, najveća dubina 16,8 metara, temperatura

18,5°C. Boja vode tamnozelena, providnost oko dva metra, uz obalu šaš, a obale obrasle travom. Na sjevernoj strani u plićaku plivaju crni daždevnjaci, endemična vrsta tritona *Triturus alpestris montenegrinus*. Od jezera uzbrdo nastavlja se lijepa dolina gledčerskog postanka, s brojnim morenskim pregradama. U zaleđu su joj kulise od niza kamennitih gorostasa različita oblika — koji je od njih moj Štitan?

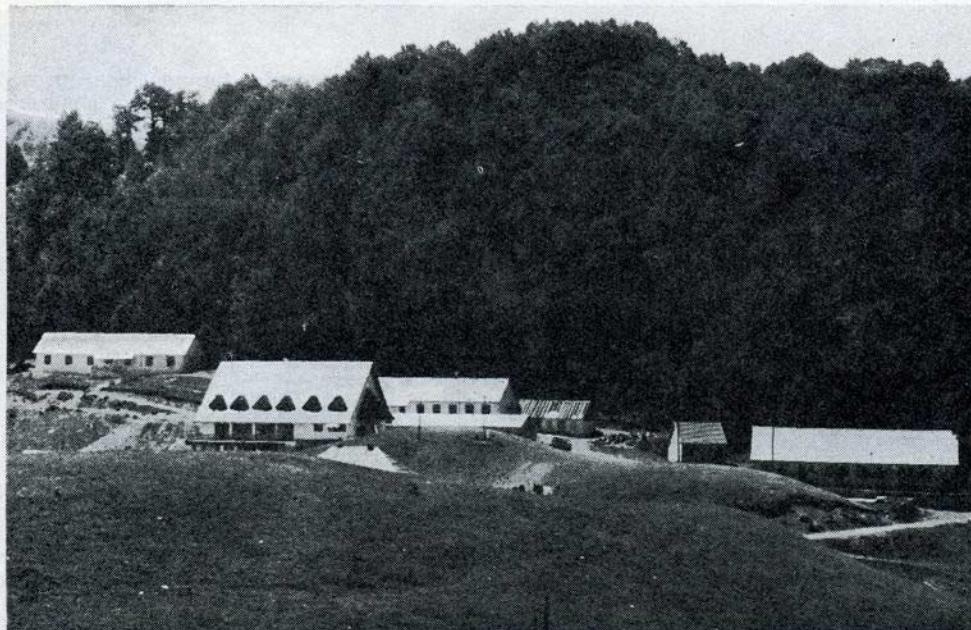
Eto jednog čovjeka na gradski obučena, možda će on znati. Bio je to neki penzioner iz Titograda, porijeklom iz ovih krajeva. U blizini jezera sagradio je vikend-kućicu i sada tu ljetuje. Zahvaljujući probijanju brdske ceste nije to bio težak pothvat u uskoro će, kaže, nicati i druge kuće za odmor. S oduševljenjem priča o ljepotama ovoga kraja, pozna dobro narodnu predaju, ispričao mi je legendu o kamenu što visi nad jezerom, o strašnoj jami Zveketuši u obližnjem brdu Debezi u kojoj tutnji i duva, zna za rijetkog tritona u jezerskoj vodi koji je poznat u znanstvenom svijetu kao relikt iz davnih vremena, ali ne zna ništa o mojoj Šitanu. »Enc, onaj divovski krivi Zub što strši u oblike zove se Pasjak, desno je Velji vrh i Sur-

dup, a među njima viri strmi Obručan s vodovarnim geološkim slojevima — Štitan je možda dalje, iza njih.

Predem cijelu dolinu do njena vrha, oko pet kilometara. Loš kolni put uspinje se s jedne terase na drugu, s druge na treću. Jedna je ljepša od druge, ravne su, zelene i svježe. I neuki putnik lako će shvatiti da su ove pravilne doline bile nekoć jezera, danas zasuta nanosima. A tako se dolina upravo i zove — Jezera! Kakva je to u davnini morala biti divna slika kad se voda prelijevala u kaskadama. Danas je to bezvodan kraj. Jedino je još ostalo Bukumirsko jezero kao pečat iz ledenog doba i ispod njega, pored kuće našeg Titogradanina, izvor žive vode. Usput me iz koliba prate začuđeni pogledi: odakle i kamo će ta kola sa zagrebačkom registracijom. Čuvam se susreta s tim dobrom goršacima iz plemena Kuča jer dobro znam njihovu besprimjernu gostoljubivost. Nemam mnogo vremena, a susret uvijek svršava s pozivom na ručak, iza ručka slijede priče i razgovori, a možete li poslije odbiti večeru, pa zatim konak? Sutra slijedi repriza kod komšije i tko bi znao tome kraja. Kršim, dakle, običaje pristojnog putnika i ne zaustavljam se do posljednje livade. Tu parkiram kola i odmah krenem stazom lijevo u šumu. Staza se penje preko Donje i Gornje skale, vrluda među stijenama, ali je orientacija laka: valja se držati dna klanca i tako prelaziti iz kotla u

kotao. U slučaju dvojbe treba se držati desno. Iznad šume vodi nas nekadašnje glečersko korito u blagim zavojima pod okrilje najviših vrhova. Lijevo ostaje najprije Suhi Torač (1822 m), čudan kameni šiljak na travnatom hrptu, iza njega Sirovi Torač, pa dvije kamene glave sa Štitanskim vratima između sebe. To su upravo ona vrata kroz koja sam, samo sa suprotne strane, prije dvadeset godina po prvi put ugledao Štitan. Nailazim na starog čobanina. Kaže da se prevoj zove Čafa od Širokara. Čafa na albanskom znači prevoj, dakle naziv je dvojezičan. Kući znaju i albanski i srpski. Nevjerojatno: dio istoga plemena su Crnogorci, a dio Albanci. U njihovim žilama teče još i dobar dio vlaško-cincarske krvi, a to je treća etnička skupina. O ovoj posljednjoj svijest je u njih ugasila, ali o tome jasno svjedoče antropološke karakteristike (zagasnita put, gotovo siva koža oko očiju) i mnoštvo toponima: Krisitor, Samator, Surdup ili, najjači primjer: ime Bukumirskog jezera. Bukumir je tipično vlaško ime (slično: Bukurešti i druga imena s prevagom samoglasnika »u« ili nastavkom -ul kao što su Radulovići, Bulatovići, Drakulići itd). No ostavimo starog čobanina i nastavimo naš put.

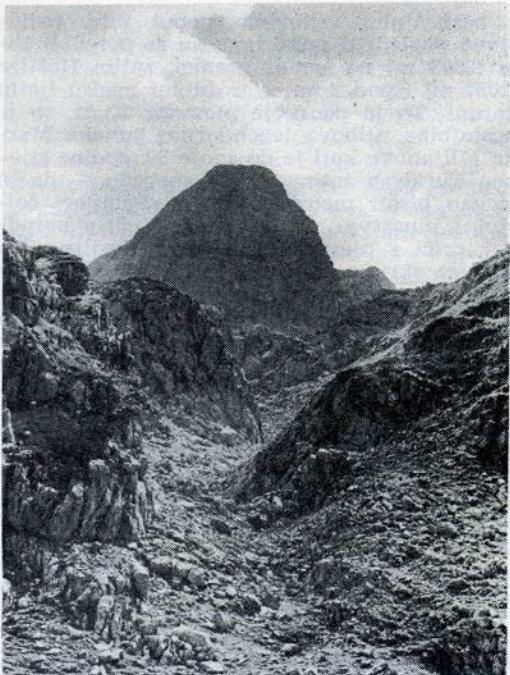
Kamenito korito pomalo skreće desno oko Pasjaka u njegovo zalede. Taj Pasjak je opet priča za sebe. Njegov izazovni kosi zub, koji mora privući pogled svakog pravog planinara

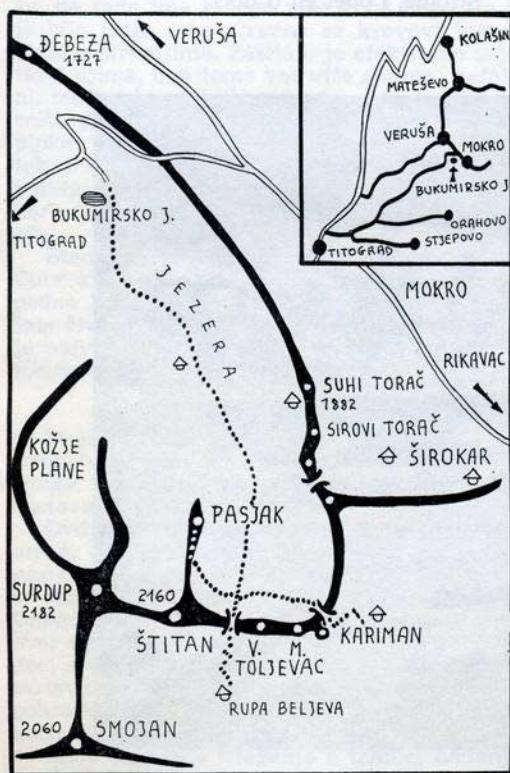
Dječje ljetovalište u Veruši

ra, izgleda neosvojiv iako nema ni punih 2000 metara visine. Koliko je Štitan lijep i skladan, toliko je Pasjak grub i prijeteci. Dakako, odmah uvrštavam u »plan rada« istraživanje mogućnosti za uspon na njegov vrh. Obišavši Pasjak, stanem kao očaran: pred mnom je Štitan! Poznam ga dobro, zapamtio sam njegovu markantnu figuru s kosom zelenom policom po sredini stijene. Čuvam njegovu fotografiju kod kuće. Eto, sada je konično moj. Predivan je. Ali nažalost danas ne ću stići na njegov vrh, prekasno je, stigla bi me noć u planini. Brz povratak na lивadu do automobila. Stižem tek u mrak. Što sada? Uzmak? Ne, ostajem ovdje i sutra ću na vrh. Iskusni planinar kad putuje nosi sa sobom opremu za bivak. Ugodna zvjezdana noć uz urnebes cvrčaka.

Ujutro rano, 22. kolovoza, ponovo uspon, sada već poznatim putem. Usput obilje motiva za fotoaparat. Za sat hoda eto me opet iza Pasjaka. Ulagam u širok ledenjački kotao (poslije sam doznao da se zove Mijićev dol). Na dnu je strašan krš, a naokolo divni vrhovi: desno Pasjak, lijevo Toljevac, a ravno pred mnom Štitan — gledam ga s poštovanjem i divljenjem. Sada postaje sve jasno: na Pasjak se može samo odavle, iz njegova zaleđa, zapravo s prijevoja koji ga dijeli od Štitana. A Štitan, pa to je vrh što je virio li-

Štitan iz Mijićeva dola

jevo od Veljeg vrha, a moj Titograđanin ga je zvao Obručanom. Možda ima i pravo, jer njegovi vodoravni slojevi izgledaju kao kameni obruči.

Uspon iz Mijićeva dola na Pasjak traje dobar sat, potkraj je među osovlijenim blokovima malo »vruće«, ali uz potreban oprez evo me na tjemenu. Kakav vidikovac! Možda baš zato što nije previsok; okolne vrhove gledam u lice a ne odozgo. Ima sličan središnji položaj između nekoliko ledenjačkih kotlova kao Meded na Durmitoru. Preko puta Mijićeva dola diže se Veliki Toljevac. Stijene su mu fantastično razvedene, o alpinisti, da ovo vidite! Povratak u Mijićev dol i sada uspon iz kotla na Štitan — najslade dolazi na kraju. Slijedi prilično oštar uspon od jednog sata na prijevoj koji ga dijeli od Toljevca (Čafa od Štitana), a zatim desno niti pola sata kroz krš na vrh. Čudan je taj vrh i pravo iznenadenje. Očekivao sam zarađanak jer je Štitan izdaleka nalik stošu s odsječenim vrhom, a kad tamо, to je prilično oštar hrbat dug stotinjak metara. Pozorno slijedim hrbat do njegova kraja i — stoj! Tu se u dubinu od nekoliko stotina metara ruši ona njegova sjeverna stijena što me izazivala još sa Širokara. Visina je 2160 metara. Nisam na najvišem vrhu Kučkih planina, viši je obližnji susjed Surdup (2182 m). Gledam ga iz profila. Njegov sporedni greben s kamnim tronjevima (Velji vrh) dijeli dva duboka ledenjačka kotla puna strašnoga krša. Na horizontu su Prokletije, albanske i naše,

s bezbrojnim vrhovima poput pile, jedinstven pogled. U polukrugu su se poredali Villa (2093 m) na samoj granici, zatim Koštica (2037 m) ispod koje se u dubini naziru ljetni katuni. To je područje plemena Kuča, to je postojbina njihova legendarnog junaka Marka Miljanova koji je do svoje 50. godine sjepekao Turke, a zatim naučio abecedu — da bi mogao pisati memoare (1901. »Primjeri čojsstva i junaštva«, 1904. »Pleme Kuči u narodnoj priči i pjesmi« i još dvije knjige). Iza Koštice skriva se čudna kamenita barijera s okomitim rebrima. Na karti piše: Krisitor. E, to treba pogledati izbliza, dakle, valja jednom i tamo doći. Tko zna što još svega ima u Kučkim planinama. Da nabrojimo samo još dvo-tisućnjake koji slijede za Košticom: Pločno (2067 m), krasan stožac Vilenica (2001 m), Žijevo s vrhom Djevojački grob (2140) i u bliskom susjedstvu već spomenuti Surđup, najviši vrh Kučkih planina. Nažalost, predaleko su da bi ih odavle planinarski »valorizirao«, pa neka i oni idu na popis budućih pohoda.

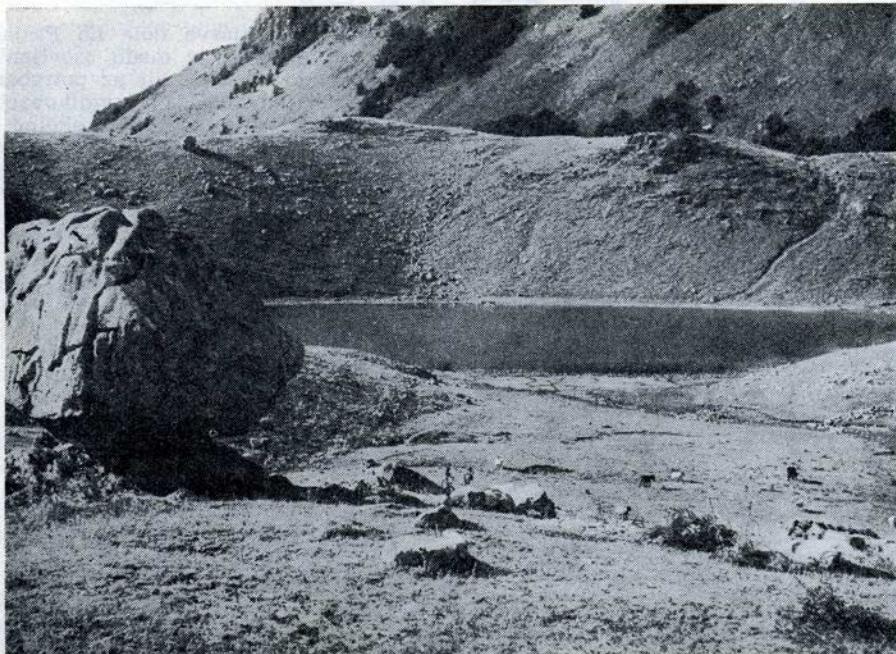
Vraćam se s vrha na prevoj pod Toljevcem, kada eto ovamo istodobno i nekoliko malih čobana s ovcama. Bistri momčići. Iako još nisu vidjeli planinra, ne čude se mnogo zašto sam došao. Kao da im je razumljivo da se i drugi moraju diviti njihovim planinama. Oni znaju sve planinske tajne, pokazali su mi Izvor od Jezera pod sjevernom stjenom Štitana koji biste danima uzalud tražili ako vam ga ne pokažu. Kao iz rukava i jednoglasno

sipaju nazive za pojedine lokalitete o kojima šuti i najpreciznija specijalka. Od njih doznajem za ime Toljevca, Mijićeva dola i Čafe od Mijićeva dola iza Toljevca, pokazuju mi da se Toljevac sastoji od Velikog i Malog vrha. Naučio sam da je Štitanu naglasak na drugom slogu, da se Velji vrh zapravo zove Kožje plane (jer na njemu ima divokoza), Pasjak zovu Pajšak ili Pajšjak. Naučili su me tko sve izlazi na koji katon i time sam ispunio sav notes (nikud bez nota, naučio me pokojni Gušić). Ovi me dragi momci nisu puštali da odem sve dok me preko Čafe od Mijićeva dola, mimo Toljevca, ne odvedoše iza tog vrha do okomite hridine. Ponosu su je pokazali: »To je Kariman, nitko još nije bio na njegovu vrhu, nemoguće je uspeti se.« Ali odakle na vrhu složena mala piramida od kamena? Tko je tu mogao biti? Stalno pratim planinarsku publicistiku, o Karimanu ni spomena. Prešutio sam im svoje zapažanje da ih na rastužim. Dovoljno sam ih razalostio što se odatile nisam htio spustiti u dubinu od 500 metara do njihova katura na ručak, premda bi to bilo »čas posla«. Utješio sam ih s malo čokolade, a zatim se vratio do svojih kola. Slijedilo je oko 45 kilometara silaza brdskom cestom preko Kastrata, Kržanja i Stravča do Titograda, ali tako lošom da se nije moglo voziti brže od 10 km na sat.

U Titograd sam stigao oko pola noći.

I nije mi bilo žao.

Štitane, i opet ću ti doći!

Bukumirsko jezera s Đebezom u pozadini

Susreti s planinama

UZEIR BEŠIROVIĆ

SARAJEVO

NEOČEKIVANI SUSRET

Podne. Sparan ljetni dan. Oblaci, bijeli kao ovčija runa, putuju na sve strane. Nerijetko prekriju sunce. Tada potamne bijele stijene Snježnice, Maglića i Volujaka i gусте šume ispod tih masiva, a ponekad i zelena dolina heroja, Tjentište.

Sutjeska jednolično žubori. Vječno huči, šumi, klokoče, sve od izvora ispod stijene Kučka, pa do ušća kod Bastasa.

I tako, dok oblaci putuju, mi sjedimo u hladovini pod gustom krošnjom oraha. Orah je poludivlji, kao i sve ovdje oko nas. Zgarišta što su prije trideset godina bila kuće, stale i pojate, zarasla su zelenilom i korovom. Samo se po neravnem zemljištu naslućuje da je tu nekoč bilo ljudsko naselje — selo Krekovi, što ga spali naprijatelj 1942. godine do temelja. Poludivlje kruške, jabuke, šljive, orasi, trešnje, bejturan i miloduh, prateće cvijeće svake seoske kuće, nijemi su svjedoci sa zemljom sravnjenih ognjišta Krekova.

Nasuprot nas je selo Mrkalji, koje je također bilo spaljeno i uništeno, ali su ljudi podigli nove, mnogo ljepše i veće domove. Kazu, da sada ima mnogo više kuća nego što ih je bilo prije rata. Crvene se krovovi kuća i stala u Mrkaljima. Zasijalo je električno svjetlo u njima, ima tome već više godina. Asfaltni, moderni put je ispod sela, a makadamska cesta prolazi krozan i još dalje pruža svoje pipke: prolazi kroz Perućicu, posljednji ostatak prašume u Evropi, dolazi do Prijevara, a jednim krakom vodi do ravnog Vučeva i uskoro će se spojiti s onom što ide od Mratinja.

Stanovnicima Mrkalja, Todževca, Šadića, Cureva, pa i onima visoko gore u Izgorima podno Lebršnika, cesta je u mnogome olakšala život. Donijela im je puno radosti i, što je najvažnije, uvela ih je u ostali svijet i u tokove našeg savremenog života.

* * *

Moja razmišljanja o spaljenom selu, o tim strašnim ratnim danima, o krvavoj drami Sutjeske, naglo prekinu poziv mog druga — da nastavimo prekinuto izlaganje.

Ovdje na zelenom proplanku, u hladovini oraha, održavali smo teoretsku i praktičnu nastavu. Naš »razred« se zove: Kurs za vodiče Sutjeske. »Đaci« su djevojke i mladići iz Omladinske radne akcije »Sutjeska 71«. U ovaj smjeni bilo ih je 37. Svi su bili redovni đaci srednjih škola ili učenici u privredi. Po sastavu su bile zastupljene sve republike i pokrajine, sve nacionalnosti, pa čak i neke nacionalne manjine.

Moje teoretsko izlaganje o tehnički hodanju u planini i prirodi nije im bilo zanimljivo.

Svako je od njih želio da što prije praktično primjeni teoriju. Ne samo ova grupa mladića i djevojaka, nego svi mlađi ljudi naših dana žeđe da sve stvari sami provjere i što prije dožive. U tome su, zaista, nestrpljivi.

Po završenom izlaganju dogovorismo se da sutradan našu školu »premjestimo« na Borovno brdo, kod spomenika Šerifa Loje, komandira hrabre Fočanske čete i narodnog heroja. Tako smo u toku tečaja sa svim smjenama i polaznicima obišli mnoga historijska mjesta, znamenitosti i prirodne ljepote Tjentišta, Zelengore, Maglića i Volujaka.

Kolega je odveo mladiće i djevojke na ručak, a ja ostao u blizini spomen-groba Save Kovačevića. Pokušavam naći prikladan kut da ga snimim, jer je zarastao u mlađu hrastovu šumu. Popnem se na hrast i sjednem u krošnju. U trenutku kada sam odredio elemente da napravim snimak, skitnice oblaci prekriše sunce i tako mi odgodiše snimanje.

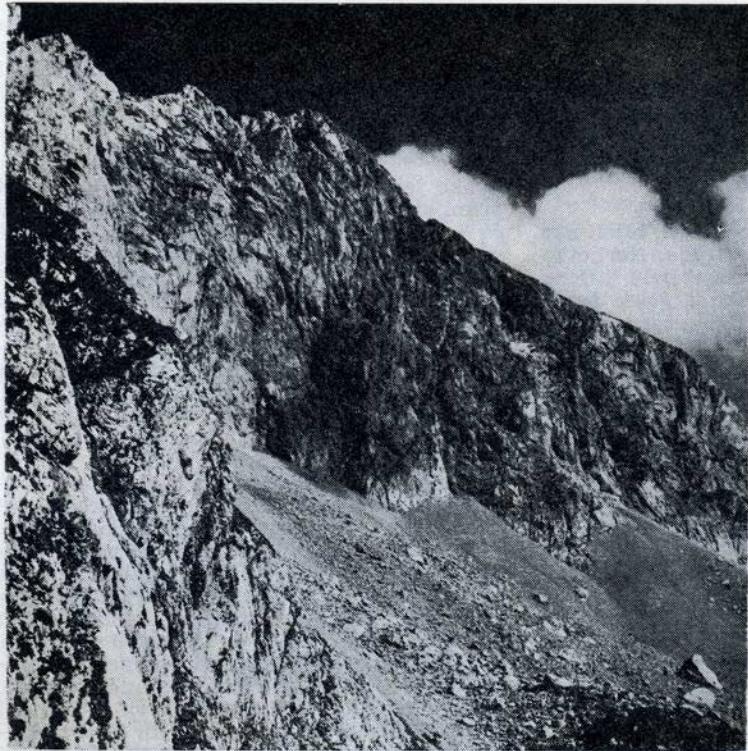
Pogledam prema masivu Ozrena i Volujaka. Kroz oblake se nazirala sunčeva lopta. Vrhove Maglića i Volujka obavili su tamni oblaci. Zatrudniji su i zaprijetili kišom. Naglo su se spuštali prema Tjentištu, ograničili vidike i suzili horizont. Okrenem se prema kamenoj kuli Treskavca. Pa i odavde naviru tamni oblaci. Koncentriraju se u smjeru Tjentišta. Dolazi kiša i odlučim sići s hrasta da u naselje mlađih stignem prije kiše.

Odjednom čuh šum. Tapat i rzanje konja. Ispod mene na pedeset metara ugleda čovjek i konja. Pritajih se bojeći se da me čovjek ne vidi. Neugodno bih ga iznenadio, a možda i prepao, a i studio bih se da me nepoznati čovjek vidi na stablu. Lagano privučem granu i maskiram se lišćem. Nezavidna i smiješna situacija, ali jedino moguće i ispravno rješenje.

Čovjek priveže konja baš za hrast. Konj, vran, na sebi ima sedlo. Na sedlu je neka putna torba i odjevni predmeti. Neznanac se mirnim i odmjerenim koracima uputi prema spomeniku, spomen-grobu narodnog heroja Save Kovačevića, legendarnog komandanta Treće udarne divizije NOV-e.

Bio je to čovjek srednjeg rasta, poodmaklih godina, malo pognut u ledima. Kose više sjede, nego crne, kratko podšisan. Lice preplanulo od sunca i izborano od dugogodišnjeg drugovanja s planinskim vjetrovima. Bijela košulja raskopčana na prsima, a rukavi zavrnuti do više laka. Hlače duge, tamne boje. Cipele plitke, obične, građanske.

S pijetetom pride spomenik, stade mirno kao vojnik, podigne desnu ruku i sa sklop-ljenom šakom uz sljepoočnicu pozdravi. Tako ostade nekoliko trenutaka. Meni se učinilo da i suviše dugo pozdravlja mrtvoga komandanata.

Vrh Babina zuba

Foto: U. Beširović

Zatim pride bliže spomeniku i crvenoj petrakoj zvijezdi, sagne se i zagleda. Koliko sam mogao vidjeti, činilo mi se da čita tekst ili je, možda, nešto tiho govorio. Iza toga se naglo uspravi i pogledom dosegne visok željezni jarbol. Na njegovu vrhu ugleda crvenu proletersku zastavu.

Ponovo se okrenuo grobu, izvadi bijelu maramicu iz džepa, obriše oči i lice suzama natopljeno. Zatim, ne osvrćući se, udalji se za jedno sa svojim konjem.

Oblaci su sve više tamnili, vjetar je njihao grane. Sišao sam s hrasta i htio poći za tim čovjekom da ga pitam zašto je došao: iz značajke, ili iz poštovanja, ili svome omiljenom ratnom komandantu...?

Ali nisam imao smjelosti poći za njim. Osvrniš bih prijašnje trenutke i njegove osjećaje. Svako će na svoj način, u sebi, ponijeti svoje osjećaje, a nosit ćemo ih ko zna dokle, možda dok živimo.

Prišao sam spomeniku. U sijasetu papirica ispisanih imenima ljudi, mahom mlađih, koji ovamo dolaze da odaju poštovanje Savi Kovačeviću i drugim znanim i neznanim junacima krvave drame na Sutjeski — našao sam tekst:

Zelengoro, jezerom se zvala
Ti si nama jabuke obrala
Obrala ih zrele i zelene
Rasplakala djevojke i žene...

ZAPIS SA SINJAJEVINE

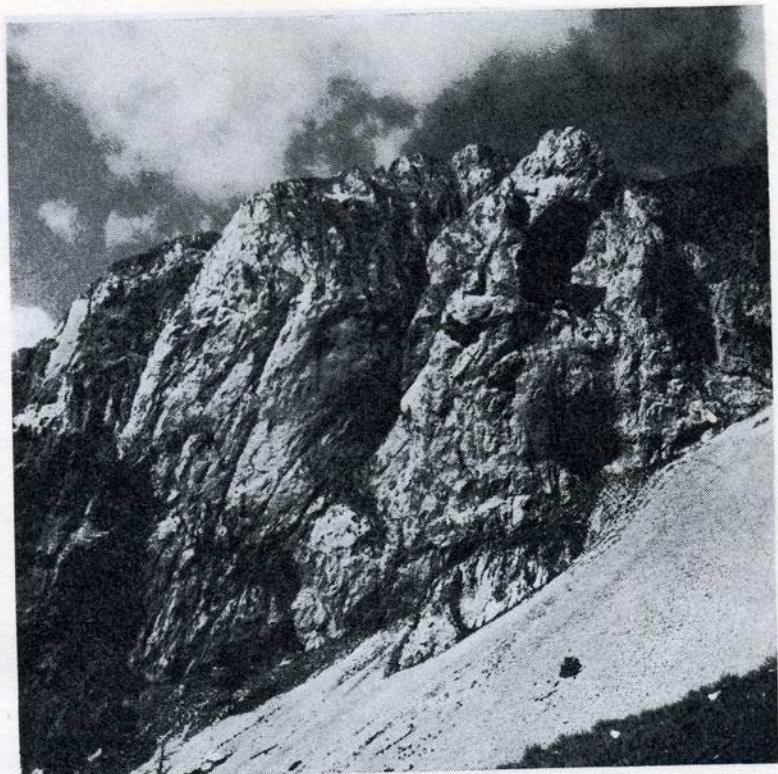
Jutro. Novi sunčani dan tek je nastupio. Gazimo kameni put. Duga dolina Lipova otegla se kao sušna i gladna godina — kraj joj ne možemo ni sagledati ni nazrijeti.

Kažu da je ova tipična ledenjačka i plodna dolina duga 20 kilometara, ali nama se učinila još duža. Možda zbog toga što su nas okolini kameni tornjevi i zubci (Umovi, Stô, Torine, Crni vrh, Babin zub, Savina greda i drugi) neodoljivo mamili i privlačili. U želji da što prije dođemo do nekog od njih ili do zatalasane sinjajevske površi, dolina Lipova učinila nam se znatno duža od doline Drežnice pod Čvrsnicom. Pa i prilično sličnosti nadosmo među njima kao i između riječka Plašnica i Drežanke, samo što je dolina Drežnice ipak duža od Lipova.

U vrhu Lipova, pri odmoru kod izvora Ropušice, shvatili smo sv. Savu. Naime, on je prema narodnom predanju, prolazeći ovom dolinom, zbog ubitačnog i dosadnog hoda rekao: »Lipovo, lijepo li si — ubila te slana, a branila te tama«. Zbilja, za vrijeme tmurnih jesenjih, zimskih i proljetnih dana Lipovo često prekriva tama, a nerijetko i slana.

Put od Ropušice, podno Gradišta (2214 m) i u smjeru Babina zuba, stalno vodi uzbrdo. Ravnog nogostupa skoro da i nema.

S prijevoja Babin zub — Đedov dô izgleduj Savina greda (1883 m) i Jablanov vrh

Gradište

Foto: U. Beširović

(2203 m) znatno niži i manje privlačni nego u trenutcima kada smo ih gledali odozdo iz doline Lipova. Kamene kriješte Savine grede odavde gledane podsjećaju na okamenjene patuljke. Jablanov vrh nalik je na zatravnjenu kotu, odbojan i nezgrapan, nasuprot dominantnom i impozantnom Gradištu. Na strmim kamenim liticama Gradišta strše osamljene munike kao mrtve straže; neke od njih podsjećaju na nadgrobne spomenike.

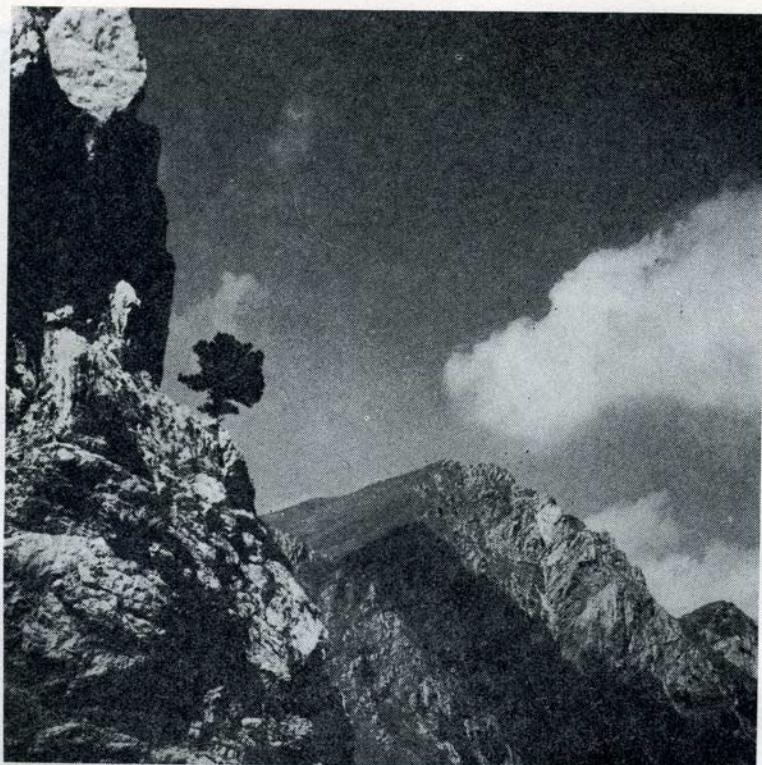
Uspon na Babin zub (2253 m), najviši vrh Sinjaljevine, jedino je sa zapadne strane moguć bez alpinističkih rezervišta. Sličan je za vršnom dijelu uspona na vrh bosanskog Maglića, samo je uspon na Babin zub neuporedivo duži i naporniji.

Za njegovo osvajanje uložili smo prilično napora, znoja i vremena (4 sata hoda od Gornjeg Lipova preko Ropušice). Za nagradu smo dobili nezaboravne vidike na sve strane, ne samo na dugu i široku Sinjaljevinu, nego i na obližnje planinske masive: Moračke planine, Maganik, Komove i Bjelasicu. Ravna Sinjaljevina pogrešno se zove ravnom, jer ona nije ravna, nego valovita. Njena površ neodoljivo nas podsjeća na uzburkano more. Uzvišenja na površi liče na brodove, a okolni kameni bedemi, koji impresioniraju prolaznike i putnike kada ih vide iz kanjona Tare ili Morače, nalik su na lučke tvrdave ili na primorske stare gradove. Kanjon Morače, Tare i okolne dubodoline, čije krajeve nismo mogli sagledati, kao da nemaju kraja i kao da se nigdje ne završavaju. Nažalost, tamna koprena izmag-

lice uskratila nam je daleke vidike na Durmitor, Vojnik i Prokletije. Ovdje, na ovom vrhu, češći su gosti gladni vukovi, nego ljudi.

Naša umorna, vjetrom isušena tijela tražila su vodu, tu dragocjenu tečnost kojom Sinjaljevina oskudijeva, i ne bismo je mijenjali ni za koje drugo piće svjetskog glasa. Pristali bismo čak da utolimo žđ vodom iz sinjaljevskog Smrdan-bunara, visočičke lokve podno Ljeljena, pa masnom i smrdljivom vodom iz čatrne na Plasi, što je izgradile austro-ugarski soldati još 1913. godine, makar do danas njenu utrobu nikо ne očisti. Ali čak ni takve prljave i ljigave »vode« nismo ovdje imali. Zbog toga smo se morali niz kameni sipar spustiti nisko dolje čak u dno Đedovog dola. Ovdje nas je dočekala srednjovječna žena Darinka Mijatović kao svoje najdraže i najdraže. Tradicionalnim gostoprivrštvom, nudila nas je uporno mlijekom, skorupom, sirom i rakijom. Nikako nije mogla shvatiti zašto odbijamo njene ponude i tražimo samo vodu. Uvrjedeno je rekla da smo je ponizili odbijanjem njenih ponuda i zatim nam pokazala gdje se nalazi voda.

U povratku smo razmišljali o tom nedostižnom i nenadmašnom gostoprivrštvu gorštaka-stočara iz crnogorskih planina. Nije ovo jedino područje ni prvi slučaj da nas dobrodušni brdani uporno nude hranom i pićem, a svako naše odbijanje ili pokušaj da im damo naknadu u novcu ili nekom sitnicom iz svoje naprtnjače smatraju uvredom i poniže-

Pogled s Babina zuba na Gradište

Foto: U. Beširović

njem. Gordi su i prkosni ti naši gorštaci. A mi smo sretni i radosni što joj uvijek, u našim planinama, eto, ima i takvih ljudi, pa i zbog njih rado i često odlazimo u planinska bespuća.

Zvijezde su zavodnički treperile, a mješeva svjetlost se razlila oko nas u času kada smo opet stigli do Ropošice, mjesta našeg jutrošnjeg polaska i večerašnjeg konačenja.

Tako se završio još jedan dan ispunjen radošću i ljepotom, planinarskom i ljudskom.

USPON NA MAGLIĆ

Na putu od Sarajeva do Tjentišta stalno nas je pratila kiša. Olovni oblaci spustili su se do zemlje. Prekrivali su sve planine koje bismo za vreda vremena mogli vidjeti. Prolazeći ovim, inače živopisnim krajevima, ovog puta pogledi su nam bili skučeni i ograničeni na izlokan makadamski i dozlaboga do-trajali put. Štaviše, i u pitomim dolinama Miljevine i Foće slika je bila ista: tmurno i mokro. Samo planinski potoci i rijeke, poput srditih i oholih gospodara, pomarnih goropadnika, razlili su se po širokim zelenim sjeknokosnim livadama i oranicama, pa tako uništavali još nedozrele plodove i nasušni hljeb tamošnjih gorštaka te hranu njihovoj stoci. Nabujali potoci pretvorili su se u rijeke što su hučale i niz padine zaglušno klokotale. Valjale su kamenje i drveće, nosile mostove i seoska brvna takvom lahkocom kao da se

radi o igračkama. Mutni valovi odbijali su se od obala i čvrstih mostova stvarajući vodenu pjenu. Sve je bilo u znaku vode, vlage i magle.

Tjentište, tu zelenu i pitomu dolinu što je stjesniše u procjep masivi Zelengore, Maglića, Snježnice i Volujaka, zatekli smo u smiraj dana pritisnutu gustom maglom i ovlaže-nju kišom. Rijeka Sutjeska, dosljedna samoj sebi, hučala je, pjenila se i brzopleto jurila svom ušću u Drinu.

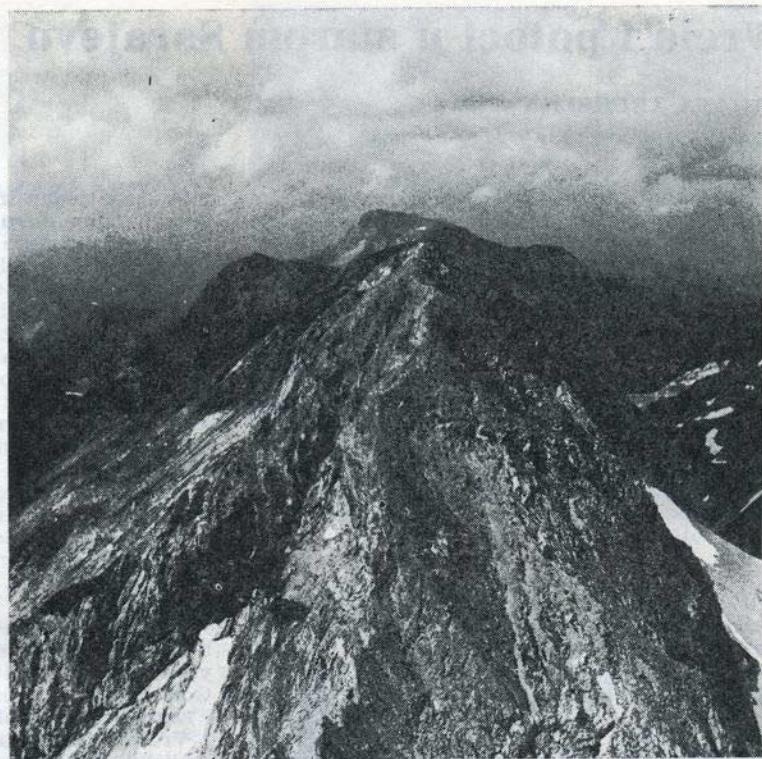
Na zapadu smo primijetili svijetle obla-ke. Za nekoliko trenutaka posljednji zraci zalazećeg sunca obasjali su vlažne stijene Snježnice i Vratara. Magle su počele da se dižu u visine i razbijaju u krpe.

Jutro. Zvijezde na nebnu titraju i gase se. Mjesec je uronio iza oštrih stijena Tovarnice. Njegov blijedi odsjaj vidio se po mrkoj klekovini Volujaka i visokim stablima Perućice, a stijene Snježnice i Studenca dobile su sivo-žutu boju.

Sunce je s istoka najavljivalo svoje ra-danje u času kada smo napuštali Tjentište i na Dragoš-sedlo izašli smo zajedno s njego-vim prvim zracima.

Do Suhe gore i Lokve Dernečiće osjećali smo jutarnju hladnoću, gazili po rosi, a s drveća su nas često posipale kapi vode, zaosta-le na lišcu od jučerašnje kiše.

Prostrani pašnjaci Vučeva i Stubica, mokri i vlažni ljeskaju se na suncu. Svaka je uva-la ispunjena vodom, pa nam se čini da ima bezbroj malih jezera. Visoke stijene Maglića

Veliki Vitao (sprjeda) i
Maglić (u pozadini)

Foto: U. Beširović

svijetle se kao kameni tornjevi, a snježne pjege podsjećaju na pročelja bijelih oblakodera.

Stada ovaca iz stubičkih katuna izašla su na prvu jutarnju pašu. Susrećemo se s ovacima i njihovim vjernim pratiocima, velikim ovčarskim psima, koji laju i nasrcu na nas. Branimo se od pasje napasti uz pomoć mlađih čobanica. Svaka od njih ušutkuje, vabi i grdi svoga psa, koji se ponizno i poslušno smiruju uz čobanice i svoje stado. Djevojke se ispričavaju i snebivaju zbor pasje drskosti. Svaka od njih vrti vretenom i prede vunu s preslice zadjevene za pojasa.

Poslije rastanka od simpatičnih čobanica nastavili smo put prema Vjeveričnom prodoru i čuli pjesmu djevojačku. Pjevale su skladno i melodično:

Blago tebi sokole na grani,
sokolicu ljubiš, niko ti ne brani.
U ljubavi, dragi, nema stida,
jer se ljubav od srca otkida.
Moj dragane planinaru,
ponovimo ljubav staru...

U Vjeveričnom prodoru, kao i uvek, našli smo na snijeg i njime se osvježili tog vrelog jutra.

Pri ulazu u Carev dô naišli smo na kamenoj ploči na veliku zmiju smede i bijele boje — šarku. Nasred puta savila se u krug. Primjetili smo je, srećom, u posljednji trenutak, prije nego smo stali na smotano živo

klupko. Zmija se odmotala, prednjim dijelom podigla u zrak i uzdignutom glavom nasrtala, plašći nas čudnim šištanjem i isturanjem jezika. Očito se uplašila i tako branila. Smirili smo zauvijek tu otrovnicu jednim kamenom, a njeno tijelo sklonili u kamenjar.

U Carevu dolu društvo su nam pravili volovi. Zaista, pedesetak volova začudeno je buljilo u nas. Jedni su ležali, a drugi stajali, ali su svi pratili upornim i tupim pogledom cijelo vrijeme dok smo prilazili vrelu, dok smo sjedili i uzimali vodu, pa čak i tada kada smo odlazili, sve dok nismo iščezli iz njihova vidokruga.

Uspon od Careva dola na vrh Maglića trajao jeisto kao od Lokve Dernečište do Careva dola, više od dva sata pješačenja. Razlog je u tome, što smo na ledima i ramenima pored vlastite opreme i hrane nosili još kamenu ploču, cement, vrećicu pijeska, pet litara vode i razni sitni alat. Pomoću ovog materijala i alata postavili smo spomen-ploču na planinskom krovu Bosne i Hercegovine.

Teret koji nosimo na ledima, eto, ostavimo na vrhu planine kao spomen-obilježje i kao trajni dokaz planinarskog entuzijazma svima koji dodu na Maglić. Nadamo se da će ih i u buduće biti u redovima mlađih generacija koje dolaze poslije nas.

U smiraju toga vedrog dana bili smo na Tjentištu sasvim zadovoljni što smo u jednom danu uspjeli na vrhu Maglića postaviti znak trajne vrijednosti.

Vrela i potoci u starom Sarajevu

AGATA TRUHELKA

ZAGREB

Sretni su oni gradovi koji u svojoj blizini imaju bregove ili planine, jer se tamo rađaju vrela, začinju potoci, a to znači život za sve bilje na obroncima i napitak za ljude u nizini.

Blagodat vode naročito su cijenili narodi na Istoku. Oni su vodu uklopili i u vjerski čin. Čim ti narodi osvoje strani kraj, uvode tamо kult vode. Eto, na primjer, Sarajevo. Nastalo je na mjestu sredovječne Vrhbosne, a nazvalo se po saraju Isabega Hranušića, koji je tu bio prvi sandžakbeg. On je dao 1461. godine sagraditi prvi vodovod, prvo kupatilo, krasnu džamiju i kameni most preko Miljacke. Drugi dobročinitelji Sarajeva gradili su na svoj trošak vodovode i vodili ih do česama. Voda je vođena isprva kroz glinene cijevi, a poslije kroz borove, koje su bile bolje, ali skuplje. Voda je najprije prolazila kroz tereziju, malen bazen, gdje se ona dijelila na rukave prema broju česama.

Česme su bile ures grada. Građene od tesanog kamena, imale su otraga malenu prostoriju s koritom, nazvanu musluk. Sprjeda su na česmi bile gvozdene ili mјedene lule bez pipe, te je voda iz njih neprestano tekla. Prema broju lula zvala su se: sa dvije čifte-česme, sa tri učilje, sa više sura česme. Česma je morala biti blizu svake džamije ili u njenom dvorištu. U Begovu džamiju uveo je Gazi Husref beg potok Crnil. Tu je bila česma za vjersko pranje. Zimi se voda grijala.

Na desnoj strani Miljacke bio je najobilatići potok Mošćanica, koji je hranoj 7 vodovoda i kome je spadalo 12 česama. Na lijevoj strani Miljacke bilo je najjače vrelo Hrvatin sa sedam i Hrid s pet česama. Izvor Velikog Soukbunara preveden je kod čuprije Skenderije na drugu obalu, a Hrvatin kod Careve čuprije.

Vodovode su gradili privatnici kao zadužbine i ostavljali su novac za popravak česama. Među ovim dobročiniteljima ima mnogo žena. Pred svakom je česmom bilo korito, većinom kamenno, rjede drveno. Poseban ures česama bio je natpis pisan arapskim slovima i pjesnički sastavljen. U njima se spominju dobročinitelji i godina gradnje. Tako na pri-

mjer kaže jedan natpis: »Tko se napije s ove česme, neka dovu čini Afife hanumi, to je uvijek moja želja. Imena su česme dobile prema svojoj okolini, ulici ili džamiji, rjeđe prema predaji, kao Djevojačka česma ili Feredžuša. Muž je htio ili sagraditi česmu ili kupiti ženi feredžu. Ona se odrekla feredžu u korist česme. Tako je nastala Feredžuša.«

U svemu je bilo za turske uprave u Sarajevu 62 vodovoda: na lijevoj obali 32, na desnoj 36. Osim javnih česama bilo ih je i na privatnim posjedima, jer se i tamo našlo po koje vrelo.

Za ukraš su posebno služili vodoskoci-šadrvali. U dvorištu Husrefbegove džamije još danas stoji, a isto tako u kuršumli-medresi. Posljednji šadrvan sagrađen je u dvorištu džamije na Hridu. Dao ga je graditi 1914. trogovac Tašaković.

U gradu je bilo za turske uprave više sebilja, gdje je prolaznika čekala posuda svježe vode, koju je poslužitelj punio na vodovod. Godine 1891. porušen je sebilj na Baščaršiji i sagrađen novi, ali nije bilo poslužitelja.

Vratimo se Isabegu. Njegov prvi vodovod vodio je vodu u kupalište na Bistriku. Taj je vodovod snabdijevao i saraj, koji je u blizini sagraden. Isabegov vodovod bio je 420 godina u službi.

Iza ovog dobročinitelja mnogo je za Sarajevo učinio Gazi Husref beg. Kako mu pridjevak kaže, on je bio pobjednik u više bitaka i istaknuo se u ratnom umijeću. Ali više od svih njegovih pobjeda vrijedi njegov kulturni rad. Tu je ona Sinanova džamija, kupalište, škole i vodoskoci.

Poslije okupacije Austrija je u gradski vodovod uklopila mnoge turske. Mošćanica, Crnil i Soukbunar postadoše glavni opskrbnici Sarajeva vodom. Za vrijeme prvog svjetskog rata dovršen je vodovod Bistrice, koji je opskrbljivao južni dio grada vrlo hladnom vodom. Između dva rata uvedena je u grad Tiliava. Poslije drugog svjetskog rata kopalo se u sarajevskom polju i nastojalo odvojiti za grad dio vrele Bosne, ali ne znam je li to uspjelo. Sve je ovo gradila država. Privatni dobročinitelji postali su suvišni.

ČESMA

Klopot nanula i lepet zara,
cvjetići vezeni drhēu nad čelom.
Esma

s ibrikom po vodu ide
uskim sokakom kaldrmom bijelom
u mahali, gdje su gusti šljivici,
gdje u dol pucaju široki vidici
na srebrnu rijeku, što zapadu teče,
na Igman, gdje sunce tone u veće.

S vječnim romonom vode česma,
ko da iz mrskog pobježe grada.

U tananom zaru s jemenijom Esma
ko da iz priče pobježe mlada.

Iz priče minulih sretnih dana
i većeri tihih ašikovanja

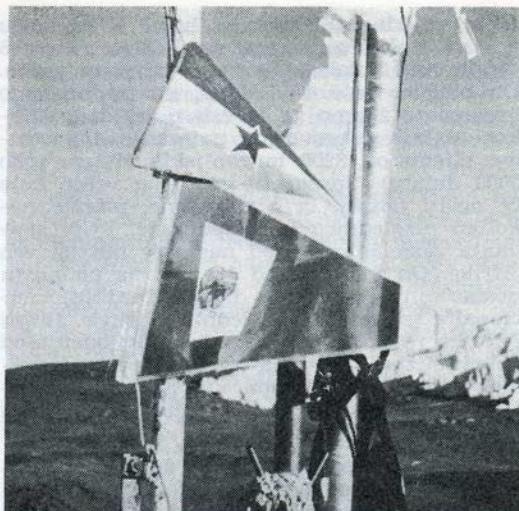
za kapijom, gdje u uši Esme
romone rijeći sevdaha i pjesme,
baš kao svježe kapljice česme.

»Vihor« na Kilimandžaru

ŽELJKO GOBEC

PD »VIHOR«, Sekcija Schweiz

Zastavica »Vihora« i naše zemlje na vrhu Kilimandžara

Držim u ruci dnevnik jedne ideje koja se rodila prije desetak godina. Čitam, gledam fotografije prijatelja koji su bili svi kao jedan za osvajanje najvišeg vrha Afrike, Kilimandžara (5895 m). Pokušali smo tada organizirati taj pothvat, ali su zapreke bile velike a tadašnje naše društvo nije moglo da nas pomogne. Sada smo u Švicarskoj, gdje sačinjavamo jaku planinarsku skupinu i uspjeli smo da ostvarimo svoju zamisao. Ali nakon dvije godine priprema, gotovo u posljednji čas, zamalo da nismo opet odustali zbog finansijskih poteškoća. One su nam skinule s popisa još 4–5 ljudi, no nakon svega toga ekipa je konačno sastavljena. U njoj su članovi PD »Vihor«, sekcija Schweiz: Andrej Javorski, Joško Bilić, Mate Rajković i Željko Gobec.

Ekspedicija kreće na put 25. siječnja 1976. g. Nadjelja je. Lagano se spušta zimska noć. Snježne pahuljice lepršaju oko automobila, dok me supruga vozi kolima do Andreja, gdje je sastanak sa svim znancima. Kod njega ponovo pakiramo prtljagu, jer avion prima samo 20 kg prtljage po osobi. Kako god važemo još uvijek je previše. Konačno nalazimo rješenje: oblačimo svu planinarsku opremu na sebe i sada je sve u redu. U koloni od šest automobila stižemo na aerodrom u Zürichu. Predajemo prtljagu i sada imamo vremena da se sa svim porazgovorimo. Tu je jugoslavenski konzul, profesor Dane Mataić, koji nas ispraćuje, te istaknuti hrvatski planinar Siniša Lesić, koji nam daje posljednje savjete, tu su svii prijatelji, naše supruge i djeca. Svi nam žele mnoga sreće.

Ukrčavamo se i letimo za Mombasu. Za čas se nalazimo nad Milanom no znamo da je do Mombase još 8 sati leta. U avionu je ugodno, pišemo prve riječi u dnevниke i raspravljamo o svojim planovima. Unatoč finansijskoj oskudici pronašli smo dobro rješenje.

Cijeli pothvat s vizama i kolima za devet dana stajat će nas 8400 dinara. Žalimo što nismo nigdje naišli na podršku. Jedino nas je Jugoslavenski konzulat u Zürichu pomogao s filmovima za naše kamere i fotoaparate. Rasprialjamo i o svojoj kondiciji. Stekli smo je raznim treninzima, iza nas su Mont Blanc, Materrhorn, Monte Rosa i drugi vrhovi. Hoće li biti dosta? Strah nas je visinske bolesti. Poslije većere pokušavamo zaspati, ali smo previše uzbudjeni.

Približavamo se nepreglednoj ravnoj afričkoj stepi. Prizemljili smo i izlazimo iz aviona. Zapljuškujemo nas topao vlažan morski zrak. Obavljamо formalnosti sa carinom, cijepljenjem i promjenom novca i zatim takšnjem odlazimo u Mombasu. U kompaniji koja posuduje kola natežemo se na sve moguće načine i konačno dobijemo jednog »Datsuna«. Tovarimo svoje stvari na krov i uskoro vozimo po izvrsnoj asfaltnoj cesti prema mjestu Voi, 157 kilometara od Mombase. Nakon desetak kilometara nestaje asfalt i dalje vozimo po prašnjačoj kamenoj cesti. Kola poskakuju po oštrom kamenju a prašina se nemilosrdno zavlači u kola i u nas. Temperatura zraka je 35 stupnjeva. Vozimo se uz plantaze ananasa i kave, zatim kroz nacionalni park Tsavo. Preko ceste nam pretrčavaju antilope i zebre. Snimamo i vozimo oprezno. Od jednom kola polete u lijevo pa desno, jedva ih zaustavljamo. Puknula je guma. Brzo stavljamo rezervnu. Iznad nas već kruže lešinari. Dalje vozimo samo 20 kilometara na sat jer se bojimo da opet ne pukne koja guma. Snimamo slona koji stoji u sjeni jednog drva i konačno smo na granici Kenije i Tanzanije. Iza nje cesta postaje sve gora. Već smo svi crveni od prašine, jer je zemlja ovdje crvena kao crvenica u našoj Dalmaciji.

Kod mjesta Himo skrećemo na asfalt i sve odjednom postaje zeleno. Banane i kukuruz

rastu zajedno. Stižemo u hotel Kibo, našu polaznu točku za uspon na Kilimandžaro. S direktorom hotela ugovaramo za sutra uspon. On obično traje 4—5 dana, no mi nemamo vremena i želimo ga izvesti u tri dana. Nakon obilnih pregovora i natezanja dogovorimo cijenu od 3200 tanzanijskih šilinga (oko 5000 dinara). Spremamo stvari u vreće koje će nositi nosači, brzo večeramo, pišemo nekoliko razglednica i na spavanje. Prijе spavanja razmišljam. Pred nama je najviši vrh Afrike. On je za narod što živi na podnožju postao mit, a za mladu državu Tanzaniju nacionalni simbol. Predsjednik države Julius Njerere rekao je da će na dan oslobođenja od kolonijalizma na vrhu zapaliti vatru. Ispuno je obećanje i otada najviši vrh tog goločelog vulkanskog masiva nosi ime Uhuru Peak (Vrh slobode).

Dijemo se po dogovoru u 6 sati i iskrčavamo stvari pred hotel. Nigdje nikoga. Nema nosača, nema vodiča. Šta je to? Konačno u 7 sati evo direktora. Dočekujemo ga nestrijepljivo, no on nas šalje na doručak jer sve mora ići polagano, afričkim tempom. Teško se s time mirimo no pokoravamo se, jer što nam drugo i preostaje. Nakon obilnog doručka napunimo se preventivnim tabletama svih vrsta. Pred hotelom počinje skupljanje. Pakira se kuhinja, naše stvari i sve ostalo.

Ekspedicija se sastoji od nas četvorice i na svakog od nas po jedan nosač, dva nosača za hranu i posude, zatim jedan nosač za hranu nosača, jedan kuhar i vodič, dakle ukupno 13 ljudi. Nosači stavljaju vreće na glavu i balansirajući s njima nose ih u brdo. Hrana je u drvenim sanducima koje takođe nose na glavi. Odjeća nosača posve je jednostavna, na nogama papuče, japanke ili gumene čizme. Gledajući ih ne shvaćamo kako će doći na visinu od 4700 metara, do kuće. Oko osam sati kolona kreće. Prolazimo mimo zelenih planataža banana i kukuruza. Nakon pola sata hodila svi se ukrcavamo u neki kamionet, ali nismo se vozili ni tri kilometra. Opet izlazimo, jer se ovdje naši nosači opskrblijuju s hranom. Nakon dobar sat čekanja konačno krećemo dalje. Cesta je nova, a kuće su lijepo, kao naše vikendice. Tko ima takove kuće? To su ljudi koji rade u tvornicama šećera i kave te vodiči. Nakon pola sata hoda kroz naseljeni predio ulazimo u nacionalni park. Cijelo područje Kilimandžara je nacionalni park. Zabranjeno je trganje cvijeća i bilja, pa čak i uzimanje kamenja i minerala. Prolazimo kroz lijepi portal. Tu se upisujemo u knjigu ulaza. Za park i njegove kuće brine se norveška vlada. To je njena pomoć ovoj zemlji.

Dalje vodi staza široka dva metra lagano se uspinjući kroz džunglu. Visoko drveće prekriveno je lijanama i paprati. Zrak je sparjan, čuju se krikovi majmuna i cvrkut raznih ptica. Džungla je sve gušća dok se konačno ne pretvori u uzak zelen tunel. Promatramo to čudo prirode znojeći se u tropskoj kišnoj džungli. Niglje ni tračka vjetra. Tako je tam-

no da je nemoguće fotografirati. Konačno izbijamo na otvoreno polje, savanu pokrivenu žutom i visokom travom. Vjetar nas osježuje. Oko 13 sati stižemo do kuće Mandara (2700 m). Kuća i kućice oko nje nove su i divne. Ovdje jedemo sendviče, Andrej premeta žuljeve, a zatim krećemo dalje uzbrdo.

Opet džungla, a nakon dva sata konačno nepregledna savana. Sada smo na otvorenom. Odjednom se smraćuje. Tuča i odmah zatim kiša. Iako lijeva idemo dalje. Za čas se sve pretvara u mala jezera i potočića. Noge su nam mokre. Teško nam je gledati nosače kako gaze bosi. Nakon kratkog pljuska opet sunce. Sušimo se hodajući. Postajemo umorni. Mate zaostaje, no vodič je uz njega. S desne strane pozdravlja nas planina Mawenzi koja će nas pratiti cijelo vrijeme. Ona je raj za alpiniste. Konačno predvečer stižemo u kuću Horombo (3749 m). Joško i ja se osjećamo odlično ali Andrej i Mate imaju groznicu. Zagrijavamo ih i liječimo tabletama.

Kuća Horombo je »vila propuh«, no izgradnja novih kućica je u punom jeku tako da će za mjesec daju biti gotove. Pripremamo vreće za spavanje, svi osim Andreja. On ju je zaboravio u hotelu. Dajem mu svoj veston i astro-foliju da se nekako zagrije. Cijelu noć šušti s njom i smrzava se. Ne spavamo dobro, ustvari drijemamo, no zadovoljni smo jer smo u jednom danu prevallili velik put.

Ustajemo rano, u 6 sati. Mate i ja trčimo da snimimo izlazak sunca. Predivan je na ovoj visini. Kibo je pokriven snijegom, vegetacija ispod njega je oskudna. Nakon doručka polazimo dalje. Idemo polagano. Prolazimo mimo posljednje vode. Nosači pune kanistre a mi čuture. Sada mi požurujemo i nakon dva sata hoda izlazimo na visinu od 4200 metara. Tu put skreće u lijevo na visoravan sličnu mrtoj voj mjesecjevoj površini. Odavde se konačno vidi cijeli Kibo. U njegovom podnožju svjetluca se kućica Kibo. Površina kojom sada koračamo prekrivena je vulkanskim kamenjem. Sunce prži, no vjetar nas rashlađuje. Iako neprekidno hodamo, kuća izgleda kao da je stalno na istom mjestu. Vidimo i ljude kako se kreću oko nje, ali nikako da stignemo do nje. Osjećam kako mi u glavi kuća. Glava me boli. Andrej puše kao parna lokomotiva. Osjećam grč u trbuhi a noge su mi kao od olova. Gmižemo kao kornjače. Za posljednjih 20 metara treba nam pola sata. Sada smo svi zajedno. Već nam je dobro, samo nas glavobolja i dalje prati. S visine od 3749 m na 4718 m stigli smo u rekordnom vremenu od 4 sata.

Kuća je na podnožju vulkanskog stošca, načinjena od lima, bez mogućnosti grijanja. Pravibivak. Dobivamo dva drvena kreveta i na njima se složimo sva četvorica na spavanje. Još je rano pa izlazim na sunce i pišem dnevnik, dok prijatelji pokušavaju spavati. Večeramo poridž (nešto kao ječmena kaša) jer teže jelo želudac ne može podni-

jeti na toj visini. U 18 sati idemo spavati. Temperatura je minus jedan, a i dalje pada svake minute. O spavanju nema ni govora. Pravo mučenje. Držim oči zatvorene i sjedim oslonjen na zid, jer me tako glava manje boli. Svi stenu i prevrću se. Do sada je još bilo i dobro, no sutra prelazimo granicu najvišeg vrha Europe, Mont Blanca. Što će biti tada? Hoćemo li uspjeti?

Nakon 6 sati drijemanja ustajemo po dogovoru s vodičem. Pokušavamo jesti. Biskvit i čaj idu dobro. Uzimam tabletu protiv glavobolje, stavljam u torbicu oko pasa jugoslavensku zastavicu koju smo dobili u našem konzulatu u Zürichu, hrvatsku zastavicu i zastavicu »Vihora«. Obućeni smo posve zimski: gamašne, kape navučene preko uha, rukavice, vestoni. Mažemo se kremom. Temperatura je minus petnaest. Nebo je zvjezdano te uživamo promatrajući pad meteora.

Krećemo u jedan sat po ponoci. Na čelu je vodič Ruwaichi Anasa Mtui, koji nosi petrolejku, slijede Joško, Andrej, Mate, pomoćni vodič Iringa i na kraju ja s čeonom baterijskom svjetiljkicom. U brojnim zavojima oštros se penjemo prema vrhu. Lavinska prašina peče nas u nosu, dišemo kao ribe na suhom. Iza nas se ocrtava silhueta Mavenzija, koji nam ujedno služi kao mjerilo za postignutu visinu. Joška i mene boli glava. Mate nam sustaje. Pada, diže se i opet ide dalje. Andrej i dalje puše. Konačno Mato s pomoćnim vodičem zaostaje za nama. Odjednom me je kri za prošla. Osjećam se odlično, Joško također, dok Andreja boli želudac.

Lagano se dani. Cilj nam je da prije izlaza sunca stignemo na vrh. Još malo i pred nama se vidi vrh s jarbolima i zastavama. I konačno, točno u šest sati, na vrhu smo Kiliman-

džara. Na jarbol pričvršćujemo naše zastavice. U taj čas sve dobiva krvavu boju izlazećeg sunca. Pogled je divan. U to stiže i Mate. Sretni smo, svi četvoro se grlimo i ljubimo. Upisujemo se u knjigu: 20. siječnja 1976. Slikamo se i nakon toga slijedi povratak.

Spuštanje nam je sada jednostavno i već za jedan sat smo u kući Kibo. Svlačimo zimsku opremu, pakujemo i odmah nastavljamo put jer želimo još danas stići do kuće Mandara. Od vrha do podnožja Kilimandžara ima oko 50 kilometara. Hodamo uporno i dalje do kuće Harambo. Ručamo, odsavamo jedan sat pa krećemo dalje. U 18 sati smo se dočepali kuće Mandara. Večeramo, peremo se i spavamo kao zaklani. Ustajemo rano i nastavljamo prema Hotelu Kibo. U džungli je hlad, to nam godi. Već u 12 sati smo u hotelu. Nakon male svečanosti opraćamo se od vodiča i nosača. Dajemo im dio naše odjeće i obuće, konzerve i čokoladu. Zahvalni su. Divan je to narod, uvijek nasmijan.

Brzo se spremamo, ulazimo u kola i krećemo prema prostranom parku Tsavo. Kroz park vozimo lagano, snimajući zebre, slonove, antilope i ptice. Oko 22 sata smo u Mombasi. Ulazimo onako prašnjavi i zamazani u hotel gdje nas čekaju sobe. U Mombasi smo proveli dva bezbrizna dana odmarajući se, razgledavajući grad, kupujući se u moru i bazenima. Sretni smo jer smo svojim usponom i mi dali prilog proslavama naših jubileja: 30-godišnjici oslobođenja, 100-godišnjici planinarstva u Hrvatskoj i 5-godišnjici rada PD »Vihor«. Povratak je 2. veljače. Ponovno smo u avionu i nakon osam sati leta naša se ekspedicija završila.

Prozor

ZVONIMIR ŠAFAR
SRPSKE MORAVICE

Bilo je to prilično davno, prije četrdesetak godina. Planine su me oduvijek privlačile, pa sam često planinario.

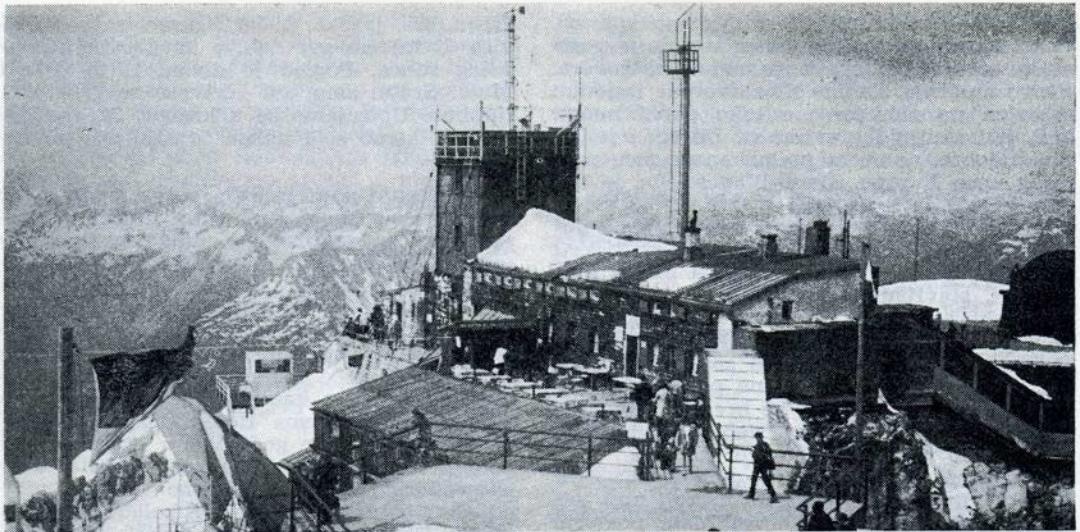
Tako sam, u društvu dvojice planinara, pošao i na vrh Kamniških Alpi, poznati »Grintovac«. Bilo je veličanstveno, naravno, ali smo se i umorili, pa jedva dočekali kakvu-takvu zaštitu »Lojzekove kuće« i pošli na spavanje. Nije tu bilo nikakva komfora, samo jedna velika, zajednička spavanaonica, u kojoj se već nalazilo nekoliko planinara. Pogledao sam gdje bih se mogao smjestiti, a onda se odlučio za prazno mjesto pored prozora.

No, nisam mogao zaspasti. Prozor je bio zatvoren, i ja sam nakon nekog vremena, uzaludno dozivajući san, shvatio da mi je prevrće, i da bi trebalo otvoriti prozor, pa spavati s punim plućima divnog planinskog zraka. Ustao sam i otvorio prozor. Međutim, tre-

nutak potom podigao se jedan od očito budnih spavača, i — zatvorio prozor. Vidio sam samo njegovu siluetu, jer je u spavanaoni bio mrak (struje naravno nije bilo). Ja sam opet ustao i otvorio prozor uz glasnu napomenu da se u toj vrućini ne može spavati. No, ne leži vrat, nježni spavač opet poskoči i zatvori prozor uz povik da mu je hladno, a ako je nekome vruće neka legne pred kuću, na drvo, ili bilo gdje drugdje, pa neka se »lufta«. Eh, rekoh, nećemo tako, pa otvorih prozor, onaj drugi ga opet zatvori i tako — činilo se da će sve na kraju završiti tučnjavom, budući da smo bili jednak tvrdoglavci.

U tom času se jedan od planinara počne grohotom smijati i reče: »Budale, svadate se bez razloga, ta na prozorima nema ni jednog jedinog stakla!«

(Iz časopisa »Vikend«)

Zugspitze – najviši vrh SR Njemačke

MILUTIN VASILJEVIĆ-LILO

SARAJEVO

Zugspitze (Cugšpice) je najviši planinski vrh u Zapadnoj Njemačkoj. Nalazi se na jugu ove zemlje, u Bavarskoj, na samoj granici prema susjednoj Austriji. Visina mu je 2966 metara nad morem. Po lijepom vremenu nezabovljivi su pogledi s ovog vrha na mnoge planine i njihove vrhove ne samo u Njemačkoj nego i u Austriji i Švicarskoj.

S obzirom na veoma jednostavan i relativno jeftin dolazak na vrh, mogli bi mnogi naši planinari koji dolaze poslovno ili na izlet u München, da u toku jednoga dana, ali po lijepom vremenu, »skoknu« i do ovog veoma atraktivnog vrha.

Na željezničkoj stanicu u Münchenu prodataju se vozne karte uz cijenu od 30 DM za odlazak na vrh i povratak.

• Kamion otpadaka s Triglavom. Oko stotinu planinara 5. rujna krenulo je prema Triglavu s posebnim zadatkom: očistiti naš najviši planinski vrh i njegovu najbližu okolinu od svega što su ostavili nemarni posjetioci nagradujući ljepotu Julijskih Alpa. U »Planinskoj zvezzi Slovenije« rečeno nam je da je dešalo samo prošle godine Triglav posjetilo oko 40.000 ljudi i da će posjet ove godine biti masovan. Osvajanje vrha Triglava postalo je moda pa se, osobito u subotu i nedjelju, na puto-

vima prema Aljaževu domu i drugim triglavskim točkama mogu vidijeti cijele kolone planinara i turista. Ovogodišnja akcija skupljanja otpadaka na Triglavu nije prava, ali je bila dosta uspješna. Već prošle godine komisija za čuvanje prirode organizirala je akciju čišćenja i tada su planinari skupili 42 vreće raznih otpadaka. Ove godine organizator akcije bio je ljubljanski list »Antena« zajedno s gorskom službom planinarskog društva Ljubljana-matica. Vrijedni planinari su na svojim ledima

Svakoga jutra ima više brzih vlakova s kojima se ide do Garmiš-Partenkirhena. Tu se prelazi u manji zapravo električni vlak koji stiže na vrh kroz veoma dug tunel te se iz njega ništa ne vidi. Zato je mnogo bolje izaći iz vlaka na stanicu Eibsee i tu sačekati uspinjaču (odjedanput može da primi do 50 putnika), koja se skoro okomito podigne do vrha za samo 10 minuta vožnje. Iz kabine ove moderne uspinjače prekrasan je pogled na sve strane.

U raznim objektima na vrhu mogu se po pristupačnim cijenama dobiti sendvići, odlično bavarsko pivo i drugi specijaliteti a velik je izbor i raznih suvenira, posebno onih koji zanimaju planinare.

Sve u svemu, zaista vrijedi posjetiti vrh Zugspitza.

s Triglava donijeli gotovo jedan kamion smeća i otpadaka — točnije 64 vreće. Pohvalno je da iz godine u godinu sve više ljudi posjećuje planine, ali povećanjem broja posjetilaca priroda sve više postaje veliko smetište. Pravi planinari neće u prirodi odbaciti ni opušak, ali su prava zagadivačka napast turisti. I nema drugog izbora: umjesto ruksaka, uzeti vreće i svake godine bar jedanput Triglav očistiti i pripremiti za slijedeću sezonu posjeta i — zaganjanja.

Kanarski otoci

Jedan dan u planinskim dijelovima Gran Kanarie

VLADIMIR DUMBOVIĆ

ZAGREB

U rano proljeće (1973. god.) bili smo na turističkom krstarenju po zapadnom Sredozemlju s izlaskom u Atlantik — do Kanarskih otoka. To je skupina od 7 većih naseljenih i 5 manjih otoka, ukupne površine 7273 km² s 1,170.000 stanovnika (1970). Nalaze se uz sjeverozapadnu afričku obalu. Pripadaju Španjolskoj i od Madrija su udaljeni oko 1800 km zračne linije. Bili smo na središnjem otoku Gran Kanariji, koji je po veličini treći otok otočja. Zbog toga se naš opis odnosi samo na taj otok i to samo na onaj dio koji smo obišli jednog ranog proljeća. Otok je kružnog oblika i računski bi imao promjer od 44 km. Karakterizira ga brdsko-planinski pejzaž vulkanskog porijekla s najvišim vrhom (1951 m) gotovo u središtu otoka (Pico de las Nieves).

Na ovom je otoku grad Las Palmas de Gran Canaria s 240.000 stanovnika (1970). Nalazi se na malom izduženom poluotoku na sjeveroistočnom dijelu otoka. On je najveći grad otočja, ima veliku luku, a ujedno je i poznati svjetski turistički centar s velikom plažom Las Canteras u samom gradu.

Otoče nosi naziv Kanarski otoci (šp. Islas Canarias), što u prevodu znači Pasji otoci (osnova je u lat. riječi canis — pas). Kada su Španjolci početkom 16. st. zaposjeli ovo otoče, postojala je legenda, da na zapadnim otocima žive ljudi pseće glave. Čuvši jednom u šumi lavez pasa, mornari su prihvatali legendu i otoke nazvali Islas Canarias. Njihov naziv, dakle, nema nikakve veze s pticama kanarincima.

Sâm grad Las Palmas nije toliko atraktivan kao unutrašnjost otoka, koja je prava himna prirodnim ljepotama. U Las Palmasu smo boravili dva dana. Prvi smo dan razgledali historijske spomenike, među njima i kuću u kojoj je odsjeo Kristof Kolombo na svojim putovanjima u Novi Svet (u Ameriku). Drugi dan smo pošli autobusima u unutrašnjost otoka prema njegovom središnjem dijelu, gdje je i najviši vrh otoka (Pico de las Nieves). Otok je zanimljiv ne samo u prirodnom već i u društvenom pogledu. Zanimljiv je ne samo reljefno (planinski) već i klimatski i vegetacijski itd. Pred nama su se izmjenjivali šaroliki i raznovrsni krajobrazi kao u kakvom filmu.

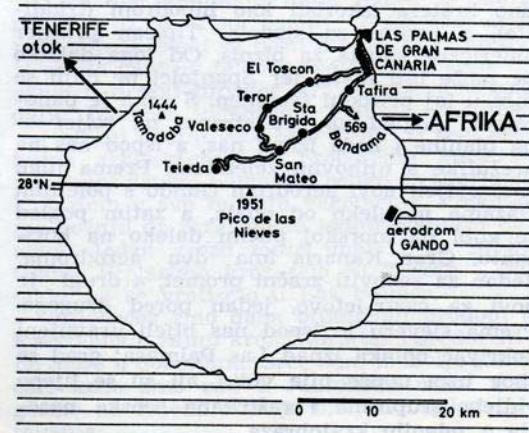
Put nas je vodio kroz zelenilo i cvijeće. Zbog stijena vulkanskog postanka pojedini su dijelovi otoka veoma plodni tako da imaju čak i po dvije berbe krumpira, dvije žetve pšenice i dvije berbe banana. Na otoku je

polikultura: uspijevaju razne poljoprivredne kulture, osobito voće: kruške, agrumi (limuni i narande), vinova loza, smokve i dr. Glavni pečat pejaža daju plantaze banana. Nadalje ima raznih vrsta drveća: eukalipthusa, čempresa, posebne vrste crnogorice, od kojih je najzanimljiviji kanarski bor (iglice mu stoje okomito). Postoje razne vrste kaktusa, od kojih neki pokrivaju čitave padine. Jedna vrsta kaktusa ima drvenu stabljiku, od koje se nekada dobivala crvena boja. Ima neke kuglaste tvorevine (vjerojatno plodovi) i kad se otkinu vidi se crvena boja. Primam sam osjetio žarenje u prstima, jer biljka ima bodlje, vjerojatno žarnice, pa se golim rukama ne smije skidati.

Sredinom se otoka ispružio planinski masiv i podijelio ga klimatski na dva različita dijela. Sjeverni je dio otoka pod utjecajem hladnih atlantskih zračnih masa sa sjevera i često je pod oblacima. Naprotiv, južni dio je gotovo uvijek sunčan, o čemu smo se i sami uvjernili. Spomenuti planinski masiv je barijera hladnim zračnim masama sa sjevera.

Otok, kao i cijelo otoče, karakteriziraju vulkanski pejzaži, jer su planine nastale zbog vulkanske aktivnosti. Danas su to ugasi vulkani s mrtvim kraterima. Jedan smo takav krater većih dimenzija i sami posjetili. Zbog vulkanskih izljeva tlo je puno minerala,

OTOK GRAN CANARIA (Gran Kanaria)

što omogućuje bujnost vegetacije i plodnost obradivih površina. Priroda je, dakle, gosto-ljubiva, a to dokazuju i brojna naselja kroz koja smo prošli. S visinom opada bujnost vegetacije i gustoća naseljenosti.

Iz grada Las Palmas krenusmo autobusima jednog jutra prema unutrašnjosti otoka za Teiedu. Cestovna duljina je 44 km, a zračna pola manje: 22 km. Cesta mora svladati u zavojima velike uspone. Na tako kratkoj relaciji treba se od morske obale uzdći na go-to 1500 m. Sto dalje prema jugu sve je manje oblaka i za kratko vrijeme imali smo kristalno sunčani dan, naime, mi smo se popeli iznad oblaka. Na početku puta još smo neko vrijeme nazirali Las Palmas s njegovim višekatnicama, dok konačno nije nestao pod bijelim pokrivačem oblaka. Gledamo čudesan vulkanski reljef otoka: kao da je divovska ruka naslagala stoće velikih dimenzija. Gledamo plantaže banana. Uz plantaže kao da su mala jezera. To su umjetni bazeni za kišnicu koja služi za natapanje. Otok oskudjeva vodom pa se hvata svaka kap kiše. Kad u ljetu zavlada suša i pritisne žega, kažu da je sve kao sprženo. Uz plantaže su podignuti zidovi radi zaštite od vjetra. Na jakost vjetra upozorava i isjec-kanost listova, naime banane imaju listove većih površina.

Prolazimo kroz selo Tafiru s vikendicama u zelenilu. Skrećemo prema vrhu Bandama i serpentinama se približujemo njegovu vrhu (569 m). Pogled nam zastaje na golemoj provalici ispod ceste. To je krater ugaslog vulkana. Autobusi su stali malo ispod samog vrha, a mi se pješke uspeli do male kuće s trgovinom suvenira na samom vrhu. Puteljak do kuće i oko kuće posut je sitnim krišem vulkanskih stijena tamnih boja. Dolje gledamo velik vulkanski krater kraj kojeg smo čas prije prošli. Na ploči uz kuću čitamo »Pico de Bandama, altitud 569 m, Caldera (krater) diametro 1000 m, profundidad 200 m«, što znači: Vrh Bandama, visine 569 m. Caldera (krater) promjera 1000 m, dubina 200 m. Jedan američki turist bio je osobito oduševljen tim velikim kraterom i predložio da se dno kratera iskoristi kao hipodrom (trkaliste), a padine za sjedala. Tipičan primjer američkog smisla za biznis. Od toga dakako ne može biti ništa, jer Španjolci ne daju se dira u taj prirodnji fenomen. S vrha je panoramski pogled na sve strane: na reljef — na planine i brda iznad nas, a ispod nas na brežuljke s njihovim zelenilom. Prema jugu smo vidjeli novi aerodrom Gando s poletnim stazama nedaleko od obale, a zatim pogled se gubi na morskoj pučini daleko na horizontu. Gran Kanaria ima dva aerodroma. Jedan za redoviti zračni promet, a drugi je novi za čarter-letove, jedan pored drugoga. Prema sjeveru je ispod nas bijeli uravnjeni pokrivač oblaka iznad Las Palmasa; grad se zbog toga uopće nije vidio, ali su se lijepo vidjela grupirana i raštrkana seoska naselja u zelenilu krajobraza.

Nastavljamo put. Najprije silazimo na glavnu cestu, a onda se dalje neprestano uspijemo prema našem cilju Teiedi. Poradi sve većih visina bujnost vegetacijskog pokrova je slabija, ali je naseljenost i dalje dobra. Gledamo parcele sa živom ogradom od kaktusa. Uz cestu je kilometarski drvorec eukaliptusa, koji ujedno štiti od vjetra. Selo Sta Brigida. Ovdje stranci iz Zapadne Evrope grade vikendice. Na otočju je još uvijek nizak životni standard pa su i životni troškovi niski, što privlači strance, napose penzionere. Putem gledamo terasaste padine gotovo do vrha. Na jednoj padini ih je bilo 40. Terase ne služe samo kao obradive površine, one čuvaju tlo od erozije, smanjuju spiranje tla, a to je i najvažnije: kišnica polaganje otječe, a to omogućuje da je zemlja što više upije. Prolazimo kroz izvanredno lijepu pejzažu, kroz pravi prirodnji spektakl. Toliko je bogatstvo prirode da sve ne dospijevamo vidjeti i ne znamo što da prije gledamo. Kruške u bijelom cvatu, cvijeće uz cestu, voćnjaci puni agruma, čempresi, crnogorica specifičnih oblika itd. Od tih čudovišta vegetacije uspije sam jedino upamtiti »zmajevu drvo« i kaktuse različitih oblika. Slika je to privlačnija, jer se zbog serpentina neprestano izmjenjuju krajobrazi, jedan lijepši od drugoga, kao u kakvom kaleidoskopu.

Stigsmo u selo San Mateo na kraći odmor. Tu je razvijeno stočarstvo — ovce, koze, krave — pa se proizvodi dobar sir. U gostionici se dobije pola litre vina i tanjuric sira za 30 pezeta (1 američki dollar se tada mijenjao za 57—58 šp. pezeta).

Krećemo dalje. Uz cestu se plohe zelenila izmjenjuju s plohami žutila i bjelila, već prema boji cvjeća. Uspinjemo se brojnim serpentinama. Golo drveće, koje još nije prolistalo, upozorava da smo na visini od preko 1000 m. Na planinskom grebenu je nekoliko manjih brežuljaka stožasta oblika. Na jednoj takvoj uravnjenoj planinskoj kosi ugledasmo nešto bijelo: opservatorij na visini 1900 m.

Gledamo neke čudne otvore u padinama brijege. To su ulazi u pećine, gdje se pastiri sklanjavaju sa stokom. Nekada su u njima živjeli ljudi, a čuli smo da toga ima još mjestimično i danas. Otok ima prilične socijalne kontraste. S jedne strane raskošni hoteli, a s druge strane, svega nekoliko kilometara dalje — pećinske nastambe.

Naš se autobus dalje uspinje. Sve je slabija vegetacija, većinom trava. Još malo i stigsmo do našeg cilja — do paradora (hotela) Teieda na 1500 m visine, gdje prestaje asfaltirana cesta. Zbog visine i čistog zraka sunce pali i žari pa se sklanjam pod krošnju rijetkog drveća. Veličanstven vidik! Pogled nam se nesvesno zaustavlja prema zapadu, na otoku Tenerifi, najvećem otoku ovog arhipelaga. Zapravo pogled nam je stao na njegovoj planinskoj grdosiji kao izrasloj iz mora. To je golem i stožast vrh visine 3712 m. Masiv

Pico del Teide (3712 m) na Tenerifi, najviši vrh Kanarskog otočja (u podnožju selo Orotava)

se nalazi s druge strane mora (vidi sliku). Od vidikovca gdje smo bili pa do obale ispod nas, u zračnoj udaljenosti od oko 20 km, gledamo ispod sebe divlji kamenit pejzaž bizarnih oblika s duboko usjećenim udolinama, što je sve izmodelirala priroda. Proći ovim terenom bio bi dobar planinarski podvig. Cijeli taj predjel podsjeća na američki divlji Zapad. Iznad nas se uzdiže masivna visoka i ogoljela stijena. Vjerojatno je to najviši dio otoka.

Nedaleko od vidikovca nalazi se parador, španjolska specifičnost. To je kombinacija motela i hotela, a može se sastojati i od više objekata. Upadljivog je izgleda: neki dijelovi fasade imaju oblik zidina dekoriranih tornjića, pa to sve podsjeća na feudalni zamak. U takovom paradoru — uz restoran i noćiste — ima garaža za kola, trgovina sa suvenirima, bazen za kupanje, plesna dvorana, gdje nastupaju domaće folklorne skupine, stolovi na otvorenom pod zelenilom itd. Španjolci su puni invencije u pronašanju načina kako da isprazne džepove turista. Na jednom stolu su bili turistički prospasti Kanarskih otoka, puni geografskih skica i kolor-slika.

Na povratku smo skrenuli na sjever prema selu Teror. Crnogorica s obje strane ceste. Ugledali smo kanarski bor, koji je nekada prekrivao cijeli otok. Intenzivna sjeća jako je smanjila njegovo područje. Sada se otok

ponovno pošumljava. Jedna je padina cijela posaćena mladicama tog bora. Uz mladice su iskopane male jame da se tako zadrži što više kišnice. Cestom se dalje spuštamo i prolazimo kroz selo Valeseco (u prevodu Suha Dolina). Već sam naziv označava sušnost kraja. U selu su kuće osebujnog izgleda: bez prozora s ulične strane, na pročeljima su samo jednolika drvena vrata kroz koja se ulazi odmah u stan, a na vratima su mali prozorići s drvenim kapcima. To je također jedna od društvenih specifičnosti otoka.

Oko dva kilometra dalje jedan je manji parador uz cestu na padini. Ovdje smo stali radi objeda. Neki su pošli u parador, a većina je ostala vani na zelenoj padini ispod ceste da uživa u ljepoti brdskog krajobraza. Krećemo dalje. Naskoro ugledasmo kotlinu i na njenoj blagoj padini veće selo Teror. U selu osebujna arhitektura: na pročeljima kuća su zatvoreni drveni balkoni. Cestom se spuštamo i užazimo u sve bujniju vegetaciju. Prekidamo vožnju da razgledamo jednu plantažu banana. Jedan grozd može imati i do 20 kg težine. Prolazimo kroz selo El Toscan i, još malo, pa se vratimo u Las Palmas.

Slijedećeg smo dana otputovali brodom u Kasablanku, zatim kroz Gibraltar i Sredozemno more u domovinu. Srce nam je življe zakucalo kada smo ušli u Jadransko more. Stigamosmo na Rijeku i tu je bio kraj našeg putovanja.

Na Medviđaku

DAMIR SIRNIK

RIJEKA

Nedjelja, 9. lipnja, početak mjeseca. Obalačno jutro, nebo prekriveno sivim oblacima. Polazimo iz sela Blaškovići u pravcu Medviđaka, planine na prijelazu iz Vinodolske doline u Gorski kotar. Pred nama dug i napoljan put u nepoznato. Makadamska cesta vodi nas do Cvitkovića gdje susrećemo grupu ljudi zaposlenu proširenjem seoskog puta. Malo dalje, odmah iznad sela, crveno-bijeli kružić, planinarska markacija, usmjerava nas na željeni pravac. Zalazimo u grmlje i uskim puteljkom probijamo se naprijed. Ulazimo u predjel Dirana. Izbijamo na davno zaboravljeni kolni put, rastočen od dugogodišnjih kiša. Sa strane puta zapuštene oranice, livađe, ograđene kamenim zidovima, gromačama. Niske grane razmnoženog raslinja, povijene nad putem, čine neku vrstu prirodnog tunela kroz koji teško prolazimo.

Nakon otprilike kilometara i pol nailazimo s desne strane puta na malo sabiralište za vodu, zapravo kamenom zidan izvor. Voda nam se čini zagadrena i ne usudujemo se napuniti naše čuturice. Malo više, iznad vrela, vide se tragovi iskopavanja pjeska, vjerojatno potrebnog za popravak lokalnih puteva ili pak za gradnju kuća. Ovdje počinje pravi kraški teren, protegnut dolje do tribaljskog polja, a na više prema Tiču. Na pojedinim mjestima između stijena primjećujemo tanke pločice laporja.

Nebo nam i dalje ostaje blagonaklono, iako oblici slute kišu. Sada se uspinjemo prema prijevoju Razromiru. I evo nas u Kozoj Dragi, ispod ogoljelog brda zvanog Kozak. Tlo je ovdje pokriveno bujnom travom, pa pratima i niskom bukovom i hrastovom šumom. Divlja ruža u punom cvatu privlači nam pažnju. Oduševljeni smo njezinim bijelim, crveno-ljubičastim cvjetovima. Na vrhu prijevoja zastajemo i puštamo da nam blagi povjetarac rashladi tijelo. Kratak odmor i krećemo dalje. Nakon prijedenih dvadesetak metara skrećemo desno na uski šumski puteljak, koji nas vodi u gustu borovu šumu. Proplanci na koje nailazimo posuti su kasnim, pomalo već požutjelim durdicama i rascvjetanim ivančicama. Iz guste trave izdigla se u vis razmnožena paprat. Iznenada, iz grmlja nedaleko od nas prhne u vis ptičica, stalni stanovnik ovih šuma, patuljasti palčić. Pozdravi nas kratkim pjevom i nestane u obližnjem šipražju. Očito je naša prisutnost narušila njezin miran i spokojan san.

Nakon pola sata laganog hoda izlazimo na kolni put i neko se vrijeme krećemo njime, onda skrećemo lijevo u hladovinu bukove šume. Tu počinje naš pravi uspon prema vrhu. Po slegnutoj travi zaključujemo da je

netko nedavno prošao ovuda. Otrprilike nakon tridesetak minuta stalnog laganog hoda evo nas pod ogoljelim vrhom Medviđaka. Svuda oko nas nisko prizemno bilje jasno ukazuje na stalne vjetrove. Polazimo dalje u splet ispucanih stijena između kojih vodi uska, utrta staza. Za moju saputnicu penjanje po ovom vrletnom kršu dostatan je napor.

I uskoro, evo nas na cilju. Na vrhu smo. Usprkos niskim oblacima vidik je prilično dobar. Zadovoljni smo što su nam vremenske prilike bile naklonjene. Oduševljeni smo ljepotom prirode. Sjeverno od nas crvene se krovovi kuća u Ličkom polju. Željeznička stanica Drivenik u kratkom je predahu. Dalje, prema istoku, protegla se grižansko-belgradska šuma sa svojim planinskim vijencima. Skrećemo pogled na jug i kroz sumaglicu naziremo naše otoke. U podnožju, ispod nas, blage padine Korena mame našu pozornost. Vide se i »mirišća«, ostaci nekad davno sagradenih kuća. Nekad se s tog terena izvozilo sijeno za ondašnja vinodolska gospodarstva.

I dok se tako divimo prirodi, ne primjećujemo približavanje magle s istoka. Odjednom nas, sa svih strana, gusta siva koprena obavija u svoj zagrljav. Prolazi ispod nas velikom brzinom. Začuden smo tom pojavitom sasvim novom za nas. Požurujemo s upisom u planinarski dnevnik, udaramo pečat u naše knjižice i iz dnevnika saznajemo da je donešen jučer. Donio ga je Boris Rocce iz Rijeke, član PD »Kamenjak«.

Napuštamo vrh i polako se spuštamo prema šumi, očekujući svakog časa prve kapi kiše. Vidljivost je smanjena na svega desetak metara, tako da nam je silazak težan. Dize se i vjetar noseći prve kapi hladne kiše. Požurujemo kroz šumu i brzim koracima grabimo kroz područje Kalašnice prema Liču. Na križanju puteva skrećemo prema grižansko-belgradskoj šumi, prema Faljeće Dragi i Kobiljaku. Kiša naglo prestaje i daljnje napredovanje nastavljamo lakšim korakom. U Dragi kod »druge štirne« zastajemo da se odmorigmo i protegnemo umorne noge. Do našeg polazišta potreban nam je još jedan sat planinarskog hoda. Nadamo se, neće nas iznenaditi kiša.

Raskvašenim šumskim puteljkom stižemo do »prvih štirni« ili, kako stanovnici Vinodola zovu ovo mjesto, do Korit. Prebacujemo se preko prijevoja Brizica i spuštamo prema stjenovitom vijencu Griže po kojoj je mjesto Grižane dobilo ime. Strmi kameniti usjek u kršu Lučcu uskoro nas dovodi do našeg juarnjeg polazišta, do sela Blaškovića.

Jedna kuća – cijelo selo

MIRSAD ĐULBIĆ

ZENICA

Sve do nedavno je u kanjonu Sutjeske, stisnuto između Volujaka i Maglića, egzistiralo najmanje selo u Jugoslaviji — selo Suha. Naime, otprije pet godina selo Suha kao ljudsko obitavalište ne postoji. To selo od jedne kuće i jedne porodice prestalo je da postoji odseljavanjem svojih jedinih stanovnika.

No, raseljavanjem žitelja Suhe Jugoslavija nije ostala bez takvog sela. U neposrednoj blizini Zenice, u njenom sjevero-zapadnom planinskom zaledu, postoji već 93 godine vjerojatno najmanje selo Jugoslavije — selo Zadne. Selo je u neposrednoj blizini planinarskog doma »Lisac«.

Izgleda da se malo koji planinar, posjetnik doma »Lisac«, zapitao da li ovo naselje ima ime, je li ono selo, zaselak ili nešto drugo. A malo je planinara koji nisu vidjeli ovo »mini-selo«, jer je ono svega tri stotine metara od planinarskog doma. Za većinu planinara poznato je po imenu domaćina Milana koji tu živi sa svojom porodicom.

Istina, selo nije naznačeno na običnim kartama ni u geografskim atlasima, ali je zato unešeno u tzv. specijalne karte razmjera 1 : 50.000 i 1 : 100.000

Selo Zadne smješteno je ispod vrha Goluba (1248 m) na planini Liscu, na zavidnoj nadmorskoj visini od 980 metara.

Povijest sela Zadne započinje 1883. godine. Na planinski proplanak, gdje se sada selo nalazi, doseljava se trgovac stokom iz sela Ljubetovo kod Vranduka, Mitar Pavlović. Izgrađuje stambenu zgradu od materijala koji je tu u planini našao, gradi obore i štale za stoku, a dio proplanaka zaorava radi sadnje povrtarskih kultura. Istina, nije sam — tu je i njegov sluga. Sredivši imanje Mitar nalazi mladu i 1888. godine se ženi. Slijedeće godine tu u novom staništu rada se i prvi sin, Jovan. Kako nema naseljenog mjesta bez groblja, to ga i ovo naseljeno mjesto dobiva smrću Mitrovog sluge.

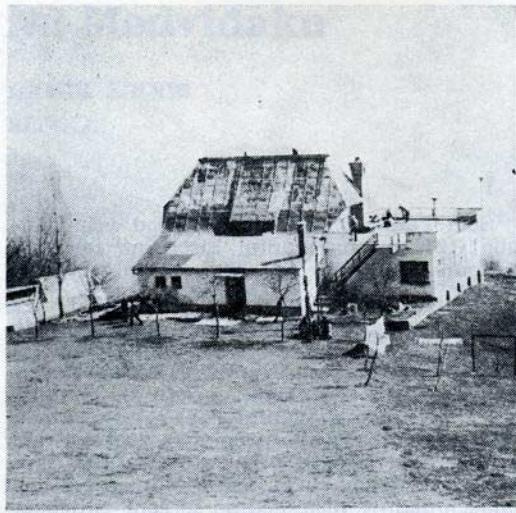
Sada ovo mjesto ima sve osnovne atribute da se može svrstati među naseljena mjesta — ali treba mu još i odrediti rang. No, za rang će pričekati još dugo.

Život se uvelike normalizirao i sveo u neku kolotečinu. Mitru se djeca radaju, ali i umiru, jer grad je daleko, daleko je i liječnik. U životu, osim prvijenca Jovana, ostaje i sin Mitar, kojemu otac dade svoje ime.

Panorama sela Zadne, najmanjeg sela u Jugoslaviji

Foto: M. Đulbić

Planinarski dom Lisac, 300 metara od sela Zadne

Foto: M. Đulbić

Stvorenu seosku idilu remeti, ali samo na trenutak, vijest da je izbio prvi svjetski rat. Sinovi osnivača sela, Jovan i Mitar, dobivaju poziv da se bore pod stiegom austro-ugarske monarhije. Podmitljivom austrougarskom činovniku iz Vranduka doturio je brižni otac Mitar par telića i janjaca, pa su svi pozvani bili opozvani.

Tako je prvi svjetski rat prošao, a da se skoro i nije osjetio u Zadnama. Nakon rata opet se ništa značajnije dešavalo, sve do 1935. godine. Te godine na početku ljeta u selo dođe vojnici s nekim nevidenim instrumentima. Nešto su mjerkali, crtali, zapitkivali i okolo po planini švrljali. Pitali su Pavloviće, kako im se zove selo. Niko od Pavlovića nije znao reći. Predlagali su vojnicima da u svoje karte »zateftere« ime sela »Pavlovići«. Vojnici nisu pristali jer su dolje, u dolini Bosne, čuli od mještana naziv »Zadnje selo« — vjerojatno zbog položaja sela u planini.

Nije poznato iz kojeg su razloga vojnici ipak na svoje karte unijeli ime »Zadne«, ali stanovnici za to ime saznadoše iz poreskih uplatnica tek prije drugog svjetskog rata. Tada se u selu dogodila velika novost. Izgrađena je još jedna kuća, jer je dotadašnja očeva bila premala za još dvije obitelji, koje stvorise sinovi osnivača sela. Selo je sada imalo relativno mnogo stanovnika: dvije obitelji s 10 članova. Staroga Mitra Pavlovića, osnivača sela, nije bilo više među živima. Život se u selu nastavlja.

S drugim svjetskim ratom i na našem tlu nastaju neke promjene u selu. Milan Pavlović, sin prvorodenog u Zadnama, Jovana, odlaže u zenički partizanski odred, ali se vraća kući 1942. godine nakon četničkog puča i rasformiranja odreda.

Selo mirno preživljava rat. Ponekad Nijemci pucaju iz topova u planinu, kada sumnjuju da je tu vlašićki partizanski odred, ali od te pucnjave, nasumce, nema štete. Dešava se poneki upad ustaša i četnika. Češće navraćaju jedinice vlašićkog partizanskog odreda i tako, moglo bi se reći, bez nekih naročito uzbudljivih zbivanja, dolazi i kraj rata.

Nakon rata selo ostaje bez jedne porodice, jer Mitar Pavlović (mladi) seli sa svojom obitelji u Tetovo, prigradsko naselje Zenice. U selu ostaje porodica Jove Pavlovića, čiji sin Milan uskoro osniva svoju obitelj.

U godinama nakon rata selo kroči većim korakom ka napretku. Već 1952. godine, kada planinari počinju izgradnju svog planinarskog doma »Lisac« i kada kaptiraju jedno vrelo, grade i mještani sela Zadne svoju kaptazu i dovode vodu pred kuću.

Planinari 1953. godine otvaraju svoj dom i od tada datira trajno prijateljstvo planinara s članovima porodice Pavlović. Postaje to svojevrstan opskrbni centar za planinare s mlijecnim proizvodima, kukuruznim brašnom, krompirom i sličnim.

Kada su planinari 1967. godine uveli u dom električnu rasvjetu, tada je i selo Zadne, zahvaljujući toj akciji planinara, dobilo toliko željenu elektriku.

U selu Zadne život nije lak. Njegovi žitelji kažu, da je za sve nekako i lako osim za školovanje djece. Naime, škole su od sela jako udaljene, pješačenje po planini po svakakvom vremenu i nije baš prosta stvar, a nema novaca za smještaj sve djece u gradu.

Sada selo Zadne broji pet stanovnika. Jovan, sin osnivača sela, umro je 1971. godine u dubokoj starosti, u svojoj 82. godini života. U selu je Milan Pavlović, sin Jovanov, sa svojom ženom i tri kćerke. Njegov sin je uz velike očeve napore završio srednju tehničku školu u Zenici i ne misli se vraćati u selo. Tu, u planinarskom domu »Lisac«, zaposlena je kao domarica Milanova sestra Mara, a i njegov brat Srđan je usko vezan s planinarama. Srđan živi u Zenici i jedan je od najaktivnijih članova planinarskog društva »Tajan«. Poznat je među planinarama kao ljubitelj planinarskih transverzala, iako je već u godinama (65).

Sadašnji izgled sela Zadne daje sliku uzorno vođenog gospodarstva. Sastoje se iz jedne stambene zgrade, štale za sitnu i štale za krupnu stoku, trapa za zimnicu, koša i kokošarnika. Voda je sada uvedena u novu kuću, koja je na temeljima starih sazidana prije sedam godina. Iako malen, posjed stvoren na planinskom proplanku daje svojim vlasnicima krompir, razno povrće, kukuruz, ječam, šljive i slično, te uz ono što se dobije gajenjem stoke, i ne mora se tako često silaziti u Zenicu ili Vranduk.

Vidik s Gornergrata

BEĆIR ISAKOVIĆ

ZENICA

Što ima na Gornergratu i šta se odatle vidi? Gornergrat je greben u alpskoj skupini Monte Rosa. Zbog lijepog vidika vodi do njega električna željezница, jedinstvena u Evropi. Uz zgradu željezničke stanice je restoran u kojem se mogu dobiti jela i pića. Osim toga, nalazi se i zgrada iz koje polazi uspinjača za Stockhorn (3532 m), ali kako se stanica nalazi na 3407 m visine, na Stockhorn se može produžiti pješice.

U Taschu, u Švicarskoj, kupimo voznu kartu za Gornergrat i natrag (45 švicarskih franaka) te krenimo. U Zermattu se pre-sjedja u drugi vlak (Gornergratbahn) i na drugoj željezničkoj stanici. Ako vam vlak izmakne, nemojte se žalostiti, ima ih dosta, za kratko vrijeme polazi drugi. Od Zermatta do Gornergrata putuje se preko stanica Fin-delbach, Riffelalp, Riffelboden, Riffelberg, posljednja je stanica Gornergrat na visini od 3163 m. Cijeli ovaj put od Zermatta do Gornergrata vlak prelazi za 40 minuta.

U geografiji smo učili da se s Gornergrata vidi oko 50 planinskih vrhova preko 3000 m visine, zatim 50 glečera, a najbolje se vidi piramida Matterhorna (4478 m). U vrijeme kada smo mi bili na Gornergratu vrijeme je bilo sunčano i vidik prekrasan. Što smo mi vidjeli odavde?

Gornergrat je greben smjera zapad — istok. Ako se pogledom pode od istoka prema zapadu, prva je zaledena gromada Monte Rosa s najvišim vrhom Dufourspitze (4634 m). Pored tog vrha impozantni su još i Nord-end (4609 m) i Jägerhorn (3970 m). Monte Rosa je druga planina u Evropi po veličini, inače je sva u snijegu i ledu što se inače ne susreće u Alpama. Dalje na zapad je prevoj Lysjoch (4151 m), preko njega Lyskamm (4527 m), a zatim Castor (4226 m) i Pollux (4091 m). Kastor i Poluks su po grčkoj mitologiji blizanci spartanskog kralja Tindarija, ili Zevsa i Lede, nerazdvojna braća, koja su pretvorena u zvijezde pa služe mornarima kao vodiči i zaštitnici. Otuda su vjerojatno i nastala imena ovih planina jer su jedna drugoj slične kao jaje jajetu. Slijede Schwarztor (3734 m) i Breithorn (4165 m). Na ovu planinu može se s talijanske strane uspinjačom iz Červinije. Dalje ka zapadu su Petit Mont Cervin (3883 m), pa Theodulpass (3317 m).

Sa svih tih vrhova se spuštaju glečeri i čine jedan glečer (Gornerglečer) koji zauzima površinu od 67 kvadratnih kilometara, a dug je oko 15 kilometara. Kao što je Monte Rosa druga planina po veličini u Evropi, tako

je i ovaj glečer drugi po veličini u Evropi. Posebno je interesantan glečer kad se spušta između Monte Rose i Lyskamma, jer je tamo led strahovito nagomilan i kad ga se promatra, makar i sa sigurnog mjesta, čovjek osjeti strahopštanje prema njemu i njegovoj veličini. Tek od planinarske kuće Rosahütte, na visini od 2795 m, postaje površina na glečeru ravnija. U srednjem dijelu glečera ima i nekoliko jezera u ledu. Boja vode je prekrasna, više zelena nego plava, i kad god oči posmatrača padnu na njih pomalo se odmaraju. Kao i na svakom glečeru i na ovom ima opasnih pukotina.

Zapadno od Theodulpassa dolaze Theodulhorn (3469 m), Ober-Theodul-Gletscher i Furgen-Gletscher, koji gravitiraju prema istočnom podnožju Matterhorna i tamo završavaju. Na ova dva glečera ima i ski liftova. Osim toga, jedna uspinjača iz Winkel-mattena, neposredno pred Zermattom, ide na Trocker Steg (2939 m) gdje se razdvaja: jedan krak ide za Furggsattel (3365 m) a drugi za Testa Grigia (3479 m). Uspinjača od Trockner Stega ide preko spomenutih glečera.

Dalje prema zapadu pogled nam pada na piramidu Matterhorna (4478 m), jedan od najljepših planinskih vrhova u Alpama. Po opažnosti uspona ravan je u svemu Eigeru u Bernskim Alpama. U sjevernoj stijeni Eigera do 1964. godine poginulo je ukupno 27, a odmah zatim do kraja 1968. taj broj se penje na 37 poginulih alpinista. Na Mont Blanc svake godine u prosjeku nastrada 30 ljudi, a na području Alpa taj broj se penje u zadnje vrijeme na 250. Podno Matterhorna nalazi se povoliko groblje onih koji su pokušali osvojiti vrh pa su tu radoznalost platili životom. Negdje je zapisano da je tu do 1971. godine, što sa sjeverne što sa južne strane, poginulo 130 ljudi. Na podnožju Matterhorna, sa sjeverne strane, ima sijaset puteva, dobro markiranih, kojima i obični ljudi mogu doći do 3260 m nadmorske visine. Iza Matterhorna vidi se Dent d' Herens (4171 m) ispod koga se pruža Zumtgletscher. Ime je dobio po istoimenom jezeru (Zumtt) ili je jezero dobio ime po glečeru. Odatle je prema sjevero-zapadu planina Tête Blanche (3724 m), a dalje na sjeveru Dent Blanche (4357 m), Grand Cornier (3061 m), Gabelhorn (4063 m), Wellenkuppe (3903 m) i Trifthorn (3278 m). S ova tri vrha, odnosno ispod njih, formira se glečer, a najviše s Trifthornu po kome je dobio ime — Triftgletscher. Kad se ovaj glečer promatra iz Zermatta izgleda kao da se svakog trenutka može srušiti u dolinu

jer se visoka nagomilana masa leda zaustavila na svom putu na određenoj visini i tako prijeteći stoji. Poslije tih planina nailazimo na Zinalrothorn (4221 m), pa Schallihorn (3975 m) i Weisshorn sa svojim ledenicima. Spomenimo nesreću solo-penjača Georga Winklera koji je morao s jedva navršenih 19 godina skupo platiti svoje mladenačko junaštvo i neiskustvo. Smrtno se unesrećio na glečeru Weisshorna. Glečer je izbacio mladića tek 1956. godine, nakon 68 godina provedenih u ledu. Inače je ovaj vrh prilično visok — 4505 metara.

Dalje od Weisshorna na sjever lijevom stranom rijeke Visp slijedi niz planina čiji se snježni vrhovi bljeskaju na ljetnom suncu, a njihove se stijene zloslutno nadnose nad dolinu. Na sjevero-istočnoj strani od Gornergreta stoje kao granit čvrste i visoke planine kao što su Dom (4545 m), Täschhorn (4490 m), Alphubel (4206 m), Allalinhorn (4027 m), Strahlhorn (4190 m) i Cima di Jazzi (3804

m). I s ovih planina ledenci su ispružili jezike od kojih je najdulji Findelngletscher. Nastaje ispod vrhova Strahlhorna s jedne i sa Stockhorna s druge strane, a spušta se dolinom prema željezničkoj stanici Findelnbach na 2661 m nadmorske visine.

Još ima mnogo vrhova, prevoja, ledjenjaka i stijena, namrgodenih i tajanstvenih, koje ovdje nismo spomenuli jer im i ne znamo imena. Želja nam je bila samo da upozorimo na ovaj jedinstveni vidik, na širok, prozračan i svjetao pogled, pred čijom ljepotom čovjek ostaje nijem. Zbog velikog prostranstva koje se odavde vidi, čovjek se osjeća kao da je daleko od svijeta koji živi i vremena koje teče i kao da je davno izašao iz kolotećine sva-kidašnjih događaja i briga.

Dan se bližio kraju i užareni krug sunca plovio je k horizontu i, kako dodirnu ivicu planine, iznenada potonu kao da ne zna plivati.

Lijenost ili neodgojenost?

Sjedim u zavjetrini, upijam ljekovite sunčane zrake, a jedan gnjavator baca na mene svoju široku sjenu i dosaduje mi. Nazovimo ga Sjena. Slušam i gle, ima zdravo gledanje, ima pravo, a ovo što kaže moram, bez uvrede, iznijeti da bi se ljudi — popravili. Hoće, naime, Sjena, da joj razjasnim ono već uhodamo i jadno neodgovaranje na pisma, upite, dopise, čestitke u planinarskoj organizaciji.

A ja Sjeni kratko: »Ni ja se s tim ne slažem, i mene to zaboli, pa i ubudem nekoga, osudujem, urgiram, ali ništa ne pomaže«.

Ali Sjena ne popušta, kratko je to njoj što se i ja ne slažem.

»Članovi su pismeni...«

»U to i ne sumnjam, nemamo mi nepismenih!«

»Pa šta bi to moglo biti i kako to tumačiti?«

»Slušaj Sjeno! Ima raznih uzroka i tumačenja o tome: lijenost, nemar, nema vremena, omalovažavanje, neshvaćanje položaja, a nešto od svega toga je i neodgojenost. Ipak, najblaže rečeno, to je velika lijenost.«

»Znaš, Ježu, neki mi nisu odgovorili ni na novogodišnju čestitku, a čuo sam kako govorde da ove godine nisu, iz finansijskih razloga, nikome ni pisali ni čestitali.«

»Ajde, Sjeno, da izračunamo taj finansijski trošak. Čestitati se može na dopisnici, na fotografiji, na posjetnici, što s omotnicom i markom može koštati oko dva dinara. Po-slati treba recimo 50 do 100 komada, a to izračunato bez kompjutatora, iznosi 100—200 dinara. Dakle, finansijska sitnica i društvu i pojedincu, a s jednom čestitkom godišnje ispadamo taktični, kulturni, planinari, drugovi, fini, uvidavni. E, pa ako ne možemo

toliko potrošiti, onda raspustimo sve, ubijmo se! Ipak ih ima koji nisu takvi nego čestitaju, pišu, dopisuju se. Interesantno: najviše umirovljenici, kao da im je bonton ušao u krv. Evo jednog primjera! S jednog sleta poslao sam preko 70 dopisnica članovima društva, koji su se sa svojim putovanjem ili uspona razlednicom sjećali svog društva. To je red i odgoj! Za organizatore sleta to je bio »udarac«, jer im je na koncu ponestalo razglednica.

»A što misliš Ježu, o onom hitnom traženju smještaja u planinarskom domu uoči praznika, i to baš onda kad i mi nastojimo dovući i privući članstvo i građanstvo, nove članove?«

»Znam, imaš pravo! A tad nastaju brzometna dopisivanja i urgiranja, a često puta na koncu jednostavno otkažu ili, ako dođu, niti se ne penju gore nego ostanu u gradu. Ovakvima treba idući put odbiti. Samo pazi da drugarstvo ipak ostane na visini!«

»A kad neki Viši planinarski forum ne odgovara na pisma?«

»Ah Sjeno, Sjeno — to je meni razumljivo. Oni nemaju ni zamjenika, ni pomagače u pisanju, ni mašine, jadnici, sve vode sami. Pa nećeš valjda vrhove osudivati? Kako se usuđuješ, sram te bilo!«

»Ali ja ipak mislim... uporno nastavlja Sjena.

»Dosta! Ne misli više i ne pitaj više. I Diogenes je rekao Aleksandru Velikom, skinji mi se sa sunca.«

I Sjena se povukla! Zlaćano sunače ponovno prosu svoje tople zrake po Ježu koji slatko zadrijema.

Vaš Jež

Suton dinarskog izdiga

Dr ŽELJKO POLJAK

ZAGREB

Tradicionalni tisućljetni dinarski izdig nagle odumire. Patrijarhalni polunomadski način stočarenja, koji je još Homer tako lijepo opisao prije više od dva milenija i koji se nije bitno mijenjao sve do nedavna, gasi se pod naglim naletom socijalno-ekonomskih promjena. Naši stari planinari dobro se sjećaju tog osebujnog načina stočarenja što su ga susretali na svojim planinarskim izletima i pohodima od Velebita do albanske granice. A mogli smo ga donekle još i mi doživjeti prije izgradnje jadranske cestovne magistrale.

Stari opisi planinarskih putovanja po Dinaridima pridaju osobitu važnost katunima, ljetnim pastirskim naseljima. Vidjeti život u takvom katunu bio je poseban doživljaj. Planinari su zapravo bili najbolji poznavaoči ljetnog sezonskog načina ispaše u planinama. Treba posebno naglasiti da su u katunima, po tradicionalnom običaju, uvijek bili vrlo srdačno dočekivani i gostoljubivo primani. Danas su opustjela ta stara pasišta oko kojih je u povijesti proliveno more krvii. U planinama nema više prijašnjeg života. Po Velebitu možete danima prolaziti mimo ostataka koliba s urušenim krovovima i obraštenih korovom. Posljednji velebitski izdig, onaj obitelji Vrkić iz Jesenica kod Obrovca, također je, izgleda, definitivno izdahnuo i nećemo više kao prije susretati čobane na potezu od Dušica preko Struga do Javornika. Stari više ne mogu, a u mlađima je presahnuo onaj atavistički nagon koji je svakog proljeća unosio nemir i čežnju za lutanjem. Mladi su našli ljepši sadržaj života uz asfalt, televizore i plesnjake, i lakši način zarađivanja u turističkoj plimi ili pečalbom u tudini. Promije-

nila se dakle ne samo ekonomika nego i ukus, stil života.

Izdig, izjavljivanje, odlazak s blagom na visinska ljetna pasišta postao je prošlost vrlo naglo. Najviše za njim žalimo mi planinari. Mi smo imali najviše razumijevanja za takav način života, vezan uz boravak u planini. Možda je naše razumijevanje odraz maskiranog atavističkog nasljeda što smo ga dobili s genima predaka?

Nestala je, dakle, jedna idila s naših planina. Na pasišta se blago vodi samo još na dnevnu ispašu. Pa i ne isplati se više izdig od 3–4 dana puta. Zar za ono nekoliko ovaca? Prošla su vremena kad su stada imala na stotine i tisuće grla. Još se tu i tamo održava poneko izlaženje na planinu, ali to je više zbog nostalгиje nego zbog koristi. A i to će sigurno ubrzano prestati. Zato nije na odmet da se podsjetimo i u našem časopisu na jednu izgubljenu planinsku ljepotu. Podsjetit će nas na to dva članka u ovome broju. Jedan je objavljen prije rata i premda je saставni dio jedne stručne knjige osjetit ćemo u njemu dah poezije. Drugi je napisao prije nekoliko dana dubrovački planinar porijeklom iz okoline Trebinja kao sjećanje na davno doživljeno djetinjstvo na početku našega stoljeća. I premda je otada prošlo mnogo godina autor se, evo, još i sada prisjeća svake sitnice s uzbudljivog odlaska u planinu opisujući ih s dubokim osjećajem i neskrivenom čežnjom.

Mislim da je bilo korisno ovo nekoliko riječi uvoda da bismo ova članka bolje shvatili i uživjeli se u idiličan svijet koji nam autori s potajnom tugom nastoje dočarati.

Ljetni izdig na Tovarnicu

OBRAD BERDOVIĆ

DUBROVNIK

Prije dobrih 80 godina, kao dvoipogodišnje dijete, polazio sam Tovarnicu planinu. Putovao sam na konju. Smjestili bi me u trešelj, to jest u sredinu između arara natovarena konja, i tako smješten, putovao sam kao u nekom mekanom velikom glijezdu načinjenom od mekše posteljine. Za svaki slučaj, uvijek je ovako natovarena konja poneko pažio i držao u povodu. U ovom slučaju — pažila je moja majka. To je bilo u doba dok još nijesam razumijevao ni shvaćao egzotičnu ljepotu ovakvih putovanja, svake godine u

drugoj polovini mjeseca lipnja, i boravak na visokoj planini radi ispaše stoke.

Tek sam u sedmoj godini života osjetio želju za planinom, i ne samo ja nego i ostali: djevojke, mladići i ljudi i žene srednjih godina. Svi su se nekako ozarena lica veselili planini! Već bi se prvih dana mjeseca lipnja pomalo pripravljali, dogovarali i predlagali, ko bi sve trebao da ide na planinu: kao čobanin, čobanica, domaćin i domaćica planinka i tako dalje...

Naša porodica Berdovića sastojala se od tri kuće: Tripkove, Miloševe i Šćepanove. Na Tovarnici smo imali kolibu, a svu bismo stoku zajedno izgonili na planini, zajedno čuvali i ispraćali u torove, a mrs sakupljen u mješinama: sir i kajmak, razmjerlji bismo i dijelili po povratku s planine. S nama je zajedno bila i vodila sa sobom stoku obitelj Nikole Milinića, a priključila bi se i obitelj Novice Čečura, koja je imala kolibu odmah do naše.

I tako bi se od ove svekolike zajedničke stoke sastavila krda ovaca i koza od 900 do 1000 grla, i oko 200 konja i goveda. Čobani su uglavnom bile djevojke, kršne, lijepе, vesele i otresite. Goveda i konji su se izgonili posebno, a njihovi su čobani bili odrasli ljudi, a ponekad i postariji ozbiljniji čobanin.

Pokušajte sebi zamisliti veličanstvenu ljetoputu golemog krda, njegovu snagu u pokretu, kad se zaljulja, zahukti kao nezadrživa lava preko polja i livada. Vrvi, vrvi ovo zbijeno krdo ovaca i koza — stalno vrvi, vrvi... Poneka od ovaca, u hodu, na brzinu čupnje i po koju travku, ali stalno naprijed kreće se ovo čudo od krda. Vode čobani i ovan predvodnik, krupan, s dugim runom, s čaktarom oko vrata i rogovima zavrnutim, velikim, svrđlastim. Ponovno ovan stupa i predvodi svoje krdo ovaca.

A što da se kaže za krdo koza, koje su, ovom prilikom, zajedno s ovcama. To je opet poseban doživljaj gledati ih. Njihova hitrina i lakoća pri hodu i nestaušluk: poneki se put objesni jarčevi, i pri hodu, onako za čas i potuku — tek tako — jer treba da se ide naprijed. Pred njima je izabranik, golem jarac riđe boje, što u svom ponosu sjaji ljepotom i snagom. Ovaj je predvodnik. Oko vrata mu je bronzano zvono, i ono svojim nedoljivim zvukom poziva na pokornost i poslušnost krda koza što ga slijede.

Od čobana dobro se sjećam Anice Miličević, povisoke djevojke, kršne, prelijepе, širokih rumenih obraza. Otimali su se momci oko nje. Lijepo se i ukusno odijevala i uljepšavala. Sjećam se i Joka Milinića; dobro sam ga zapamtio i često zadirkivalo. Na izgled je bio smiješan. Srednjeg rasta, oko 50 godina starosti, u odijevanju nemaran, rijetko kad u opancima. Volio je da hoda bos, pa su mu tabani toliko bili očvrsti i zadebljali da je i po najoštijem kamenjaru lako hodao; kad bi ga i trn ubio, samo bi malko protrljao tabane i proslijedio hod. Imao je slab vid, ali inače bio je odličan čobanin, savjestan i posve skromni prohtjeva.

Meni su bile posebno drage životinje, pogotovo konji i psi. Strastveno sam volio jahane. Imali smo nekog malog ždrijepca, kulaša dvogodišnjaka, a kako sam ga ja stalno pazio i tetošio još od malog ždrebeta, to smo se sprijateljili bili, pa kad je narastao često sam ga jahao, onako gola, bez sedla. Malašanja, a i hat malašan, pa kad bih ga zajahao, na izgled — kao srasli. Vratolomno bih, priljubljen i držeći se za grivu, jurio preko li-

vada na Tovarnici planini, a i kod kuće po Vrpoljskim poljima. Jedanput u najvećem trku skliznuh preko njegove glave — srećom na meku zemlju. Nijesam se puno zgruvalo, a on stade i ni makac s mjesta — toliko je bio pažljiv.

Dakle, kad bi došao dan za polazak na Tovarnicu, sve je već bilo pripravno: stoka u krdima bi se uputila, a potom karavana od oko 15 natovarenih konja: s brašnom pšeničnim, kukuruznim, krumpirom i ostalim prehrambenim namirnicama koliko treba za dva mjeseca dana. Natovarila bi se posteljina: guberi, pokrivači, čebad, rubenina, jedan dio posuda, ono najpotrebnije za put, a u planini su se već nalazili sklonjeni u jednu suhu pećinu u Barici: škripovi, kutljace, čankici, kašike, saplak, stap, žban, putura, kutao itd.; sve to majstorski izdjeljano od jasenovog, javorovog ili nekog drugog drveta.

Kad bi svi konji bili natovareni i sve pripravno za polazak, zajašio bi na osedlana vatrena konja Novica Čečur, koji je predvodio cijeli ovaj zanimljiv i šarolik karavan, kao u neko praiskonsko nomadsko doba. Malo odvoden ispred karavana, Novica bi poigravao bijesna konja — a jahao je kao kozak: vješto, jednostavno i kao srastao sa sedlom i konjem. Obučen u narodnoj nošnji — svečanoj, s tokama. Srednjeg rasta, sitnog koščunjavog rumenog lica s crvenim šalom oko glave kao turbanom imponirao je i kao čovjek i autoritet. Njegova se riječ slušala — a svaka mu je bila mudra i na svom mjestu. Bijaše i razgovorljiv, veselo naravi, prisran, simpatičan i kao stvoren za vodu karavana.

Do Tovarnice se putovalo nepunih četiri dana. Ovaj put, sjećam se, išli smo preko Brove i Mirilovića, na Planu i dalje preko Korita prema Stepenu (Cernica). Na putovanju je bilo i nezgoda. I baš ovaj put umalo što ne nastradala na Bijeloj Rudini. Natovreni konji polako odmiču ujednačenim koracima tvrdom cestom. Pratioci ljudi paze na konje. S majkom polako kaskam. Pored nas je jahao na crnom ždrijepcu trogodišnjaku stric Šćepan, ali ne na sedlu nego na prebacenom čulu ili struci, pričvršćenom kolanicima.

Zamolih Šćepana da me pusti da uzjašem, jer bijah umoran od hoda. On sjaha, a ja uzzjahah, pa sam tako jahao otpriklje jedan sat vremena. Kako je preko čula bilo prebačeno uže i od njega načinjene uzengije, a one su za mene bile preduge, nijesam stopalima dosezao do njih. Dosadi mi takvo jahanje pa prebacih lijevu nogu i, tako, kao sjedoh na hrptu konja; ne zamolih nekog da mi pomogne sjahati, nego skočih i pri skoku zapade mi nogu u uzengiju. Ždrijebac se prope i kao bijesan poleti cestom pored i između natovarenih konja, vukući me o zakačenu nogu. Opirem se dlanovima. Cesta neravnna, oštar šljunak iskrvarii i sadire mi kožu na dlanovima i koljenima. Bradu iskrvarih. Majka pade u nesvijest. Zaskočiše da uhvate ždrijepca, ali on učini krug — preplašen ne da

se uhvatiti — pa se povrati natrag stalno me vukući. Ne plačem, ne vičem. Sklopiše ljudi sa svih strana da ga uhvate. Ždrijebac kao izbezumljen skoči sa ceste u žbunje i krš oko metar i pol duboko — a ja, svojom velikom srećom, ostadoh potbruške ležeci na cesti s ispruženim nogama nad dubinom. Spade uzenjiga s noge i tako se nekim čudom spasih. Ne bijah prestrašen — a i da jesam — ne priznadoh! Isti čas napustih karavanu od konja, pa se pridružih veselim čobanima koji baš tada protjeraše konje i goveda, pa produžih s njima.

Na pomolu Gatačkog polja, u blizini Cernice Stepen, odsjede karavana na zelenoj prostranoj ledini uz neki brežuljak. Pristižu krda ovaca i koza a stiže i ovo krdo konja i goveda s kojima ja dođoh. Novica odluči da ovdje prenoćimo.

Rastovariše konje. Napunjene arare (vreće) poredaše jednu do druge, a posteljinu smještise na jednu hrupu. Naložiše veliku logorsku vatru, pristaviše džezev za kavu i kotlove za kuhanje večere. Pomožoše muzare i donesoše u kablićima mlijeko, pa ga ubrzo uzvariše. Dodoše i čobani koji su stoku okupili i grupirali. Stoka umorna od napornog hoda ubrzo polijega da se odmori i propasava. A psi ovčari stalno oblijeću — na oprezu su: čuvaju stoku od nepoželjnih gostiju, pa bili to vukovi ili neki razbojnici. Pljačkaši su se ponekad — pričaju — pojavljivali i krali po neku ovcu, kozu ili dobra vola. A i ljudi se, kroz cijelu noć, smjenjuju i stražare nad stokom. Ubrzo večerasmo, pa se raskomodismo, kako kome najbolje odgovara. Starija čeljad ispijaju kave, a mladaria se veseli ovoj prekrasnoj vedroj noći i čarobnom logorovanju. Samo još čadori nedostaju da bi ovaj ugodaj potpuno ispunio prikrivenu čežnju za divnim vremenima slobode i za čarima nomadskog života što tinja u nama, negdje u dubini našeg bića.

Osvanu jutro blistavo kao rosa na zelenoj travi. Sunce tek pomolilo i svojim jutarnjim zrakama nagovješće lijepe dan — vruć, možda i prevruć — za putnika namjernika što žuri da se domogne hladovine i bistra izvora hladne vode. Logor naš oživje. Svi smo budni i već na nogama, a pogotovo čobani koji treba da koriste jutarnju svježinu i da sa stadićima stoke što moguće prije predu Gatačko polje, i da se ponekad, gdje je dobra paša, i zadrže da se stoka napase i nahrani.

Natovariše konje i povorka krenu cestom preko polja u istom smjeru kroz kasabu Avtovac, pa mimo i ispod brežuljka Mijoljače. Na njemu se ističe dvor — kula Smail age Čengića, proslavljenog junaka, kojemu tu slavu — uz prokljinjanje — i porobljena kršćanska raja priznaje, makar što ju je tlačio i porobljavao.

Odvale se put uspinje prema Vrbi i dalje preko Ulinja, pa skreće ispod Lebršnika ka Pleču. Put bijaše donekle sačuvan, ali oko pedesetak metara ispod Lebršnika bio je te-

ško prohodan i opasan. Na ovoj dionici puta, koja se povlači tik i ispod hridina, na dva mjeseta odroni sužiše put na oko metar širine, pa su ljudi na tom prolazu pridržavali i zatezali čvrsto rukama strunu konjskih repova. Na taj su način održavali ravnotežu teško natovarenih konja, koji su uz primjetan drhtaj sasvim polako koračali sa zebnjom da se ne omaknu i survaju u jezivu provaliju stotinu metara duboku. Prodosmo sretno i ovu opasnost, i ubrzo stigosmo na Pleče.

Odlučiše ovdje prenoćiti. Za čas natmuri se nebo, prekriše ga oblaci. Pritiše magla. Ne vidis ni na dvadeset koraka razdaljine. Poče u naglim pljuskovima plaha kiša, ali srećom ne potraja dugo — prestade. Opet se vrijeme razgali — prolješa. Približuje se noć. Prohladno je i nimalo ugodno u logoru na otvorenom. Naložiše se velike vatre, ali je ipak bilo nepriyatno prenoći na vlažnoj ledini.

Sklonismo se, majka i ja, u neku malu kolibu. Udosmo. Kraj velike vatre uz ognjište sjedi stara žena i podstiče vatrnu, a u malom kotlu, obješenom na komastre, nešto kuha. Primi nas rado, pa tu i prenoćimo. Sutradan osvanu prohladno, vedro vrijeme. Sve je pripravno za polazak: konji već natovareni, čobani užurbano sjavljivaju stoku i upućuju niz strminu prema Čemernu.

Opazih jeziv prizor: izdvojena od krda, stoji koza u krvi okupana. Sadrta, do kostiju ogledana. Ne veći... Stoji ovaj kostur — još živ, s nogu izdiše. Karavana se uputi. Ostade koza u svojoj boli, da bi vuk dokrajčio što nije uspio kroz noć.

Stalno se ide naprijed, starim izrovanim putem kroz, ispod i pored sela Izgori. Na uzvisini kraj puta je kantina Mastilovića. Tu se malo zadržasmo. Poneko popi kavu a neko i rakiju mastiku. Volio sam ukus i miris mastike, pa i ja gutnuh iz boce jedan dva gutljaja, premda je to kao otrov za malu djecu.

Oko pola dana pregizismo rijeku Sutjesku, pa odsjedosmo radi noćenja u Trnovoj Luci, kraj upola (u ovo doba) sasušenog korita rijeke. Mogli smo nastaviti putovanje sve dok dan traje, ali s obzirom na prošla dva dana napornog putovanja, bio je potreban duži preda, pogotovo zato jer nas već sutra očekuje naporan uspon uz Gusni put do Tovarnice. Dobro se odmorismo i ugodno prospavasmo noć na svježem planinskom zraku.

Poustaje sve prije izlaska sunca. Sve je či-lo, odmorno: i ljudi, i tovarni konji, i mladi čobani — uz odmorenu stoku. Karavana prede preko uskog mosta sagradena od balvana, kroz vrata Prosječenice, a stada stoke odmiču desnom stranom klanca, poviše nas, puteljicima kroz šumu. Ubrzo stigosmo do Gusnog puta pa predosmo preko drvene cuprije na drugu stranu rijeke.

I, evo nas ispod točila. U podnožju, tik uz rijeku, široko je oko 300 metara. Penje se, sužavajući se, do visine od oko 400 metara do ruba šume i hridi planine.

Uspeti se uz ovo gotovo okomito točilo, s natovarenim konjima, zavojitim nesigurnim puteljkom širokim svega jedan metar, bilo je teško i opasno. Ako neka životinja ili zvjerka otisne kamen, taj će u skokovima dojuriti i udarcem lako usmrtiti i čovjeka, i konja, i svako drugo živo biće. Pri usponu smo na to budno pazili da ne dođe do nesreće.

Stada su uveliko odmicala ispred nas. Pre-gaziše točilo, pa zamakoše u šumu, a mi tek krenuli s natovarenim i pretovarenim konjima. Svakih desetak koraka zadihani zastanu i odahnu, pa ponovo nastave hod — korak po korak. Izduženi vratovi odavahu strepnju i napor ovih plemenitih životinja. Blagim od-sjećnim uzvcicima pratioci hrabre opterećene konje, da bi svladali težak uspon.

Uzjahah na mirna konja, pa uz točilo puteljkom oprezno jašem i čvrsto se držim pri sedlu. Izravanjani dlanovi i koljena od moje nezgode pri jahanju na Bijeloj Rudini — ne opametiše me! Ipak, ovim jahanjem izbjegoh naporan uspon — pretežak za moje kratke noge i dječja pluća — a i moja strast za jahanjem nije mi dala mira, pa, evo i dalje jašem.

Napokon se uspesmo. Pregazivši točilo već zalazimo u gustu šumsku hladovinu. Odah-nusmo. Pred nama je uzvisina od oko 700 metara što vodi dugim zavojima kroz šumu. Ova je dionica manje strma i ugodnija, pa raspoloženi hitamo da što prije stignemo na Tovarnicu.

Oko dvanaest sati stigosmo na Donje Bar. Ovdje se malo zadržasmo kraj kolibe Bor-kovića, uživajući u ljepoti čaira (pašnjaka) i okolnih stoljetnih stabala crnogorice. Tu je, na dvadesetak metara od kolibe, malo jezero, pa skoknuh da ga izbliza vidim. Promatram jezero i njegovu tamnu plavo-zelenu gustu površinu. Nije bistro pa djeluje pomalo od-bojno — bar za mene. Trnci me prožimaju jer, govorka se, ponekad noću iz jezera izlazi glomazan gušter poput ognjena zmaja — až-daje, a ta se priča u mojoj djetinjoj mašti i

povećavala pa sam od ovog jezera zazirao. Ni za živu glavu ne bih se u njemu kupao.

Pozdravismo se sa zgodnomb mladom že-nom, planikom, koja nas isprati nekoliko koraka od kolibe uz dobre želje za naš daljnji put — a nije bilo više daleko do našeg cilja. Za kratko vrijeme prođosmo puteljkom kroz šumovit predjel i, evo nas do Gornjih Bara na Tovarnici (1822 m).

U prekrasnom smo krajoliku uokvirenom zelenilom visokih stabala i gusišom šipraga. U prostranstvu pašnjaka bujne visoke trave, okolnih visova, Komova što iz sutjeske strše kao aveti iskešenih sivkasto-bijelih krnjava-vih zuba; pored dva bistra, mala, duboka čarobna jezera, u kraju trapavih medvjeda, krvoločnih kurjaka i veprova žestoke čudi, mnoštva divokoza i srna, kojekakovih ptiču-rina, gmazova što ih ova planina ljubomorno čuva i prikriva u svojoj utrobi.

I mrka vidra na čas izide iz vode, zraknu nemirnim očima i munjevitom brzinom šmu-gnu u rupu uz obalu talasastog okruglog ma-lašnog jezera.

Užarilo sunce pa ga zagrijava za ugodaj kuražna kupača. Okupah se. Neznam da pli-vam, pa se grčevito držim blizu kraja obale. Nešto me ko štiplje. Pogledah, a ono prilijepile se za nogu par pijavica. Tresnuh nogom pa ih zbaci. Naglim pokretom izidoh pa zamutih muljem i vodu oko sebe — a žao mi što ne mogu da se u ovom plićaku pračakam. Unaokolo, ševarom i trstikom obrasлом jezeru, rojevi ogromnih obada i komaraca. Proljeću, nadlijecu, oblijeću, dolijeću — ko-vitlaju kao bezglavo. Ne ujedaju me — i ne čuh da zuje. Dolijeće divlja patka, pa razba-rušena zapliva. Zagnjuri glavu kao da nešto u vodi traži, lovi. Otprhnu, a odmah iza nje doleprša još jedna. Zagnjuri i nešto nabrinu nevidljivo zgrabi. I izgubi se u plavetniju ve-dra dana ...

Eto — tu ćemo provesti cijelo ljeto. A već život i običaji na ovim katunima, zasebna su priča.

Zivot na Komovima

R. V. VESOVIC*

Zivot na Komovima i drugim vasojevičkim planinama u vrijeme ljeta je značajan, raznolik i priјatan. »Planina« je kod Vasojevića plemenski komun, kao i po drugim krajevima Crne Gore i Brda. Izdizanje »na planinu«, tj. zajednički komun, koji čine visine s pašnjacima i gorama jeste ovdje, kao i kod ostalih stočarskih plemena, poseban moment u pri-vrednom životu. Na planinu se izdiže samo zajednički, po dogovoru. Ljevorječani se radi dogovora o »izdigu« sastaju »Kod Crkve«, a u drugim krajevima Vasojevića opet na kojem

stalno određenom mjestu. U nekim planinama se izdiže po Đurdevudne, u nekim oko Troj-činadne, a na Komovima obično uoči Petro-vadne.

U planinama Komova i svuda u plemen-skoj oblasti ovdje na početku ljeta nastaje tipično stočarsko kretanje sa sela »na pla-ninu«, iz stalnih naselja u katune, kao pri-vremena naselja pod vrhovima gora, zatim pred jesen povratak iz katuna u sela. Opći su pokreti »izdig« i »zdizanje«. Vrše se jedno-vremeno i zajednički, u utvrđene dane, po dogovoru i davnašnjim običajima. Ne ostaje nikko ko ima bar kravu i deset ovaca. Svaka

* Iz knjige »Pleme Vasojevići«, str. 41—48, Sarajevo 1935.

seoska kuća (porodica) osjeti draž za planinom i potrebu da na nju izade i »poladuje«. Ishrana stoke glavna je, ali ne i jedina svrha planinovanja. Nije stvar samo do ovaca i travnih pašnjaka, nego se tamo kreće i radi svježine i promjene koja podmlađuje i radi zdravlja, po navici i tradicijama. Tada je svaka porodica, sve u selu i po čitavom kraju u pokretu. To je kratka seoba i ima nečega svečanoga u sebi. Svakog obuće novo i čisto ruho, čobančad se neobično raduju, planinke su vrlo pokretne, vesele u poslu, i stara čeljad ožive; osjeća se kod sviju jaka živost nešto novo i mladalačko, kao jutro na kojemu se kreće ili planina za koju se spremi. Prije zore sve je spremno za put. I stoka je uz nemirena, jedva čeka. Prvi kreću čobani, za njima se hita i radosno trči. Mlađi odlaze, stariji prate. Vode se konji s tovarima pretljaga i planinke idu s djecom. Stoka navikla na ovaj pokret juri nervozno zapaženim putevima. Ovčarski psi prednjače i radosno skaču. Dozivanje »okanje« i »vabljenje«, bleka i rika ispunjavaju uzduh. Domaćin je već prvoga dana pripremio »stan« na katunu. I tamo se ide brzo i sigurno preko nepokošenih livada i zabrana; niko ne smeta i na počelu se ne gleda, a stoka inače ne saginje glavu, osjeća da je na planini čeka obilnija paša. Još nije sunce visoko odskočilo, dva ili tri sata, rjede četiri do pet, i već se stiglo u katun.

Katuni su za gorom, pod vrhovima, na granici šume i suvati, u cirkovima, zaklonjeni od vjetrova ili na zaravnima i u korištima potoka gdje ima izvora. Na katunima su »stanovi«, kolibe, građene na lastavici i na dumu ili »kućele« (uspravljene štice po stranama). Stanovi su jednostavni, od brvana ili sa zidom i pokriveni jelovim šticama. Neke kolibe su pokrivenе šindrom. Unutrašnjost je u njima podijeljena na dvoje: dio s ognjištem i »mlječnjak« za spremanje mlijecnih proizvoda. Svi su stanovi u katunu na blizu građeni. Napominju ušorenja sela. U raspoloku je ispoljena težnja za grupiranjem po krvnoj srodnosti. Bratstvenički stanovi su vrlo blizu. Prosječno u jednom katunu ima deset, dvadeset do trideset i više koliba. Često u njima sve izgleda življe nego u selima. Tu se po »izdigu« odmah zasnuje svoj katunski život, pun vreve i radosnoga šuma, dosta lak, bezbrižan i veseo. Stoka se prati, sreta i smiruje, zatim sjedi i zabavlja. Svi se već ranije znaju. Ponovo se zbližuju i pohađaju, planinke se pozivaju uzajamno i, pošto »smire«, čine posjete jedna drugoj. Djeca se sastaju za igru, a čobani zajedno »jave« i napasaju stada. Pored ovaca se izvija jednolika čobanska pjesma praćena zveketom zvona i »čaktara«. Tamo su često i katuni u neposrednom susjedstvu iz raznih sela i zaseoka jednoga kraja. Pojedine katune razdvaja samo po kakva kosa ili brdo. Dodir je čest, naročito o praznicima i nedjeljom kada se na pomeđu katuna sastaju i sjede. Onda dolaze i »domari« iz sela da se osvježe, donesu što,

vide svoje i odmore se na po dan-dva. Mlađe se sastaje i okuplja, penje se na vrhove da se nagleda ljepote i dalekih vidika čak do mora i Lovćena, Prokletija nad Skadrom, Sare nad Kosovom i tamo do Srbije. Tu se bere gorofilj, planinsko smilje i jablan, gorska ruža nježnoga mirisa. Usamljeni vrhovi, snježanice i hladni izvori, jele i zelena pasišta osvajaju dušu svježinom. Kod katuna se osjeće sve te draži. Otuda je tamo ljepota planine postala fizička i duševna potreba naroda. Tu život pobuduje na pjesmu i često se okupljaju večernji sastanci i igra kolo pored razbuktalih ognjeva na kojem zgodnom mjestu po sredini katuna. Mlađe se raznosi i s punim osjećanjem zavoli ova mjesta i ovačak život u prirodi. I ta raspljevana mlađe do starosti se veže za svoje planine i povraca se uvijek ljetom na planinovanje. Katuni tako postaju najpriјatelja odmorista. Tu se kao s izvora zauzima bodrost i fizička snaga, nakupi se punom mjerom energija potrebna za život. Stoka se često čuva udruženo, u zajednici, i to udruživanje čini čobanstvo lakšim. »Supona«, zajednički život porodica u jednom »stanu«, također olakšava planinovanje. Bez teškoća se nabavljaju drva ili voda i čuva stoka. Pastirčad izjavljuju ovce »na jutro« (bez povraćanja do večeri) ili na »popasak« (s povratkom za mužu oko 10 sati). Javljenje stoke po dubokim šumama i visokim brdima ne zamara, nego naprotiv — obođava. To se najbolje ogleda na licima čobana koja su svježa, vedra i rumena, i uvijek dobro raspoložena. U obilju planinske trave i bujnih izvora stoka se lako napasa, te se oni za njom kreću bezbrižno i dolaze zadovoljni, a planinke ih nagradjuju svojim pohvalom i dobrom hranom sira, »skorupu« (kajmaka) i mlijeka.

Katunovanje je kao jedna opća idila, pored teškog i usamljenog života po rasturenim selima i zaseocima, sabiranje u privremenu zajednicu, gdje ne smetaju tijesne granice omedenih njiva i livada, nego je bogatstvo planinske prirode svima jednakododijeljeno. Tu život planine ima svoje naročite praznike. Petrovdan i Ilindan su dani ljetnih sabora, na kojima se sakupljaju stanovnici svih katuna i susjednih planina, na po jednom od davnina utvrđenom mjestu. U planinama vašjevički Komova glavna su saborna mjesto Ljuban (o Petrovdanu) i Margarita (Mišinov krst), za donji dio plemena Šiška (o Ilindanu). Tada i iz sela i iz varoši izide sve što može da osjeti planinu i na njoj provede dan sabora. Sveti Ilija je prava slava ljeta i planine. Taj dan kad je vedar i lijep izvede u planinskim visinama i one koji nikada ne »izdižu«. Kuće na selima ostavljaju se toga dana obično zatvorene; domaćin dolazi obavezno u krugu svoje porodice na katunu, jer tada svaki ima gostiju. I život je sa sela tada sav prenešen u planinu, po katunima i na saborima.

Kakav je život i svijet na Komovima počakuje i jedna narodna priča koja govori o

vilama i nekom putniku ovamo sa dalekih strana. On je čuo bio za ovaj divni kraj i krenuo da ga vidi. Na putu bude zarobljen od vezirove vojske koja je išla preko planina da pohara i umiri Has. Razbijena i ogladnjela vojska zaboravi na putnika i on se nade sam na vrhovima Komova, ne znajući ni što će ni kuda će. Tu ga srete jedna vila i pozove u svoj stan među stijenama, gdje ga ugosti i porazgovara s njim. Putnik upita vilu: »Čudo lijepe ženo, kako sama živiš u ove proklete vrhove,* nigdje nikoga?« Na to mu vila odgovori: »Da zna svijet koje je bogatstvo u gorama Komova i koliko je zlata u njihovim vrhovima, bi se carstva o njima otimala«. Zatim ga izvede i pokaza mu vodu Margaritu i »sedamdeset i sedam komskih izvora kakavih niđe na zemlji nema«. Odatle mu pokaza planinska stada i pastire i pastirke što ih čuvaju. I putnik se čudio divnim ovcama i lijepim čobanima. Pogledao je na katune i začuo kako gore i doline ječe od pjesme, klepetanje zvona i hućnih glasova stoke. Do njega su dolazili talasi njihove snage i osjetio je ljepotu toga prostoga života. Kasnije, jednoga prazničnoga dana, vila ga povede na saborno mjesto i pokaza mu narod koji tu dolazaše. Putnik bi zadivljen čistim i bijelim vunenim odijelom finoga kroja, svježinom zdravlja ljudi i žena, djece i momčadi, i reče: »Ovo je pravi gospodski narod, takvoga soja na svijet* nema«. Zatim ga vila isprati i obdariti. Putnik je onda pošao dalje i pričao svuda gdje je stigao o ljepoti i izgledu svega što je vido na Komovima.

Zdig sa planine k selu ili vraćanje sa stokom sljede skoro po istome ritmu i kolek-

* Prijedlog gdje s akuzativom umjesto lokativom naziva se crnogorskim akuzativom, acussativus montenegrinus (op. ur.).

tivno kao izdizanje. Vrši se čim se počne obnavljati trava po bližnjim pašnjacima i ziratima. Poslije »planinovanja« svakome je milo doma ići. I povratak u selo ima svojih draži, ali ne daje onu veselu život što je nudi planina kad se na nju izdiže. Katunovanje ima svoje vrijeme i u planini se jesen ne čeka. U Komove, iako ne može niko da izdigne prije urečenoga dana, ali može da ostane dokle ko hoće. Svakako skoro se niko ne zadržava poslije Gospodinadne i prvih dana septembra. Ne čekaju se jesenje kiše. Planina kad »opusti« i ostane »samočna«, kad većina sjavi, nije sigurna. Kom je naročito tada surov i čudljiv. Nije što je »tuga od hajduka«, ali kad zaurlaju vuci i zaviju vjetrovi ili »zaviri studa na ognjište« sve ostavlja katune.

Ovo boravljenje plemena u planinama ima u sebi nečega patrijarhalno-primitivnog i život je tamo kao poezija. Tu se odmara tada i tijelo i duh, nagomilava se energija i fantazija dobiva podstrek; život postaje interesantniji, priroda milija. Ali u današnje doba dokolice je sve manje, potreba za radom sve viša, i ovo počinje da blijadi. Život u katunima ograničava se na planinke i čobančad, i tek koji skup o većem prazniku može da izvede ostale u planinu. Otuda je sada u narodu ovih planina manje ove prvo-bitne snage i zdravlja, i manje neposredne radosti koju daje doticaj s prirodom. Mnogo je manje u sadašnje vrijeme svega toga po selima i planinama ovoga kraja, kao inače svuda danas po Brdimu i po planinama Crne Gore. Nove mijene i preokreti života odnose sada svu bolju snagu ka gradovima, a time pleme u širim slojevima osiromašava i poeziju prirode prenosi u šum varoši.

Iz pisama uredništvu

DOSTA SLAVOPOJKI ŽIVIMA!

Dragi uredniče,

Prvi put, evo, javljam se s prilogom o jednom od onih kojih više nema među nama*. Želio bih da ovakvih napisa bude što manje, iako mislim da ih nema baš onoliko koliko treba (ponekog se i ne sjetimo), no Vi niste za to krivi. Nasuprot tome mislim da je onih panegirika živima čak i previše, a za to ste i Vi krivi. To me ponukalo da Vam konačno kažem ono o čemu već dugo razmišljam i što mi se ne sviđa u Našim planinama, a to su ti panegirici živima.

Nemam namjeru listati po starim godištima, ali ima tome dosta kada ste Vi napisali i objavili prvi napis o jednom zaslужnom planinaru. Ne znam ni tko je to bio, niti da li

* Nekrolog Osmanu Rupiću na 234. stranici.

je i danas živ, ali je živio u ono vrijeme. Važno je da je tih napisa bilo odonda dosta (o nekima i po nekoliko stranica), a u zadnje vrijeme to je nekako učestalo. O nekima posebno, o drugima en passant, ali piše se stalno (isključujem iz ovoga Bibliografski leksikon hrvatskih planinara objavljen krajem prošle godine). Nikada mi se to nije dopadalo i, da li zbog toga što nerado polemiziram, ili zato što nisam znao kako da to kažem, šutio sam. Znam da Vi niste od onih koji bilo što čine bez valjana razloga (znam i to da je to jedna strana postavila kao uvjet) i znam da ćete ih lako naći stotinu da me uvjerite kako nisam u pravu, ali bojim se da Vam to neće uspjeti. Pošto je ovo otvoreno pismo, znači da nije upućeno samo Vama, pa tako i Vaš odgovor ne će biti upućen

samo meni. Zato se i nadam da ne će izostati uprkos napomeni da me ne ćete lako razvjeriti.

Znam ja da se o živima piše na sve strane i svakoga dana. U sportu, u kulturi, u onom takozvanom zabavnom svijetu itd. Ali ako smo mi iznad toga i takvih, a mislim da jesmo, ostanimo i iznad njihovih navika. Oni ne mogu bez toga. Mnogi žive od toga. Kod nas je ipak drugčije. Promatram ja ovu našu Communitatem alpinam već više od dvadeset godina i što vrijeme više odmiče to sam uvjereniji da smo mi planinari ipak posebna čelija. Nedajbože strpati nas same u neku Aristonikovu Civitatem solis. Neka nas ovačko, s ostalima, s kojima se često ne slažemo, a i oni s nama, no tako je bolje. Ali, ne dozvolimo da nas povuku i odvuku u to njihovo carstvo show businessa, gdje ćemo izgubiti ono naše posebno, ludo ako hoćete (»Bezumljiv hrabri pjevamo pjesmu, Bezumlje hrabri sol je života«), ono čega se ponekad i stidimo, ali na što smo u isto vrijeme i beskrajno ponosni. Tko bi se usudio definirati našega običnog Hominem alpinum vulgarem?! A potrebiti smo i mi ovom našem vremenu današnjem, kao što su potrebni i James Deani, Cruyff ili Rolling Stonesi. A da bismo pružili ono što smo i dosada pružali, ostanimo kakvi jesmo. Čini mi se ipak da nas oni napisi o živima udaljuju od nas samih

i da neprimjetno tonemo u tu svakodnevnu rijeku ljudi, događaja i senzacija. A da li to želimo? Ne mislim ja da »Nomina sunt odio-sa« važi za svaku priliku. Možda bih se ja naložio na Vas da me izostavite s popisa sudionika nekog događaja, ali Vam nikada ne bih dao podatke za jedan članak o sebi. Smatrao bih da je tim stavljenja točka na moje djelo, na moj život. Nema više što da se kaže!

A ti naši prijatelji planinari o kojima se piše, još rade i hodaju. I mi od njih još očekujemo. Zašto ne bismo sačekali da zaokruže svoje djelo, pa da im se onda, s dužnim priznanjem, zahvalimo? Uostalom, tko je to došao među planinare zbog priznanja. A, kad već o tome govorimo, zar počasni znakovi i diplome nisu sasvim dovoljni znaci da kažemo nekome da vidimo i cijenimo njegov rad i zasluge. A Naše planine ostavimo našim planinama i planinarima koji su ih toliko voljeli da su neki ostali vječno ležati gore. Rekao sam voljeli dok oni, koji ih vole, neka ih još dugo vole i obilaze zajedno s Vama i sa mnom.

Pošto nisam vičan polemici i kako ovo pitanje ne smatram izuzetno važnim, molim Vas da, što se mene tiče, smatratre ovu stvar okončanom.

S poštovanjem, Vaš odani

Janko Duić, Travnik

O IMENU UČKA

Poštovani doktore,

Posjedujem Vaše knjige, pa bih se htio pozvati na stranu 318. »Planine Hrvatske«, Zagreb 1974, kao i na stranu 24. »Učka i istarske planine«, Zagreb, 1967., u kojima objavljivate oronime i toponime (što je u nas na veliku žalost prilično zapuštena disciplina).

Mišljenja F. Kurelca i J. Dobrile o imenu Učka preuzeo je i potkrijepio svojim žumberačkim analogom P. Skok, ali mislim da su vaše sumnje opravdane kada kažete »... ali njegovo značenje nije objašnjeno«, kao i »... no porijeklo tog imena ostaje ipak otvoreno pitanje.«

Mislim da bi nam etimološki trag mogla ukazati inaćica »Ujca« spomenuta u prijevodu članka »Rimljani ili Vlahi na strani 147, broj 19, III godine, Zora dalmatinska, od 11. svibnja 1846. Prevodilac je sigurno »domaći čovik«, jer nosi tipično mletačko prezime odnosno s mletačkog područja. Potpisao se na koncu nastavka u idućem broju na strani 160. kriptogramom »Prevedeno. Iz Istrie B. 2. t. g.« Ja to čitam kao genitiv premda manjka »od« odnosno »Prevedeno od« Bettege. Znači »Ujca« — »Ujčka« — »Učka«. A i u istarskoj onomastici imamo »Ujca« (prezime

Ujčić). Znači toponimi Vela i Mala Učka (Vela i Mala u značenju »stara« i »nova«) kao kod Lošinja — Vladimir Mažuranić spadaju u rodbinsko korijenje kao »Babina Greda«, »Babino polje«, »Dedin«, i sl. (usmeno B. Fučić).

Na žalost nisam uspio naći druge slične potvrde za naziv »Ujca«. Možda je Vama nešto negdje poznato?

Što se tiče talijanskog naziva mislim da nije neposredno preveden s našeg jezika od naziva »Veliki Vrh« i »Veli Vojak«, već da je preuzet preko latinskog naziva. Pored naše glagolice i slavenskog jezika (»ščavet«), bio je latinski jezik predominantniji. Tako je dvinadredni pop na latinskom zabilježio dolazak Cincara Čića preko Učke »Montem Majorem transierunt« (ta se knjiga, u kojoj je to pribilježeno, čuva u porečkoj biskupiji!). Znači da je Montemaggiore, talijanski neoronim, nastao prema latinskim prijevodima. Možda bi se moglo naći i drugih primjera i složiti ih po datumima.

Evo, toliko o planini koju od mog rođenja praktički danomice promatram.

Viktor Ružić, Rijeka

Iz predratnih kronika

PRIPREMO JAKŠA KOPIĆ

Kuća za planinare na Sljemenu. U odborskoj sjednici planinskoga društva od 2. svibnja, u koju bježu po zaključku glavne skupštine pozvana također ona gospoda, koja su znatnije prineske za građenje pridonjela, bila je raspravljano o kući, koju planinsko društvo kani na Sljemenu zagrebačke gore sagraditi. G. gradski vjećnik Deželić izjavlja, da je gradsko poglavarstvo odlučilo u zagrebskoj gori također graditi i urediti stan za gradskoga lugara te bi ono voljno bilo, da gradi zajedno s planinskim društvom, ako ono privoli. Odbor prihvati s veseljem ovaj predlog. Do sad je planinsko društvo sakupilo do 300 for., a podpisano je do 500 for., koja svota će, budući su subskribenti sigurna imena, u kratko bitti i isplaćena. Osnova se već gradi, te tako nedvojimo, da će kućica, koja će izleti domaćih i inostraných turista u liepe predjele naše gore pomnožati, za kratko vrieme biti sagrađena. Kuća imala bi uz prostorije gradskomu lugaru namijenjene i za turiste lako uredena prostora, da se tuj mogu nesamo proti nepogodi vremena zakloniti, nego i prenoći. Bio bi to znak ljubavi za ljepotu prirode, kad bi kod izvedenja ovakova našemu gradu svakako korisna podhvat i više ljudi učestvovalo. (Obzor br. 102. 4. V. 1876)

Nove markacije puteva. Hrvatsko planinarsko društvo podružnica »Zrin« u Petrinji označila je slijedeće puteve iz mjesta Hrastovice: a) na Sv. Duh (278 m) i vrh Cepeliša (415 m), b) Pecko jezero (379 m), c) Klinac grad (stara turska utvrda), d) Vražji skok — slap od 6 m.

H.P.D. središnjica popravila je oznake na putu od planinarske kuće na Sljemenu do Stubičkih toplica i označila novi put za Stubičke toplice sa Gračanske ceste preko gradskе kuće na Rebru, pilane na Sljemenskoj cesti, izvora Mrzljaka, Rauhove lugarnice i Fröhlichovih vila. Put je osobito lijep i najkraća veza sa Stubičkim toplicama. Put je označen pod vodstvom člana g. Juraka. (Novosti 7. VII. 1925)

Predavanje o planinarskoj tehnici penjanja. U četvrtak 6. o. mj. na sastanku članova u društvenim prostorijama održat će član dr. Guido Mayer svoje prvo teoretsko predavanje o planinarskoj tehnici penjanja, dok će praktične upute na terenu održavati kasnije. Upozorju se članovi na ovu rijetku priliku poduče od poznatog svjetskog alpiniste. (Novosti 6. V. 1926.)

Centralni odbor »Prijatelja prirode« Zagreb — priređuje od 19. do 25. travnja o. g. istodobno sa svih 14 podružnicama u Jugoslaviji propagandni tjedan kojemu će biti svrha da sve radnike i namještenike i one, kojima je boravak u prirodi potreban, upozori i upozna

sa svim prednostima prirode i turizma kao i sa ciljem samog društva. Tom prilikom će sve podružnice održati skupne izlete, predavanja, izložbe itd. a putem štampe će svatko biti upozoren na veliku aktivnost turističkog društva »Prijatelj prirode« ... (Večer. 16. IV. 1931.)

Osnutak fotosekcije H.P.D. središnjice u Zagrebu. Prvi sastanak ove sekcije obdržan je u ponedjeljak dne 14. rujna t. g. u 8 sati na večer u restauraciji Kasina u Tuškanцу, te je sudeći po samome odzivu život i razvitak ove sekcije potpuno osiguran. Nakon kratkog pozdrava sazivača ovog sastanka g. Ervina Köröskenyja, te nakon međusobnog upoznavanja članova, razvila se neprisiljena i stvarna debata o potrebljima ove sekcije, te je ujedno izabran upravni odbor. Osnutkom ove sekcije ispunjena je davana želja mnogih planinara, koji sami shvaćaju da se planinarsko fotografijom popunjaju, što se je i u sadašnjoj sportskoj izložbi jasno pokazalo, pa da bi ova sekcija čim uspiješnije mogla djelovati i okupiti oko sebe čim veći broj planinara, pozivaju se ovime svi članovi HPD da se upišu u ovu sekciju. (Novosti 18. IX. 1925.)

Planinarska propaganda u radiu. Zagrebačka radio-stanica odlučila je na poticaj iz planinarskih krugova, da svakog petka daje »planinarski sat«. Tom bi se prigodom držala kratka planinarska predavanja o aktualnim pojavama planinarstva i zimskog športa, a poslije toga davale sve novije vesti, koje mogu da zanimaju članove naših planinarskih društava, pak obavijesti o važnim događajima u internacionalnoj turistici. Vijesti se davaju od 9. X. u 19.50 sati na večer, a predavanja počinju u petak 6. XI. o. g. i to s predavanjem g. dr. Branimira Gušića predsjednika H.T.K. Sljeme pod naslovom »Dinarski gorski sklop«. Drugo predavanje drži 13. XI. predsjednik HPD-a g. Josip Pasarić pod naslovom: Razvoj planinarstva u Jugoslaviji i organizacija slavenske turistike (A.S.P.D.). Predavački odbor za planinarsku propagandu saставljen je od odbornika HPD-a i HTK Sljeme. (Večer 5. XI. 1931.)

Izlet u Samoborsko gorje. Kako smo neki dan javili, nabavila je agilna podružnica H.P.D. »Japetić« u Samoboru novu kuću u Lipovačkoj Dragi, pa se u nedjelju 23. o. mj. priređuje zajednički izlet u Samoborsko gorje do Šoićeve kuće... (Večer 30. VIII. 1931.)

Svečano otvorenje planinarskog doma na Mosoru. U nedjelju 11. listopada obaviti će se svečano otvorenje planinarskog doma na Mosoru, što ga je u sporazumu i uz pomoć matice Hrvatskog planinarskog društva sagradila HPD podružnica »Mosor« u Splitu... (Večer 2. X. 1931.)

Planinarstvo – životna i kulturna potreba čovjeka

Mr. TONE STROJIN

LJUBLJANA

I

Među ljudskim djelatnostima što su preplavile našu planetu, zapravo ne nalazimo ni jedne, koja nema svoju filozofsku osnovu. Čovjek je u fizičkom smislu dospio u sva vegegorija svijeta, samo se u duhovnom osmišljavanju svoje planinarske djelatnosti zadovoljio prilično jednostranim rezoniranjem. Ako je filozofska pasivizacija prema ovoj problematice bila još i shvatljiva za prošlo stoljeće, kada se planinarstvo shvaćalo tek kao zabava mnogobrojnih ljubitelja gora i planina, danas je neopravdano da, pored brojnih društvenih i filozofskih znanosti, u jugoslavenskoj planinarskoj literaturi nema mnogo članaka s ovim temama.

Zbog individualnog gledanja na prirodu neki su mišljenja da i nema osobite planinarske ideologije, da se radi samo o zdravom životnom pogledu, o etici, koja je potrebna u planinarstvu. Drugi kažu da planinarstvo kao nekonformistička djelatnost bez pisanih normi ne treba još službene ideologije, i da ona zbog slobodne planinarske djelatnosti kao glavnoga čara, ne bi našla svog mesta. Treći tvrde da se radi o veoma složenoj problematici koja zahtijeva studij mnogih znanosti, ali ako to ne bi bilo popularno obrađeno, ne bi ni bilo razumljivo masama.

Pisac ovih redaka već dugo interesiraju pitanja podsticanja čovjekova odnosa prema prirodi, s posebnim akcentom na planinarstvo. Zbog toga misli da je ovaj kongres planinara Jugoslavije* prilika, da se ta pitanja bar načelno obrade. U pregledu jugoslavenske literature** vidi se da su bogato obrađena pojedina pitanja iz alpinizma, špiljarstva, tehnike spasavanja, propagande planinarstva, odgojne problematike itd. i da je malo članaka koji obrađuju kompleksnu problematiku. To ne znači da se planinarstvo smatra samo kao skup vještina i moralnih normi, već kao određena životna filozofija, kojoj su ove vještine i moralne norme sredstvo za dublje

* Pisac ove planinarske studije, magister Tone Strojin, poznati je slovenski planinar i načelnik Kulturno-propagandne komisije Planinske zveze Slovenije u Ljubljani. Članak je prvi put objavljen u Zborniku radova Planinarskog simpozija Jugoslavije 1974. godine u Zagrebu. Budući da je taj vrijedni rad takođe objavljen na slovenskom jeziku i u maloj nakladi (400 primjeraka), preveli smo ga na hrvatski jezik i, nakon autorovih ispravaka, objavljujemo ga na stranicama našega časopisa.

** Poljak Ž.: Jugoslavenska planinarska publicistika, Naše planine br. 9—10, 1975.

upoznavanje prirode i vrednovanje njenog značenja za čovjeka.

Društveni ugled neke organizacije, kao i planinarske, mjeri se prije svega u kulturi članstva, a ne prema tehničkim i sportskim rezultatima određenog broja pojedinaca. Sistem odgoja u takvoj organizaciji ne ide na tehničko osposobljavanje ljudi za osvajanje planina, već da im pokaže pogled na planinarstvo i kako ga valja doživjeti, da otvoriti oči za prirodne ljepote, razvija vrline čovjeka i širi kulturni nivo, ukratko, nešto više od vještine čuvanja života i zbrinjavanja boravka u planini i u planinarskim domovima.

Društveni i osobni standard ljudi, način života, psihički i fizički umor, tjeraju ljude u pasivno korištenje slobodnog vremena. U takvom stanju planinarstvo, kao praktična djelatnost, ako nema jasne perspektive o svom značenju za čovjeka i za bogaćenje njegove ličnosti, može da se svodi u prakticizam, kad se ljudi zadovoljavaju samo golom prisutnošću u prirodi, žigom na vrhu i prostorom u planinarskom domu. Nažalost, to je kod nekih već postalo stvarnost, upravo zbog pomanjkanja kulture u shvaćanju planinarstva za savremenog čovjeka. Dakle planinarstvo, kao čovjekov aktivan odnos prema planinama i prirodi, zapravo je neke vrste životna ideologija, odnosno filozofija sve većeg broja ljudi. To saznajemo, ako ih ispitujemo o smislu njihova boravka u planinama i njihova odnosa prema prirodi. Ovakvo laički postavljena filozofska pitanja ukazuju, da je riječ o zdravoj orientaciji sve većeg broja ljudi-planinara.

Planinarstvo je svojom masovnošću pokreta i prostornom raširenosti na našoj planeti zauzeo takav opseg i društveno priznanje, da bi bilo previše pojednostavljeno shvatiti ga kao osobnu stvar pojedinaca i prepustiti im prosudjivanje aktivnosti ili neaktivnosti planinarske djelatnosti, posebno u visokim planinama, kao i značenje planinarstva za čovjeka.

Kako je planinarstvo društveni fenomen u porastu, bilo bi naopako zanemariti njegove duhovne vrijednosti u današnjim uvjetima, pogotovo kod omladine, koja se uključuje u planinarstvo u drugačijim prilikama nego njihovi očevi i djedovi. U Sloveniji je član planinarske organizacije svaki 20. Slovenac, dok nedjeljom u prirodu odlazi skoro svaki Slovenac iz grada — jer je planinarstvo zapravo životni stil Slovenaca. Izleti su najširi oblici planinarenja, a to je također dio životnog standarda.

Radi se o djelatnosti, kojoj su mnogi — njihov broj stalno raste — odani cijeli život,

pa govorimo o life-time djelatnosti, kojoj se ne može približiti ni turizam pa ni bilo koja sportska grana.

U poređenju sa sportom planinarstvo je po broju posjeti planinarskih domova (1973. godine u Sloveniji preko milijun pri čemu jednodnevni posjeti nisu registrirani) u izrazitoj prednosti od posjeta stadionima, sportskim halama, kupalištima, trim-stazama i sl.

Već ova prednost planinarstva u poređenju sa sportom i turizmom, koji su također dva društvena fenomena 20. stoljeća, ali kojima se u finansijskoj pomoći, a i u smislu teorije poklanja više pažnje (visoke škole pa i fakulteti za fizičko obrazovanje u većim gradovima, uvođenje predmeta turizam na Ekonomskom fakultetu, Instituti za turizam), traži da i planinarstvu kao pojavi odredimo mjesto u teoriji, koje ono objektivno zasluguje. S obzirom da je turizam izrazito ekonomski usmjerena djelatnost, bilo bi prikladnije da se na Visokoj školi za fizičko obrazovanje i kulturu uvede studij teorije planinarstva. To nipošto neće biti lagan zadatak jer prevladava izrazito subjektivno shvaćanje planinarstva. Ali dok je izbor motiva stvar slobodnog odlučivanja pojedinaca, vrednovanje planinarstva je u objektivnoj ocjeni društva. U tom smjeru ide naše istraživanje, koje je otežano i zbog toga što službene edicije i leksikoni, osim subjektivnog shvaćanja pojedinaca, još i nejednakost definiraju neke pojmove.

Posebno je pitanje također i terminološko valoriziranje riječi planinarstvo. Pogledajmo primjere iz leksikona i knjiga! Rječnik slovenskog književnog jezika (I dio, od slova A do H, izdanie Instituta za slovenski jezik SAZU, 1970) alpinizam objašnjava kao nauku o Alpama i alpinizmu!

U knjizi O sportu (II dio, Mladost, Zagreb i Državna založba Slovenije, Ljubljana 1972) na stranici 61. navedeno je da je za alpinizam karakteristična borbenost, pa zato nije čudnovato da se on počeo razvijati upravo na najvišem vrhu Europe, Mont Blancu, a ne na nežim planinama.

Izvorna slovenska literatura o ovim pitanjima nije bogata. Značajno mjesto zauzima djelo dra Henrika Tume »Značaj i razvitak alpinizma« (Turistički klub Skala u Ljubljani 1930. godine) i Toneta Strojina: »Dr. Henrik Tuma — veliki slovenački alpinist, publicist i političar« (Planinska zveza Slovenije 1976). Iako je alpinizam u Slovenaca prvi razvijao Valentin Stanič, i to više od 100 godina prije Tume, njegovi su citati, definicije i izreke više rezultat literarnih sklonosti zbog probudjenih osjećanja u lijepoj prirodi, nego plod razmišljanja o tim pitanjima. Tuma je bio prvi u nas koji je, još prije nego što je njegova knjiga štampana, napisao članak »Alpinizam« u Planinskom vestniku 1908. g. Ondašnji urednik, dr Josip Tominšek, u članku »Motivi pravoga planinarstva« (PV 1925) pridonio je dubokom razmišljanju o fenomenu planinarstva čak kroz sociološko gledanje. Historijski najdalje u poštovanju prirode otij-

šao je prof. dr Valter Bohinec u raspravi »O uvažavanju (obožavanju) planina i jezera« (PV 1925), a nešto je dao i dr Antun Švigelj i drugi. Ovom su se problematikom, osim Tome, planski bavili skalaši. Voluntativni element alpinistike podigao je na filozofski nivo dr Klement Jug. Njegova prerana i tragična smrt spriječila ga je da svoje gledanje i ideje o alpinizmu i alpinistici razvije do kraja u samostalnom radu, iako su njegovi zapisi o pnenjanju pumi planinarskih istina i aforizama. Problematike planinarstva, kao filozofskog odnosa čovjeka prema prirodi, dotakao se i dr Ciril Oblak u mnogobrojnim člancima. Odnos planinarstvo—sport u svojoj polemici spominjali su dr I. Ciril Obla i alpinist dr Mirko Kajzelj.

Podvući moram da je skalašima već prije rata, nesumnjivo pod Tuminim uticajem, alpinizam bila kulturna pojava. O tome govori Albin Torelli u predgovoru djela »Naš alpinizam«, izuzetnog rada te vrste u nas, u poglavljju »Vrijednosti alpinizma«. Skalaši su osim mnogobrojnih referata imali i referat o ideologiji planinarstva. Ideologijom planinarstva prije drugog svjetskog rata bavila se i Akademска sekacija SPD. Poslijeratna generacija pridonijela je nekoliko značajnih teoretskih članaka. Od autora valja spomenuti Janka Blažega, Janeza Jerovška, Marka Dularja i Vlatka Fajglja. O dostignućima tehničke civilizacije u našim planinama pisali su prof. Avčin, Tine Orel i drugi. O idejnim osnovama planinarstva govore uvodni članci PV-a, dok je o idejnim gledanjima planinarstva kod drugih u svijetu pisao urednik PV-a u »Razgledima po svijetu«.

Značajno je da su se naši pisci sukobljavali s idejnim gledanjima alpinizma, a ne planinarstva kao kompleksne pojave. U sistemu odnosa čovjeka prema prirodi i društvu preko planinarstva, s izvorom planinarske djelatnosti u dijalektičkom smislu, kod nas se nije bavio nitko. Ipak, živimo u vremenu kada potrošački mentalitet izopćaće i obezvreduje dragocjene vrijednosti klasičnih motiva planinarstva preko utilitarističkih* gledanja i atributa komercijalnog turizma. Predjeli planina, koji su doskora bili rezervati mira, čak u jeku najveće sezone, npr. Kanin, dostignućima tehnike postali su dostupni i neplaninara. Tim velikim brojem planinara i neplaninara unesen je u planine duh vremena, a tako i običaji koji ne mogu biti prihvatljivi.

Smisao se planinarske organizacije od primarnog, možemo reći klasičnog usmjeravanja, prilagodavanja planina za čovjeka, promjeno prvenstveno u smisao prilagodavanja čovjeka na planine, a istodobno u brigu za njegovo osjećanje i sigurnost u planini. Nije dovoljno da omladini na tečajevima usadujemo čisto planinarske vještine, da znaju pravilno odabrati obuću, da poznaju kaloričnu ishranu, da mogu sigurno proći kroz snježne padine, pružiti prvu pomoć. Cilj obrazovanja nije sa-

* Utilitarizam: koji odgovara praktičnoj koristi ili pogodnosti, praktičan, upotrebljiv, prikladan

nje u prirodi, nego i pravilno doživljavanje mo tehničko osposobljavanje članova planinarske organizacije za planine i za boravljeplanina i pravilno vrednovanje svojih saznanja.

Za pravilno shvaćanje sadržaja planinarstva nema recepta, tu postoje samo primjeri i uzori. To je naša planinarska historija, osnovne vrijednosti planinarske etike, planinarska predanja, kulturna djela, to je naša planinarska organizacija, život i rad naših videnijih planinara.

II

U historiji planinarstva moramo sagledati pređeni put u razvitku odnosa čovjeka prema planinama do čovjekova shvatanja prirodnih pojava i slobodnog duha u prostoru, koji je fizički osvojio i duhovno vrednovao. Ideja planinarstva, usvajanje treće (prostorne) dimenzije — vertikale — rodila se na izmaku srednjeg vijeka, kada je ljudski razum bio opterećen uskim dogmatičkim istinama, koje su mu sprečavale da u prirodi vidi još nešto drugo osim teološke istine. Većina zapisa alpinističke povijesti navodi godinu 1492. kao godinu rođenja alpinistike, krunisanu usponom Antoina de Ville preko 200 metara visoke stijene Mont Aiguille. Još punih trista godina iza toga čovjek je ostao u nedoumici i o novim shvaćanjima prirodnih znanosti koje su otkrivale zavjese neslućenim mogućnostima što ih je donijela industrijska revolucija pronalaskom parnog stroja. To je bilo doba i prvog pristupa na naš Triglav (godine 1778), na Mont Blanc (1786) i Glossglockner (1800). Među ljudima koji su osvojili tada najviše poznate vrhove Evrope, bio je i naš Valentín Stanič, prvi turist na Glossglockneru i četvrti po redu na Triglavu. Nastupio je iz gole strasti kao i iz želje za rizikom, ali i iz praktičnih razloga, da s pomoću barometra izmjeri visinu vrha. Utile cum dulce! (korisno s ugodnim).

Prve pa i sljedeće nove spoznaje prirodnih pojava što ih je srednji vijek predao nastupajućem novom vijeku, kao i želja za otkrivanjem novih, privukle su u gorske stijene hrabre ljude, koji su željeli da u planinama obogate svoja znanja ili su se na horizontima planina željeli oslobođiti duhovnih stega što su ih pritiskivale u dolini. Pravu ideju planinarstva treba, dakle, sagledati u motivu ideja koje su čovjeka nosile u okrilje planina i želja za otkrivanjem novoga, za provjeravanjem vlastitih fizičkih mogućnosti, za rizikom ali i u uskim okvirima koji su gušili potaknuti duh.

Nigdje u Evropi nije bio čovjek u toliko dobrovoljnrom odnosu prema dijelu prirode koji mu do tada nije davao ništa korisnog, kao prema Alpama. Nigdje u evropskom prostoru nije se osjećao tako neegzistencijski kao u gorskrom prostoru srednjovjekovnih Alpa. Kao da ga je treća dimenzija, visina, sama upozoravala na sebe. Nigdje drugdje osim u Evropi, na nenaseljenim padinama Alpa, nije čovjek pokazao takvu neposrednost a umjetnici svoj duhovni odnos prema planinama, iako

sam čovjek od Alpa i od svog boravka u planinama nije imao materijalne koristi. U borbi s planinom osjećao je čari unutrašnje slobode, koja mu je jačala fizičku moć, a u borbi sa stijenama prožimao ga je osjećaj vlastite (ne)moći.

Istina je da se čovjek borio i na drugim mjestima: močvare je pretvarao u plodna tla, kopno je otimao moru, borio se protiv poplava, stihija rijeka i šumskih požara — ali je u tome pokazao i materijalni interes.

Planinski svijet srednje Evrope, kome i mi pripadamo, zaokruženi je vijenac planina koji čovjeku pruža golemo prostoranstvo u prostornom i duhovnom smislu, i on ga je marljivo osvajao. Prostorno je taj svijet brzo osvojio, a duhovno ga osvaja stalno nanovo. U tome je rezervat neslućenog razvoja ideje planinarstva, nikada iskorištene, nikada iživljene.

Planinski svijet sa svojom estetskom odlikom, koja u čovjeku izaziva duhovne impulse, u pojedinaca je izazvao unutrašnja osjećanja, a mase su to primile kao kulturno blago. Dječja slikara, od Dürerra do Comptona, ili kod nas od Karringera i Pernharta dalje, najdragocjenije su blago galerija, stirovi Petrarce, Zoranića ili Vodnika, Prešerna i Župančića o planinama, duboka su vrela ljudskog osjećaja; knjige planinarskih pisaca Oskara Meye-ra, Guida Reya, Maduschke ili Julijusa Kugyja, djela su planinarske klasike, kojima ni vrijeme ne može oduzeti vrijednost.

Pojam slobode, koja je glavni element samostalnosti i samoniklosti, razvio se u planinama i planinarstvu u posebnom obliku, ali je morao proći dug i zaciјelo mračan put od divinizacije planina kao prebivališta bogova, a to je planine dugo vremena sačuvalo netaknutima, pa do jednostavne ljubavi prema planinama, osjećanju prirode kao kvalitetno drugačijeg odnosa čovjeka u obožavanju prirode. Danas je taj odnos sadržan u samoj planinarskoj djelatnosti, on svojom masovnošću budi osjećaj oslobođenosti kojega nema u dolini za strojem, za plugom, za radnim stolom, prodavačkim pultom.

Cvjek se prilikom boravka u planini našao pred problemom vrednovanja svoje aktivnosti u materijalnom i duhovnom pogledu. Planinske padine, koje su zimi bile nepristupačne zbog lavina i mrazeva, a ljeti zbog brzih potoka i velikih voda nakon otapanja snijega, bile su uzrok da je čovjek prilično kasno otkrio planine kao izvor iskorištavanja. U odnosu prema surovoj i prvobitnoj prirodi, sloboda čovjeka se odražava u njegovoj sposobnosti i mogućnosti da je kultivira i da je prilagodi svojim potrebama. Izgradio je ceste u najudaljenije predjele prirode, probio tunele da skrati udaljenost, postavio žičare, sagradio hotele, vidikovce i planinarske domove, da bi tako privukao ljude.

Po svojoj životnoj ulozi čovjek je u dvojakom odnosu prema prirodi: kao organski dio prirode i kao eksploatator prirodnih dobara. Kadak je svoju funkciju kultivatora prirode shvatio suviše doslovno. Materijalnom vrednovanju svoga rada u prirodi, za koje je pro-

našao stručne i humanitarne nazive kao što su urbanizacija, kultivacija prirode, dao je dakle prednost pred duhovnim vrednovanjem. Time je otvorio problem očuvanja prirode i problem svoje fizičke sanacije. Humanisti su pokucali na savjest čovječanstva. Pretjerana kultivacija prirode ostavila je zaprljanu okolinu, zrak, vodu i klorofilne površine, a neracionalnom upotrebljom prostora pojavili su se urbanistički problemi, a da o estetskim i ne govorimo.

Covjek i ponovno čovjek u dvostrukoj ulozi, tu stvaralač materijelnog i duhovnog razvoja, a tamo štetočina i deformatore, kao da je zaboravio na prirodnu ravnotežu! Kao da je slijep, traži pogodnosti, a zaboravlja da time ljudja temelj svog vlastitog postojanja, posebno u biološkom smislu, a fizičkim padanjem uništava svoju kulturu.

»Poraz duha« kaže Hockheimer, »jest u tome da je čovjek od prirode sačinio goli objekt, pošto nije našao put do samoga sebe u takvoj objektivizaciji«. Zajedno sa Adornom zaključuje: »Povećanje svoje moći čovjek plaća otuđenjem od onoga, nad čim pokazuje snagu«, a tu treba razumjeti prirodu i čovjeka kao organski dio prirode.

Covjek je putem tehnike ovlađao prirodom, ali je još nije usvojio. Albert Cerroni upozrava »da je tehnika pri tome neutralna, tek čovjek finalizira njena sredstva. On mora primiti izazov tehnike i, oslonjen na društvene znanosti, potrebno i uspješno odgovoriti«.

Covjek je kao organsko prirodno biće kod svih dostignuća znanosti, posebno medicine i tehnike, ostao podložan prirodnim zakonitostima (radanje, bolesti i odumiranje) i utjecajima (težnje, osjećanja itd). Usprkos relativno dobrom društvenom i osobnom standardu u razvijenijim državama, koje mu omogućuju ekonomsku nezavisnost, on nije prestat da bude društveno biće. Za otkrivanje zakonitosti čovjeka kao prirodnog i društvenog bića, razvija, proučava i iskorištava prirodu i društvena znanja. Ali sva ova područja, proučavanja, znanstveno-istraživački interes prirodnih i društvenih nauka, prirode i društva, proizlaze iz potrebe čovjeka. Čovjek je dakle u stjecalu obiju elementarnih sfera svoga objektivnog svijeta (društva i prirode) jer bez toga ne bi mogao da opstane. Osim objektivne, postoji još subjektivno-individualna sfera čovjeka, koja mu daje osjećaj u odnosu prema prirodi i društvu, odnosno pristup i rezoniranje objektivnog odnosa. Time što se čovjek zbog stila života, tempa, zamorenosti i zasićenosti vraća prirodi, da se odmori od svega, on se zapravo preko prirode vraća takoder samome sebi. U svom boravku u prirodi, kao što je planinarska djelatnost, on sebi ostvaruje svoje moralne norme, kulturne doživljaje i čini takve zapamnjuće fizičke podvige koji ne bi dobili objektivno pozitivnu ocjenu ako nisu namjenjeni cijelom čovječanstvu.

Planinarska djelatnost ima raznovrstan prostor za motivizaciju, a kruniše je sloboda kre-

ativnosti. Vranicki kaže »da je bit slobode u odnosu na društvo ne u obuzdavanju, već u ostvarivanju novog, u razvijanju čovjekove snage, u širenju i bogaćenju ljudskosti«. U planinarenju i u planinama to je bilo i treba da ostane.

III

Stogodišnjica hrvatske planinarske organizacije — preci i stvaraoci planinarstva javili su se već prije — prigodan je trenutak da se pitamo, koje su vrijednosti planinarstva danas, zašto raste značenje planinarske djelatnosti i povećava se broj njezina članstva, prijatelja prirode.

Danas je utvrđeno, da je planinarstvo kulturna pojava novijeg vremena, koja je uvjetovana više socijalno-kulturnim nego biofizičkim faktorima. Značajnije je od fizičke sposobnosti da svaki čovjek ima određeni odnos prema prirodi kojem može dati duhovnu vrijednost i da sve to prilagodi svojim fizičkim sposobnostima. Jednostavno rečeno, u planinarstvu kao sveopćoj društvenoj pojavi postoji uvažavanje članova planinarske organizacije a i nečlanova. Dakle, ne znači da je planinar samo onaj koji se može fizički popeti do Triglava ili čak na Mont Blanc, nego je značajnije sagledati vlastiti odnos prema prirodi, pa čak i na planinarskim turama na niskim planinama. Mnogi su od nas sposobni da stignu do četiri tisuće metara i da postignu samo svoj vlastiti visinski rekord. Ali se može dogoditi da takav čovjek na tom usponu nije ni zapazio prirodu. Dakle, nije u pitanju planinarstvo u smislu natjecanja ili sporta, pa ni postizanje rekorda u visini uspona, već promatranje i doživljavanje prirode. Samo takvo shvaćanje planinarstva podrazumijeva i ovo izlaganje, a nije bitno da li se planinarstvo naziva izletništvo, odlazak u prirodu, alpinizam ili još bilo kako drugačije.

Planinarstvo je dakle danas od svih oblika rekreacija najmasovniji pokret, čiji je sadržaj elementaran odnos čovjeka prema prirodi. Drugačije rečeno, tu je riječ o obliku opuštanja u fizičkom smislu, o masovnoj djelatnosti za kultivizirani odnos prema prirodi. Osnovna shvaćanja planinarstva i naglasak leže u osobnom odnosu čovjeka prema prirodi.

Planinarstvo nije jedini oblik opuštanja, no on je svestran oblik pokreta u prirodi; ni u jednog se drugog sporta toliko ravnomjerno ne zapošljavaju mišićni sistem, dišni organi, krvotok, nervni sistem i čula. Nijedan oblik zajedničkog turizma ne može pružiti toliko zajedničke dinamike s osjećajem drugarstva, zajedničkog života i međusobne odgovornosti, kao što to traže planine i svi drugi problemi vezani za aktivan život u prirodi.

Zbog tih oblika je planinarstvo sveopći pokret mnoštva ljudi u fizičkom smislu i migracija svoje vrste u društvenom značenju, posebno krajem tjedna i za vrijeme odmora. Pri tome se radi o spontanoj aktivnosti ne samo organiziranih članova planinarskog saveza već i velike većine gradana željnih zdrave okoline. Aktivan odnos ne postoji samo u

općim pobudama za odlazak u prirodu, već također u posebnom doživljaju prirode, koji se pruža u alpinističkim, turno-skijaškim, izletničkim, fotoamaterskim, slikarskim, transversalskim i drugim aktivnostima. U planinarstvu je u pitanju izbor motiva i zadovoljavanje određene djelatnosti u prirodi.

Treba naglasiti još elemenat dobrovoljnosti, koji nikome ne nalaže obavezan uspon na vrh planine, a s druge strane također nikome ne zabranjuje proći ovom ili onom transverzalom, voditi planinarski dnevnik ili nešto slično. Takvu masovnost, solidarnost, društvo i koheziju koja danas vezuje ljudе, organizirane i neorganizirane planinare, u aktivnom odnosu prema prirodi, treba pripisati više činjenici da planinarstvo sve više postaje životna potreba svakog pripadnika potrošačkog društva. Visoki odziv na dobrovoljnoj osnovi dokazuje velik stupanj svijesti o vrijednostima planinarstva, to se reflekira u masovnim aktivnostima u planinarskim organizacijama na dobrovoljnoj bazi kakvih bismo danas malo mogli nabrojiti.

Na opće pitanje što danas znači planinarstvo, možemo naglasiti da je snaga pokreta u vrijednostima koje planinarstvo ima i koje nam daje. Ipak, najprije sagledajmo neke činjenice koje omogućuju razvitak planinarstva.

Čovjek je u svojoj djelatnosti u dvostrukom odnosu prema prirodi: proizvodnjom i rekreacijskom djelatnošću. Prvom zadovoljava svoje potrebe za egzistenciju, a drugom obnavlja biopsihičke zahtjeve života. Zbog razvijene društvene podjele rada i razvoja proizvodnih snaga proizvodna djelatnost skoro je potpuno zbrisala neposredan proizvodni odnos čovjeka prema predmetu u prirodi. Statistike nesumnjivo pokazuju da zanimanja, koja su još prije jednog stoljeća prevladavala (individualna poljoprivreda, ribolov i dr.) rapano zaostaju. Međutim, sve više ljudi se zapošljava u proizvodnim djelnostima koje su namijenjene čovjekovoj rekreaciji (npr. ugostiteljstvo, hoteljerstvo, agencije za putovanje itd.). Za čovjekov dvostruk odnos prema prirodi značajno je to što proizvodna djelatnost omogućava rekreaciju, povećanje društvenog dohotka stanovnicima osigurava veći društveni i osobni standard, a istodobno racionalnim radnim vremenom povećava slobodno i neslobodno (izvan proizvodne djelatnosti) vrijeme radnog čovjeka. Za rekreacijske djelatnosti je značajno da se one odvijaju pretežno u slobodnom vremenu (sezonski odmor) ili na kraju radnog tjedna. Upravo tada se pojavljuje migracijsko kretanje što ga iskorištava prije svega »turistička industrija«. Za čovjeka važi, da je s porastom proizvodnje povećana njegova odgovornost na radnom mjestu, kao i kod kuće u obitelji, a u društvenim i sportskim funkcijama, koje se odvijaju u neslobodnom radnom vremenu za psihičko rasterećenje, i te kako je potrebna rekreacijska djelatnost.

Rečeno je da je čovjek u dvostrukom odnosu prema prirodi. Međutim, dok je u pro-

izvodnoj djelatnosti otuđen od prirode, on se njoj vraća svojom djelatnošću rekreacije. Znači da je rekreacijska djelatnost čovjek fiziološke ravnoteže u čovjekovu odnosu prema radu i odmoru. Upozoriti moramo također, da je čovjek kao društveno biće istodobno i prirodno biće, sastavni dio prirode, podložan prirodnim zakonitostima života, među kojima je također i ona, da živi i radi u zdravoj okolini.

Društveni i osobni standard, kao i povećano slobodno vrijeme, društveni su faktori koji kroz povećane proizvodne djelatnosti uvjetuju razvoj djelatnosti rekreacije, a tu spada i planinarstvo. Značajan je faktor, koji sa svoje strane omogućuje razvoj planinarstva, potreba za boravkom u zdravoj okolini i psihičkoj slobodi. Kao prirodno biće čovjek je također dio organske prirode i podložan prirodnim zakonitostima života. Koliko god je čovjek u gradu više prostorno i po načinu života otuđen prirodi, toliko mu ona više nedostaje. To je glavni motiv čovjekova ponovnog približavanja prirodi.

Poznato je da planinarstvo po značenju za rekreaciju ima na listi sportova vidno mjesto u nekim studijama (npr. u studijama prof. Jožeta Šturna i dra Kreša Petrovića u VŠTK Ljubljana, čak prvo). Pogledajmo u čemu su danas njegove kvalitete: zdravstvene, socijalne, kulturne, društvene i etičke, sportske i turističke vrijednosti, praktična korist za narodno-obrambene mogućnosti itd.

Dokazano je da je organizam oporavljen rekreacijom u planinama otporan protiv bolesti. Značaj planinarske aktivnosti odražava se u zdravstvenoj preventivi. Zbog zdrave okoline i pokretanja, što ga zahtjeva savladavanje planinskog reljefa, i zbog ugodnog psihičkog osjećanja, što prati hodanje po planinama, planinarstvo preporučuju svi medicinski stručnjaci. U zdravstvenom je pogledu kretanje u zelenilu šume ili iznad granica šume za svakoga ugodna aktivnost na kraju radnog tjedna ili na odmoru. Već kratke šetnje u prirodi u toku tjedna uzrokuju u čovjeku olakšanje i ugodna osjećanja.

Planinarstvo neki liječnici-gerontolozi označavaju kao »life-time« djelatnost. To znači aktivnu djelatnost kroz čitav život, pa i u starosti, prilagođenu godinama i terenu. Planinarstvo je dakle djelatnost za mlade i stare. Kako je hodanje jedna od ljudskih životnih funkcija, hodanje u zdravoj okolini znači jednu sportsku aktivnost za čovjeka, kada je za ostale sportske grane izgubio snage. Zato je planinarstvo po broju aktivnih članova i posjetama planini mjerilo vitalnosti naroda također i u sportskom smislu.

Planinarstvo je kao fizičko kretanje odlična priprema za razne sportske grane koje traže razvijen grudni koš, jake mišiće nogu, otporno srce. U kombinaciji s alpskim skijanjem planinarstvo razvija refleks, a alpinizam još i osjećaj ravnoteže. Zbog toga planinarstvo može biti odličan dopunski sport za razne natjecateljske grane. Planinari mogu biti svi ljudi bez osobitih fizičkih kvaliteta. Ono je

prikladno čak za lakše invalide i za ljude s manjim tjelesnim manama, koje su prepreka u drugim sportskim granama, posebno u sportskim natjecanjima.

U poređenju sa štetnošću profesionalnih privilegija i navika u nekim sportovima, planinarstvo je čisto amaterska djelatnost, bez glasnog auditorija, prepunih stadiona i umjetnih prepreka; kao izrazita djelatnost bez punblike i bez senzacija, ona ne utire puteve na slovnim stranicama bulevarске štampe, iznimke su vrlo rijetke. U planinarstvu su ideje amaterizma i idealizma visoko cijenjene. Tu nema prijelaza iz jednog društva u drugo za novac, svatko je sam sebi i sudac i igrač.

Gledalac te tvoj drug, pomoći i spasavalač u nesreći, prijatelj u doživljavanju. U ocjenjivanju djelatnosti u planinarskoj aktivnosti nema sudaca i postoje jedino pravila koja su se u praksi planinarskog pokreta oblikovala samo radi zaštite članova. To su pravila, odnosno ljudske vrline, koje se pokazuju u najtežim i najkritičnijim trenucima, prilikom nesreće. Ova su pravila izvor etike i humanosti, prava civiliziranog stanovništva, morala i ljudske kolektivne svijesti u društvu i prirodi.

Planinarstvo kao vrijednost je odgovor na imperativ savremenog života. Po svojoj prirodnoj funkciji ovo je katalizator fizičkog i psihičkog opterećenja, osvježavajuće sredstvo na kraju radnog tjedna ili poslije radnog vremena. Ono ne znači bježanje od društva, od dužnosti. U socijalnom pogledu i društvenom vrednovanju ljudi, koji se bave planinarenjem, tu nema ekskluzivnih društava, elite ili savezništva, planinarstvo ne poznaje norme koje su dostupne samo manjini.

U obrazovnom značenju planinarstvo je vanredno prikladna djelatnost za mladog čovjeka, sklonog za euforična osjećanja. Planinarska djelatnost znači beskrajno zahvalno područje za oblikovanje čovjekove ličnosti, za upoznavanje svoje i druge zemlje.

Vještina boravka u planinama i šumama dragocjeno je životno iskustvo za mladog čovjeka, ono ga uči da se u životu orientira, da ima pravilan odnos prema društvu, da pomaze u nesretnim slučajevima i da izgrađuje svoju ličnost. Savladavanjem prepreka u planinama čovjek u životu stiče okretnost, snalažljivost, a to može da koristi i u svakodnevnom životu.

U uskoj su vezi sa sportskim mogućnostima i obrambene sposobnosti naroda. Fizička spremnost za duge ture po teškim planinskim i šumskim predjelima, vještina bivakiranja, noćenje pod vedrim nebom, orientacija u magli, u noći i u šumi, dragocjena su iskustva koja se mogu koristiti i tada kad planinar silom prilika postane branilac svoje domovine.

Među razlozima, zbog kojih je osnovana slovenska planinarska organizacija bila je i nacionalna ugroženost. Jačanje narodne svijesti i održavanje tradicija visoko je cijenjena vrlina slovenske planinarske organizacije. Nacionalnu svijest slovenska planinarska orga-

nizacija dokazala je u najtežim prilikama svoga postojanja — u NOB.

Obrazovanje članova je u statutu planinarske organizacije zauzeo vidno mjesto među osnovnim načelima. Želja za miroljubivim životom, bez obzira na državne granice, diže ugled planinarstvu kao ideologiji i planinarskoj organizaciji u međunarodnim razmjerima.

Prirodne ljepote pobuđuju u čovjeku estetska osjećanja. Zbog toga ni jedna kulturna djelatnost ne može naći na drugom mjestu toliko osnova za doživljavanje kao u prirodi. Planinarstvo je djelatnost bez prinuda i sankcija. Kao odnos čovjeka prema prirodi, a i prema društvu, ono je po svojim duhovnim dimenzijama jedan od najhumanijih međusobnih odnosa u XX stoljeću, koji još nisu ugrozili interesi potrošačkog društva i socijalnih razlika, inače nužni praktici blagostanja manjine nasuprot većini. Tako je planinarstvo kao ljudska djelatnost pravi rezervoar čovjekova života, kulture i humanosti. U tome je smisao i poruka planinarstva kao sveopćeg pokreta.

IV

Zivjeti znači istraživati i vrednovati. Priroda je sa svojim ukrasom — planinama — zahvalno područje za istraživanje i doživljavanje uz bogate spoznaje o duhovnim vrijednostima. Drugim riječima, planine su prostor za motiviranje; planinarstvo kao djelatnost je istraživanje planina u fizičkom smislu, a kao pojava je vrednovanje čovjeka u odnosu prema planinama u duhovnom smislu.

U odnosu prema prirodi uopće čovjek je ostao motivacijski sloboden. Pojedincu je prepusten izbor hoće li ići u planine zato što u planinarskoj djelatnosti vidi rekreaciju ili zato što ga privlače poučni sportski ili društveni razlozi, ili će pak to odbiti s razloga biološke prirode, nekorisnosti, pretjeranog napora itd. Čovjek je dakle po svom odnosu prema prirodi i djelatnostima u njoj ostao subjektivno sloboden. Međutim, objektivno je vezan za spoznaje prirodnih znanosti (meteorologija, medicina) i vještine (razne tehnike penjanja, pješačenja, skijanja itd.). Svako omaložavanje znanja o prirodi, koja su rezultat dugotrajne primjene i iskustva, ići će na njegovu štetu.

Drugim riječima, planinarstvo je kao fizička djelatnost u biti individualna, ali se prikupljanjem znanja u planinama i u okviru postojeće planinarske kulture (etike, historije, literature i sl.) čovjek približava društveno vrednim spoznajama o prirodi i društvu. Pri tome moramo prirodu i društvo uzimati kao širok pojam, zapravo kao simbol za cjelokupne ljudske odnose prema obim sferama. Planinarska djelatnost je izrazito dinamična djelatnost, jer je tu u pitanju i boravak i kretanje u planinama; to je djelatnost koja se ponavlja, a uvjetovana je prirodnim stanjem i društvenim normama (npr. lijepo vrijeme ili godišnje doba, nedjelja, pravila ponašanja u planinama, vještine itd.).

Da planinarska djelatnost nije egzistencijska djelatnost (djelatnost za egzistenciju) već smo govorili u jednom od poglavљa. Planine, promatrane kao dio krajine organski su mrtve, svjetlo i boje im daje čovjek. Ljepota je u očima onoga, koji gleda. Fotografski bliješće slika planina, sa svojim oblicima i značajnostima, izbjegi odmah čim skrenemo pogled. Ostaje tek vizija — doživljavanje koje se budi prilikom čovjekova neposrednog dodira s planinama i ono duhovno živi dalje. Čovjek daje planini duhovni (ne fizički) oblik, osjećanje i smjer produženja, daje joj duhovni sadržaj. Takvo doživljavanje postaje i ostaje motiv u budućem očekivanju. Riječ je o duhovnoj povezanosti i želji za produžetkom, koja je obično trajna ako čovjek nije spriječen drugim zaduženjima u službi, kod kuće i u društvu.

Prema vezanosti za planinski predio ili samo na određeno izletničko mjesto — planinu, razlikujemo ekstenzivnu i intenzivnu planinarsku djelatnost. Ekstenzivna planinarska djelatnost znači istraživanje i upoznavanje stalno novih planina s usputnim izletom u već poznato. Upoznavanje planina i istraživanje zapravo je u ekstenzivnoj planinarskoj djelatnosti. Nasuprot tome intenzivna planinarska djelatnost je pretežno ili stalno vezana za istu planinu. Nazvat ćemo je zaljubljenost u određenu planinu, koja čak graniči s obožavanjem.

U istraživanju planina, u kojem bi možda netko video utakmicu, barem u istraživačkom prestižu u planinarstvu, ne ide se za natjecanje među ljudima, već za dobrovoljnom djelatnošću. Element borbe odražava se u borbi za vlastiti čovjekov karakter (flegmatičnost osobe, zamorenost radi pješačenja itd.) i s prirodnim preprekama (padine, stijene, prijelaz preko potoka, snježni nanosi). Veoma teško bismo pronašli situaciju u kojoj se u duhovnom i fizičkom doživljavanju prirode odražava natjecanje. Govoriti možemo samo o prestižu. Natjecanje, tko će se prvi popeti na stijenu i time osvojiti prvenstvo, jasno, više nije samo djelatnost, nego je i sportsko nadmetanje, s drugim karakteristikama i obilježjima etike i fair playa. Planinarstvo nije bez primjesa sporta i natjecateljskih poriva. Želju za prvenstvima — zapisao je dr Klement Jug, — neki smatraju za najintimniji i najekskluzivniji sport. Pri tome mislimo na alpinizam, ne natjecanje u penjanju (penjanje po strmim kamenim padinama). Planinarstvo kao djelatnost oblikovalo je, prema svojoj fizičkoj i duhovnoj vezi s prirodom, vještine i etiku. Vještine se koriste pronalascima prirodnih znanosti (meteorologija, fizika, matematika, biologija itd.), a motorika različitim tehnikama i dostignućima, posebno iz medicine i tehnike (elektroteze, prehrambena tehnologija, transport, farmakologija, oprema, odjeća i obuća itd.).

Zbog toga planinarske vještine tematski možemo dijeliti na:

a) upoznavanje prirodnih pojava i prirode (sigurnost u planini, meteorologija, fauna, flora, opisivanje planina itd.);

b) tehničke discipline (spasavalačka, penjačka i skijaška tehnika, tehnika pješačenja);

c) preventivne djelatnosti (prva pomoć, organizacija, gorska služba spašavanja, obavljanje o nesrećama, transport ozlijedenih, pravilna oprema, prehrana, obuća za planine). Etika planinarstva je aktivan odnos čovjeka prema prirodi i društvu; odražava se kao poruka ustaljenih dobrih navika čovjeka — planinara, a manifestira se u prirodi, kad god i gdjegod je to potrebno. Najviše se to pokazuje prilikom nesreća, a ne smije da zatajni ni prilikom boravka u planinarskom domu, na putu, u društvu i u planinarskoj organizaciji. U etici planinarstva ogleda se povijest planinarske organizacije, razvoj ideje planinarstva o odnosu čovjeka prema prirodi, kulturna dostignuća u planinarskoj literaturi, slikarstvu, prikupljanju itd.

Međutim, dok su predmeti vještine (sponzora o prirodnim pojavama i same prirode, iskustva kretanja u planinama, dostignuća prirodnih znanosti, posebno medicine i tehnike) od preventivnog značenja, to je predmet proučavanja etike sama društvena pojava planinarstva, razvoj planinarskog pokreta, ocjenjivanja njegovih vrijednosti, kao i poнаšanje ljudi u planinama.

Za planinarstvo kao kompleksnu djelatnost istraživanja i ocjenjivanja o prirodi, boravku u njoj, karakterističan je proces upoznavanja prirode (meteorologija, nesigurnost u planinama, flora, fauna, geografija itd.), savladavanje tehnike (penjačka, spasavalačka, smučarska tehnika) i samozaštita ili preventiva (prva pomoć, prava ishrana, oprema, obuća itd.). Zbog napretka prirodnih znanosti raste značenje prirode za čovjeka. Zbog toga je razumljivo, da je planinarstvo kao predmet proučavanja društvenih znanosti (filozofije, sociologije itd.) neopravданo zakasnilo te je tek na početku puta.

Svatko ima određen odnos prema prirodi. Raspon ide od negiranja bilo kakve vrijednosti tog odnosa, što je absurd za čovjeka kao prirodnog bića, do divinizacije (obožavanja) planina i do divinizacije tog odnosa. Kroz historijski se razvoj barometar interesiranja čovjeka za prirodu mijenja (Grci, Rimljani, Petrarca, Rousseau, Engels i dr.). Kao ljudi, kao prirodna bića, biološki smo uključeni u prirodu od rođenja do smrti. Koliko više »iz svoga u svom odnosu prema prirodi duhovno dodajemo, toliko smo više u nju kao društvena bića i duhovno uključeni. U duhovnom odnosu prema prirodi na prvom su mjestu voluntativni element (element volje) i afektivni element (element osjećaja). Proces obrazovanja u zrelog planinara usmjeren je, uz prikupljanje iskustava i vještine, prema razvoju i pravilnom vrednovanju obiju duhovnih elemenata, a oni su u pojedinaca različito zastupljeni.

Opći duhovni horizont čovjeka osnova je za vrednovanje značenja planinarstva kao društvenog pokreta. Planinarstvo se kao pokret i pojava razvijalo. U tom razvoju izredalo se nekoliko faza. Najvažnije dostignuće bilo je svladavanje predrasuda da je pješačenje u planine nekorisno. Takvo je uvjerenje vladalo sve donedavna (»nije luda planina nego onaj tko se penje na nju«).

Planinarstvo je, dakle, fizička pojava kao polazak u prirodu, a kulturna pojava kao

produkt čovjekove svijesti i njegova vrednovanja odnosno smisla za djelatnost u planinama.

Neki za čovjekov odnos prema planinama upotrebljavaju izraze: odnos, razmjena, polazak. Dakle: u duhovnom je i fizičkom smislu jasno da je planinarstvo svojevrsna dimenzija, ona je integracija čovjekova interesa, njegove volje za istraživanje i osjećanja vezanih za planine.

Književnost

• **Vodnik po Smarni gori.** PD »Smarna gora« u Viškrbi izdalo je planinski vodič po Smarnoj gori. Brošura je džepnog formata, ima 52 stranice i shematsku grebensku kartu. Uredio ju je ing. Milan Ciglar, koji je poznat kao »otac jugoslavenskog dijela evropskog pješačkog puta E6 YU. Brošura se može naručiti na adresi: PD »Smarna gora«, Viškrba 30, 61211, Smartno pri Vižmarjih.

• **Karta Štajerskog Kozjaka.** Geodetska uprava općine Maribor izdala je preglednu planinarsko-turističku kartu Kozjaka u razmjeru 1:50.000. Karta zauzima područje od Maribora do Brezna pri Podvelki i na tom području cijelo područje jugoslavensko-austrijske granice. Karta je tako precizna da su na njoj ucrtane malo ne sve staze i sve seoske kuće. Izradili su je Emil Keržan, Zlatko Lavrenčič, Branko Rojc, Jože Rotar i Jožica Svore. Dobiva se u knjižarama (u Zagrebu kod »Mladinske knjige«, Preradovićev trg).

• **Kugy: Božanski osmijeh Monte Rose.** U zbirici »Domaće in tuje gore« Obzor u Mariboru izdao je i 12. svezak. To je novo izdanje knjige »Božanski osmijeh Monte Rose« Julijusa Kugyja. Ima 420 stranica, formata je 16×24 cm, bogato je ilustrirana. Preveo ju je s njemačkog Marijan Lipovšek i pratio bilješkama. Knjiga u svojih 19 poglavljiju obrađuje sve podatke o osvajanju Monte Rose i zapravo je zbornik o drugom najvišem vrhu Europe.

• **Tone Strojin: Henrik Tuma.** Poznati slovenski publicist magistar Tone Strojin, načelnik Komisije za kulturu i propagandu Planinske zveze Slovenije u Ljubljani, napisao je opširnu biografiju velikog slovenskog alpinista, publicista i ideologa dra Henrika Tuma 1858–1935). Brošura ima 68 stranica, format joj je 14×20 cm, sastoji se od 13 poglavljija, a ilustrirana je portretima Tume. Izdala ju je Planinska zveza Slovenije u povodu 40-godišnjice Tumeine smrti. Tuma je dobro poznat našim alpinistima po svojem kapitalnom djelu »Pomen u razvoju alpinizma« koji je još i danas svojevrstan udžbenik alpinističke misli. Strojin je Tumu prikazao u poglavljima: životopis, značenje Tume za Slovenski narod i planinarstvo, o alpinističko-kulturnom djelovanju, izvori alpinizma po Tumi, motivi alpinizma, njegov razvoj i sadržina, planinarski

sport, Tuma o tipovima alpinizma, Tuma kao pisac, kao sportski alpinist, Tumovi spisi, bibliografijski o Tumi. Brošura je lijepo opremljena i ima ukusnu sliku u bojama na naslovnoj stranici. Naručuje se kod izdavača.

• **Planinarski informator,** što ga već devetu godinu izdaje u šapirografiranom obliku Planinarski savez Makedonije, redovno izlazi 1 nedavno je razaslan broj 2 za april, maj i juni (izlazi 4 puta godišnje). Ovaj broj ima 58 stranica i obiluje zanimljivim materijalima. Uvodni članak obraduje ulogu stručnih službi PSM u općenarodnoj obrani. Grafikonom je prikazan rezultat republičkog orijentacijskog natjecanja. Opisuju se izleti na Solunsku glavu, Kozjak kod Prilepa, Turtel i Kadrijicu. Izvještava se o stručnim tečajevima, alpinističkom taboru u Matki, osnivanju PD »Bratstvo« u selu Matejče i o radu nekih društava (Peoni, Prazni Torba, Skopje, Kaduča, Dravec, Matka itd.). Boris M. Altiparmak iz Bitolja u tri poglavljja opisuje prošlost planinarstva u svom gradu. U jednom prilogu se daju upute za zimsko markiranje. Na kraju je adresat društava koja su promjenila adresu. Glavni urednik je već dugo vremena isti: Panče Leov. (Z. P.)

• **»I mi volimo planine.«** Pod ovim naslovom izšla je u glasilu Društva tjelesnih invalida SR Hrvatske »Novi koraci« vijest o predavanju Vedrana Bubnja iz Zagreba. Što ga je održao u Zavodu za rehabilitaciju tjelesnih invalida u zagrebačkoj Dubravi o ekspediciji u Ande. Nakon predavanja bila je zanimljiva diskusija. Zaključeno je da i invalidi imaju mogućnost i potrebu da pohađaju planine. (Josip Sakoman)

• **Nabava planinarskih knjiga.** Zagrepčani imaju sreću da se u središtu grada nalazi knjižara »Mladinska knjigara« na Preradovićevom trgu koja se, prva u Zagrebu, specijalizirala za planinarske i slične knjige, vodiče, knjige o prirodi. Tu se mogu nabaviti planinarske značke, transverzalne dnevnički i specijalne vojne karte planinskih područja. Uspostavljena je vrlo dobra suradnja između te knjižare i Planinarskog saveza Hrvatske.

• **Flora SR Srbije.** I (1970): 1-326; II (1970): 1-293; III (1972): 1-599; IV (1972): 1-584; V (1973): 1-640; VII (1974): 1-599; VII (1975): 1-651; VIII

(1976): 1-55. U rekordnom vremenu (1970–1976) Odelenje prirodnogeometričkih nauka Srpske akademije je nauka u osam povećih svezaka na 4207 stranica izdalo je Floru SR Srbije. Urednik ovoga epohalnog pothvata bio je akademik Mladen Josifović, a autori eminentni srpski botaničari: V. Blečić, S. Bulatović, T. Cincović, M. Canak, N. Dilić, M. Gajić, M. Janović, B. Jovanović, R. Jovanović-Dunjić, M. Kojić, B. Nikolić, M. Obradović, S. Parapuški, Z. Slavnić, L. Stjepanović, B. Tatić, A. Tučović i E. Vukićević. Svake godine izlazio je gotovo po jedan svezak. Inicijativa za Floru SR Srbije je potekla 1964. prilikom 150. godišnjice rođenja Josipa Pančića. Izdavanje ovakvih djela je historijski trenutak za jedan narod ili zemlju. U »Florii« ove vrste nije iznesena samo taksonomija određenog geografskog područja. Tu se navodi biljni svijet po najnovijim dostignućima suvremene sistematičke biljaka. Biljni svijet SR Srbije u ovom djelu se dijeli, odnosno obrađuje u dva odjeljka: Pteridophyta (papratnjače) i Spermatophyta (sjemenjače). Iznesi se kratko o svojstvima Pteridophyta i Spermatophyta, te o klasama i redovima, više o porodicama (familijama). Težiste taksonomije je na opisu vrsta (species). Prije opisa vrsta daju se ključevi za određivanje rodova odnosno vrsta. Vrste su detaljno opisane. Morfološki opis vrste zauzima najviše prostora. Vrlo su značajni podaci koji se odnose na stanje (naročito podaci o vegetacijskoj pripadnosti). Daju se i pregledi nižih taksonomskih jedinica (varijabilnost), te pregledi o geografskoj rasprostranjenosti u svijetu i u SR Srbiji. Naročito su korisni podaci o upotrebi vrste u poljoprivredu. Navedeni su po mogućnosti za pojedine vrste i botanički nazivi. Flora SR Srbije je monumentalno djelo i zbog toga što je dan za svaku vrstu i njen crtež, što omogućava laćima, da odrede i upoznaju biljni fond ove republike. Crteži su izvanredni atlas biljnog svijeta Srbije. Precizni su i jasni. Ukratko govoreći Flora SR Srbije je izvanredno djelo, koje je potrebno biologima (botaničarima), šumarima, agronomima, fitofarmaceutima, geografiima itd., ili jednom riječi svima znanstvenicima ili stručnjacima kojima je potrebno poznавati živi svijet ove republike. (Prof. dr J. Kovačević)

Prilog povijesti planinarstva u Rijeci

LUCIJAN SMOKVINA

VARAŽDIN

Andrija Rački, župnik trsatski, u svojoj knjizi »Povijest grada Sušaka« izdanoj 1929. godine, pišeći o društvenom životu u poglavljju Hrvatsko planinarsko društvo »Velebit«, navada slijedeće:

»Godine 1888. osnovano je na Sušaku društvo pod imenom »Primorsko planinsko društvo«, koje je već u prvom početku brojilo 80 članova.* Bio mu je predsjednik pok. načelnik Hinko Bačić, potpredsjednik prof. Anton Korlević, tajnik prof. Ivan Milčetić, a odbornici bili su dr. Ivan Ružić, dr. Andrija Bakarčić, Ante Bačić i Josip Bolè. Svrha je društva »da priređivanjem izleta pruži članovima ugodnu zabavu te da u njima probudi interes za prirodnu ljepotu uopće, a posebice za prirodne ljepote naše otadžbine«. Društvo je marljivo posjećivalo gotovo sve krajeve našeg Primorja, popelo se pače na Učku, zaletilo čak na Plitvička jezera. Uz »Jadransku vilu« bilo je »Planinsko društvo« središte cijelog društvenog života na Sušaku i na Rijeci, pa su njegovi izleti i njegove zavave bile posjećivane u velikom broju. Međutim nakon rada od desetak godina zapalo je društvo u neku letargiju te se je jednostavno razišlo, a njegovu je imovinu preuzeo »Sokol« koji je osnovan god. 1903.

Godine pak 1923. sastaju se ponovno prijatelji prirode te osmivaju u mjesecu martu

* Prema tome, ovo je društvo drugo hrvatsko planinarsko društvo u povijesti našeg planinarstva. Hrvatsko planinarsko društvo u Zagrebu osnovano je 1874. godine. Prije Primorskog planinskog društva osnovan je u Rijeci i talijanski Club alpino fiumano (1885). O osnivanju Primorskog planinskog društva sačuvana je dokumentacija u Državnom arhivu u Zagrebu (vidi Povijest sporta, broj 16, 1973. godine, 1472. stranica).

planinarsko društvo, kome dadoše ime »Velebit«. To je društvo osnovano kao podružnica hrvatskog planinarskog društva u Zagrebu. Društvu je svrha, da naše gore Primorja i Gorski kotara učini pristupačnima planinarama i izletnicima pa da uz to podigne promet stranaca. Predsjednik je društva odvjetnik dr. Dinko Vitezić, a ima u društvu 250 članova. »Velebit« razvio je živu djelatnost na svim područjima planinarstva, markirao je sve putove s primorske strane na planine hrv. Krasa, naročito Obručkog sklopa, te na neke planine Gorskih kotara kao na Risnjak, Snježnik, Medvedjak itd. Društvo je održalo više predavanja a svoju djelatnost okrunilo podignućem planinarske kuće ispod Obruča (1377 m) nad Grobničkim poljem. Ta je kuća sagrađena g. 1926. Čitavu je godinu otvorena i opskrbljena, tako da može u svako doba primiti oveći broj planinara i ljubitelja prirode. Sušačka podružnica H.P.D. znala je u ovo pet godina svoga djelovanja u najširim slojevima pučanstva probuditi smisao i ljubav za prirodne ljepote naše domovine, pa su njezinim nastojanjem planine našeg Krasa postale poznate i pristupačne široj publici.«

U poglavljvu »Sokol« posebno spominje planinsko društvo te navada slijedeće:

»Prvi sušački »Sokol« osnovan bi god 1903. na ruševinama sušačkog planinskog društva. Posljednji naime predsjednik tog društva Josip Linić predložio je u odborskoj sjednici, održanoj dne 27. augusta 1903. »neka se društvo pretvorí u gombalačko društvo »Sokol«, jer je planinsko društvo omrtvilo, pa ga valja s tog mrtvila pridići«. I doista glavna skupština dne 27. septembra 1903. prihvaća prijedlog prema kome »Primorsko planinsko društvo na Sušaku« mijenja ime u »Primorski Sokol na Sušaku«, pa prema tome preinačuje pravila.«

Nova staza na Magliću

JOSIP BAČI

SARAJEVO

Planinarsko društvo PTT »Prijatelj prirode« iz Sarajeva izvršilo je 17. i 18. VII 1976. g. markiranje i osiguranje dosad nepoznatog prilaza ka vrhu Magliću.

Kada je društvo prošle godine u mjesecu septembru organiziralo izlet na vrh Maglića, među sudionicima bio je i Milan, koji im je predložio da ih umjesto već poznatim standardnim putem, iako nemarkiranim, povede sta-

zem koju je on jednom prilikom pronašao, a koja nije dosad bila poznata planinarima. Njegov je prijedlog prihvaćen, te su se počeli tom Milanovom stazom na vrh Maglića. Svi su bili oduševljeni, jedino su se složili da bi put trebalo osigurati ugradnjem sajli ili klinova, jer na nekim mjestima staza prolazi kroz strme stijene. Sporazumjeli su se da na jednoj sjednici Upravnog odbora

In memoriam

OSMAN RUPIĆ

1923—1976

Iznenada i prerano ostavio nas je još jedan vrijedan planinarski radnik, jedan od onih što su stvarali ovu našu planinarsku organizaciju. Tragajući za počecima planinarstva u Jajcu stalno sam nailazio na jedno ime — Osmanovo. Zato sam odlučio da ga zamolim da mi pomogne i poslao sam mu poduzi spisak pitanja na koja sam tražio odgovor. I dok sam tako čekao, Osman se borio za život i odgovor nije ni stigao. Umro je početkom ove godine, naglo i brzo, tako da nismo ni znali da boluje. Prerano i za njega i za njegove najbliže, a i za nas planinare koji smo željeli da ga još vidamo. Osman se rodio u Hercegovini 1921. Počinje planinariti u Sarajevu još prije rata, a 1947. godine dolazi u Jajce gdje nastavlja svoju plodnu planinarsku djelatnost. Već 1949. s grupom entuzijasta osniva PSD »Ranče« koje se poslije raspalo i ugasilo tako da danas rijetki i znaju da je u Jajcu postojalo ovo prvo poslijeračko planinarsko društvo. Kada je 1960. osnovano

PD »Energoinvest«, Osman je opet tu i prvi je sekretar društva, a od 1961. pa sve skoro do pred smrt Osman je predsjednik društva. Sudjeluje s velikim žarom u gradnji doma na Čusinama, a 1963. domaćin je velike planinarske smotre, kada je u Jajce stigla planinarska štafeta i održano savezno orijentacijsko natjecanje. Sve generacije jajačkih planinara u proteklih 29 godina upoznale su Osmana koji im je bio prvi vodič i tumač po ovim našim vrletnim bosanskim stazama. Bio je jedan od onih što dugo i strpljivo zidaju svoje djelo, koje se ponekad tek vidi kada autora više nema. Bio je i vrijedan društveni i kulturni radnik, osnivač i dugogodišnji predsjednik KUD »29. Novembar«. Odlikovan je zlatnim znakom PS BiH. Ovih nekoliko redaka neka budu memento budućim generacijama da znaju tko je bio Osman Rupić, a za one koji su ga poznavali da znaju da ga više nema.

J. D.

društva predlože ostalim članovima da obilježavanje i osiguranje Milanove staze preuzme njihovo društvo. Na sjednici je prihvaćen prijedlog.

Članovi društva su dali izraditi u radio-nici PTT-a potreban broj klinova, vezica, nabavili sajle, pribor i boje za markiranje, a na put su ponijeli potreban alat. Za ovaj posao skupilo se 17 članova, a vodio ih je Milan. Pošlo se sa Lokve Dernečiće, tu su postavljene table i započeta markacija. Iza šume i čaira došli su do stijena kroz koje je trebalo provesti ne samo markiranje, nego i najteži dio posla: postavljanje sajli. Gornji dio penjao se kroz travnate padine, i tu je trebalo samo postaviti markacije.

Najprije je Drago, poznati organizator alpinističkih poduhvata i predsjednik komisije za propagandu u Planinarskom savezu BiH, prešao stazu s užetom, pa kada je sve detaljno sagledao i izvršio potrebne korekcije, prišlo se definitivnom postavljanju sajli. Taj najteži dio posla obavila je odabrana grupa kojoj nije smetala dubina i nedostatak prostora za rad u stijenama. Poslije dva dana napornog rada završen je uspješno posao na markiranju i osiguranju Milanove staze.

Istini za volju treba napomenuti, pa i upozoriti, da ovu stazu ne bi trebali posjećivati oni koji su skloni vrtoglavici, niti sami pojedinci, ali isto tako ni veće skupine, jer bi odronjavanje kamenja moglo ugroziti živote onih koji se nalaze ispod gornjih penjača. Ovo je naročito važno prilikom silaska

I tako, zahvaljujući planinarima poštارимa iz Sarajeva, danas imamo vrlo solidno obrađenu stazu ka vrhu. Uspon sa Lokve Dernečića traje dva i po sata hoda, što predstavlja znatnu uštedu u vremenu.

Ova plemenita akcija planinara poštara navodi nas na razmišljanje. Iako je planinarsko društvo PTT zatvorenenog tipa, brojčano nije veliko i spada u red manjih planinarskih organizacija u gradu Sarajevu, bilo je u stanju prihvati se ovako složenog i velikog posla i to isključivo na dobrovoljnoj osnovi. Zato njihov pothvat zaslužuje svako divljenje i zahvalnost. Danas nema obilježenih staza u masivu Maglića, ono što je nekad bilo markirano samo su blijadi ostaci na koje se ne može osloniti planinar koji nikada nije bio na Magliću, a šta bi se tek moglo dogoditi takvom posjetiocu ako bi zalutao, ako ga iznenada zadesi nevrijeme, magla, noć. Trebalo bi dakle posvetiti više pažnje masivu Maglića. Na kraju, vrh Maglića (2386 m) najviši je planinski vrh u SR BiH, na kojem se nalaze kontrolne tačke ne samo republičke transverzale, nego i savezne transverzale po planinama Jugoslavije, pa ovako atraktivan masiv ne bi smio biti zapostavljen u pogledu obilježavanja. Bez sumnje, inicijativu bi trebalo da preuzeme Planinarski savez BiH, da potakne planinarska društva na slične akcije planinara poštara, te da cijeli kompleks Maglića, Volujaka i Bioča bude prošaran planinarskim znacima.

Dva suprotna mišljenja

ODBOJKA I PLANINARI

Evropski šampionat u jeseni 1975. godine, organiziran u našoj zemlji, pružio je priliku da se odbojka kao sportska disciplina nanovo afirmira. Ujedno smo bili ponosni na visok plasman jugoslavenske odbojke. Posebno zadovoljstvo pružio je šampionat nama pionirima i prvim igračima odbojke u Jugoslaviji od prije 50 godina.*

Odbojka je uvek bila i vrlo omiljena igra planinara. Planinari su je oduševljeno igrali na izletima, pokraj planinarskih kuća i sl. Članovi predratnog SPD u Beogradu imali su i po više ekipa, imali su divno igralište u napuštenom kamenolomu u blizini kuće na Avali (na mjestu gdje se sada nalazi pozнати TV-toran). Pokraj kuće na Kosmaju (sada je na tom mjestu hotel »Hajdučica«) također je bilo lijepo uređeno igralište i odbojka se neu-morno igrala. Još su mi u sjećanju veliki igrači, kao na primjer porodica Boška Markovića, braća Stefanović, braća Đorđević, braća Radaković, braća Simjanović, Miran Rybarž, Darko Vidanović, dr Smolaka, dr Pe-ra Kostić, Olga Popović, Bojana Stefanović, Blagorodna Simjanović.

I po oslobođenju, u novoj planinarskoj organizaciji, odbojka je imala veliko mjesto. Pokraj novih kuća i domova nalaze se lijepa igrališta odbojke (dom na Rajcu, dom na Jastrepca). Na poznatom sletu na Goliji organizirano je prvenstvo odbojke.

Odbojka se može igrati i na improviziranom igralištu na livadici, na proplanku u šumi; postavi se kanap ili neka lijana između dva stabla. Može se jednostavno stati u krug i dodavati lopta, a ako se uz to jedan igrač

postavi u centar i svi mu dodaju loptu, to je već nešto više. Nije, međutim, bitno da li na svakoj strani ima po tri, po četiri, po pet ili šest pa i sedam igrača. Nije važno da li su muški ili ženski, mladi ili stariji, da li su početnici ili već uhodani igrači. Kad se tiče jednostavno igre ili zabave nije sve to bitno kao ni to da li su prve lopte »nošene, gurane, vučene, duplirane« pa čak ni da li je na istom polju lopta »udarena« i četiri ili najviše tri puta, kao što je pravilo. Važno je sastaviti ekipe iigrati, igrati što duže na čistom zraku, na suncu, u zelenilu, važno je ne ljenčariti u restoranu doma, već provoditi aktivan odmor u prirodi. Novi igrači relativno brzo ulaze u igru pokraj onih koji znaju više, brzo ulaze u što pravilniju igru. Brzo postaju obazrivi da ih lopta ne nade na »spavanju«, jer odbojka ne trpi ljenčarenje, ne trpi individualiste, traži skupnu igru, traži altruzizam u igri, stvara veliko drugarstvo, smisao za kolektivan otpor protivniku a i protivnik se, s druge strane, voli i ako je bolji odaje mu se priznanje, obavezno mu se upućuje, po završetku meča, ekipni pozdrav i on ga uzvráća. Odbojka, premda je sportska disciplina, nije nimalo ni opasna ni teška po same igrače. Možda se može govoriti o izvjesnoj obazrivoći samo u vrhunskim ekipama, a planinari i nemaju pretencije da stignu do takve pozicije, premda se i planinarske ekipe ponose s topovskim smećiranjem, oštrim i jakim servisima i sl.

I na kraju, kad je riječ o odbojci među planinarama, treba ponoviti da je odbojka i naša planinarska igra, da odlazeći na bliže izlete

* Evropski šampionat odbojke za 1975. godinu, koji je ove jeseni bio u Jugoslaviji, pružio je priliku da se odbojka — kao sportska disciplina — nanovo afirmiše.

Posebno zadovoljstvo pružio je šampionat pionirima i prvim igračima odbojke u Jugoslaviji od prije pedeset godina. Za nas još žive prve igrače ovo je bio životni događaj, upoređujući tehniku ove igre u njenom početku sa tehnikom današnje igre! A osnovni historijski podaci automatski se nameću. Postojbina odbojke je Amerika. Nju je, slučajno, izmislio profesor Wilam G. Morgan 1895. godine podižući u visinu tenisku mrežu i prebacujući loptu rukom. Igra, kao takva, preneta je u Kanadu i Indiju 1900, u Kinu 1913, u Francusku 1917, u Englesku i Italiju 1918, u Čehoslovačku 1919, u Egipt 1923, u Jugoslaviji je pokazana 1924, u SSSR 1925. godine itd. Istovremeno sa odbojkom prikazao je u Beogradu i košarku Kanadanin William Vai-

land, profesor folkloru. Za košarku su mladi pokazali veće interesovanje dok je odbojka bila po nešto i »zaboravljena«. Na svesokolskom sletu 1926. godine u Pragu grupa od nas desetak sokolskih prednjaka iz Beograda bila je zainteresirana za utakmice iz igre »podbijena« (tako se onda u Čehoslovačkoj zvala odbojka). Igrom smo bili oduševljeni. Istog leta prvi stvarni inicijator, organizator i instruktor volley-balla, kako je kod nas u početku nazivana odbojka, bio je pok. profesor II muške beogradske gimnazije Đoda Ilić a njegov prvi saradnik Dana Pešić, nastavnica fiz. kulture iz Beograda. Prvu mrežu za obojku po instrukcijama Đ. Ilića spleo je Mita Dimitrijević, mehaničar i ložač centralnog grijanja tadašnje II muške gimnazije i poznatib ribolovac sa Dunava. Odbojka je zaigrana na Fruškoj gori u ljetovalištu Sokola I na Velikoj Testeri (još znamo gde je bilo prvo igralište u Kruškaru iznad jezera) i to krajem jula mjeseca 1926.

nosimo u torbi i loptu pa i mrežu, da igru volimo i igramo je, borimo se da lopta ostane što duže u »zraku« bilo na jednoj ili drugoj strani. Igrajući stičemo sve nova i nova iskustva ove lijepje igre, automatski ulazimo u stroga pravila igre i poštujemo ih koliko god to dozvoljavaju raspoložive igračke snage. Igrači su organizatorima uvijek vrlo zahvalni, posebno ako za igru oduševimo starije planinare ili planinarke, koji su vjerovali da neće nikad igrati odbojku.

Odbojka bi uvijek dobro došla i tzv. motorizovanim planinarama, onima koji se »uto-

piše« u motorizaciju i koji ako i dodu do planinarske kuće, sjede u restoranu i kroz prozor stalno pogleduju na svoje »fiće«. Njima je vrlo lako da donesu i loptu i mrežu, pa da igraju odbojku sa svojom djecom, suprugama i punicama. Odbojka-takmičenja mogla bi se ozbiljnije postaviti i na svim budućim akcijama, sletovima, planinarskim saborima, gdje god za to ima terenske i vremenske mogućnosti. To zato što, vidjeli smo i znamo, odbojka je ne samo sportska već i odlična zabavna i odgojna igra.

Dušan Jovanović, Beograd

PROFANACIJA PLANINARSTVA

Znamo svi da staza života nije posuta ružama i da dnevno imamo raznih poteškoća koje moramo svladavati, da se održimo u ovoj »dolini suza.«

No kada dode nedjelja ili, kako je u najnovije doba uobičajeno reći, vikend, onda svatko od tog vikenda očekuje osvještenje, olakšanje ili u najmanju ruku kratak zaborav od svakidašnjih briga i dužnosti. Netko taj dan ide u crkvu, netko se uz televizor odmara u krugu svoje obitelji u svom domu, a netko — kao recimo mi planinari — tražimo rekreaciju odlazeći u planine, da se u njima fizički i psihički regeneriramo za posao slijedećeg dana. Nitko ne određuje neke norme onima što idu u crkvu niti onima što ostaju kod kuće, samo se nama planinarama žele nametnuti neka pravila ili propisi po kojima bismo se morali vladati i provoditi svoje vikende.

U planinarskim redovima ima ljudi koji uopće ne poznaju suštinu planinarske ideje i zamisao njihovih osnivača. Treba ih uputiti da u historiji planinarstva pročitaju, što je Engleze u prošlom stoljeću vodilo da osnuju prvu planinarsku organizaciju na svijetu, a mogli bi nešto naučiti i čitajući što je osnivač HPD-a ponukalo da prije 100 godina osnuju naše prvo planinarsko društvo.

Citajući »Naše planine« vidim da se planinarstvo nekadašnjih osnivača u nekim organizacijama svodi na obilaženje transverzala

(radi dobivanja značke, a negdje i pokala ili pehara), na orientacijsko natjecanje (radi dobivanja nagrada), na nekakve sportske igre i na izlete (teferiće) za poboljšanje apetita pri jelu i piću. Nedostaje samo još »bodovanje« da bi se kasnije u društvenim prostorijama mogle sastaviti odgovarajuće »rangliste« za članstvo.

Ima toliko raznovrsnih sportskih organizacija, u kojima se natjecanja mogu (ako tko želi i uz nagradivanje i bodovanje) provoditi, ali bi planinarsku organizaciju trebalo od svega toga poštediti i pustiti je da njeguje tradiciju svojih osnivača...

Kada nedjeljom podem u planinu hoću da se u pravom smislu riječi odmorim i slobodno — bez ikakvih normi — krećem po terenu i uživam u ljepoti prirode pojedinog kraja, da ga upoznam i da pri tome nešto i naučim. Priroda je za mene svetinja u kojoj se kao njezin sastavni djelak osjećam sretnim i zadovoljnim. U tome se i očituje uzvišeni smisao planinarstva kojeg razni špekulantи i »trgovci« profaniraju.

Oni koji u planinarskim redovima žele postizavati rekorde, nagrade i slavu, neka napuste planinarsku organizaciju i neka se učlane u organizacije gdje to vrlo lako mogu ostvariti. Tko želi ugurati elemente sporta u planinarstvo nema čistu savjest, jer planinarstvo nije sport, nego nešto mnogo ljepše i uzvišenije!

Valent Hofer, Rijeka

Naše organizacije

DVADESET GODINA »ZAGORSKOG PLANINARSKOG puta«

Na najvišoj zagorskoj planini Ivančici (1061 m) bilo je u nedjelju 13. lipnja ove godine posebno živo, jer se tu održavalo 76. savjetovanje Međudruštvenog savjeta ZPP-a i Centralna proslava 20. obljetnice ZPP-a, koje je organiziralo PD »Ivančica« iz Ivance. Na savjetovanju je ocijenjeno da je najbolje društvo u 1975. godini bilo PD »Grebengrade« iz Novog Marofa, pa je odlučeno da se tom društvu dodijeli prelazni pehar PSH. Poslije toga je Ivo Veronек upoznao način s pripremama za Slet mladih planinara Hrvatskog zagorja koji će u rujnu organizirati PD »Japetić« iz Samobora. Tendencija sletova je sudjelovanje što većeg broja mladih planinara za koje će biti pripremljen poseban program, a sakupljači značaka moći će pribaviti i prigodnu značku. Ivo Stošić iz PD »Kalnik« Križevci izvještio je o pripremama za »Smotru planinarskog podmlatka Jugoslavije« od 3.-5. VII. uz raznovrstan program: polaganje vjenaca na spomenike iz NOB-e u selu Kalnik i Gornja Rijeka, pohod planinarskom kružnom stazom, igre, natjecanja i niz drugih aktivnosti.

Premda zaključku jednog od ranijih savjetovanja, priprema se izdavanje brošure o 20-godišnjem radu ZPP-a na čemu mnogo radi tajnik PD »Ivančica« iz Ivance, Cvjetko Sošarić. Na ovom savjetovanju podnesen je izvještaj o tim pripremama. U brošuri će biti opisana suradnja zagorskih planinarskih društava u proteklom vremenu, zatim će biti objavljene kratke povijesti planinarskih društava članica ZPP-a kao i biografije najzaslužnijih članova za rad Međudruštvenog savjeta. Sam posao oko pripreme materijala za tiskat već bi bio završen, međutim neka društva do danas nisu dostavila sve traženo pa se rad otegnuo, ali će svakako biti završen prije konca godine.

S obzirom da se već dulje vrijeme nameće pitanje reorganizacije trase ZPP-a, jer je konstatirano da više gotovo nema planinara i izletnika koji bi

cijelu trasu obilazili odjednom, već povremeno dolaze na određene punktove, i na ovom je savjetovanju tome pridata posebna pažnja. Predlaže se više kontrolnih točaka za ovaj put s time da bì samo neke bile obvezne. Zaključeno je da taj prijedlog u tančine u suradnji sa svim planinarskim društvima Zagorja razradi ing. Zlatko Smerke do krača godine.

Savjet ZPP-a je također odlučio da u ovoj jubilarnoj godini dade prijedloge za odlikovanja PSH i PSJ najzaslužnijim planinarima. Na kraju savjetovanja primljeno je PD »Dugi vrh« iz Varazdina u Savjet i dogovoreno da se iduće savjetovanje održi u listopadu u Cesogradu u organizaciji PD »Cesograd« iz Klanjca.

Poslije savjetovanja pred okupljenih nekoliko stotina planinara i izletnika, koji su po vrlo lijepon vremenu došli na Ivančicu, održana je svečana proslava 20. obljetnice rada Međudruštvenog savjeta ZPP-a. Prigodno slovo izrekao je Dragutin Karažinec, dugogodišnji predsjednik Savjeta, a zatim je referat o radu ZPP-a podnio tajnik PD »Ivančica«. Referat je u stvari skraćena verzija materijala za spomenuto brošuru koja bi uskoro trebala izati kao separat časopisu »Naše planine«. Zatim je predstavniku PD »Grebengrade« svečano uručen prelazni pehar PSH kao najboljem društvu 1975. godine u Hrvatskom zagorju. Poslije govora predstavnika planinarskih društava i planinarskih veteranima koji su zatekli na Ivančici odjeknuli su stihovi »Lijepo naše domovine« i niza drugih zagorskih popjevki iz grla sudionika proslave.

PD »Rismjak« i PD »Zeljezničar« iz Zagreba pripremili su i prigodne poklone Centrali ZPP-a, »Ravnog gori« i »Ivančici« i uručili ih na ovoj svečanosti. Zatim je nastavljeno s već tradicionalnom planinarskom veselicom.

Cvjetko Sošarić

PLANINARI PTT-RADNICI

• Planinari — PTT radnici Jugoslavije imaju veoma dobru planinarsku organizaciju s 20 samostalnih planinarskih društava odnosno planinarskih ogranka i s koordinacionim odborom koji koordinira rad tih organizacija na cijelom području Jugoslavije u pogledu propagande planinarstva, osnivanja novih društava i podizanja domova kao i organizacije sletova. Taj odbor surađuje i sa Zajednicom jugoslavenskih pošta, telegrafa i telefona koja pomaže tijeku i korisnim aktivnost medju PTT-radnicima. To je dio rekreacije PTT-radnika kojima je ona potrebna nakon teškog i napornog rada na radnim mjestima.

Planinari PTT-radnici prvi su počeli u našem zemljem suradivati međusobno i organizirati zajedničke sletove u raznim krajevinama i predjelima naše zemlje. Svake godine takav slet organizira društvo u drugoj republici. Tom prilikom organiziraju se i zajednički izleti na kojima se PTT-radnici upoznavaju međusobno sklapajući trajna prijateljstva i upoznavajući nove krajeve i puteve u planinama. U tom njihovom radu pomažu im i Poduzeće PTT-saobraćajna materijalno i moralno preko sindikalnih organizacija i organizacija omladine PTT.

• U organizaciji PD PTT iz Ljubljane organiziran je 24. slet planinara PTT-radnika Jugoslavije na Pokljuki uz suradnju i pomoć Ljubljanske armijske oblasti koja je dozvolila i pomogla da se slet održi u vojnim kasarnama u vojnom centru na Pokljuki — Rudnom polju od 4. do 6. 7. 1976.

Okо 600 članova planinarskih društava PTT iz cijele Jugoslavije sudjelovalo je ove godine na svom sletu sudjelujući i na lijepo organiziranim zajedničkim izletima na Lipansku planinu, Debelju Peć i Triglav.

Na žalost, kako nevrijeme s grmljavom nije dozustilo da se njih oko 130 popne na naš najviši vrh Triglav. Oni su se morali zadovoljiti usponom do

planinarskog doma »Planike« gdje su se okrijepili i odmorili i zatim vratili natrag na Pokljuku.

Velika grupa sudionika popela se na Bebelu Peć (2075 m) odakle su lijepo vidjeli vrhunce Julijskih Alpa i dolinu Krme. U toku sleta bila su i razna natjecanja u orijentaciji i gadanju zračnom puškom. Natjecalo se 12 sastava iz PD-PTT, a redoslijed je bio slijedeći: 1. PD PTT Beograd II, 2. PD PTT »Sljeme I«, Zagreb, 3. PD PTT Poštar Zenica, 4. PD PTT »Sljeme II«, Zagreb, 5. PD PTT »Prijatelj prirode« Sarajevo, 6. PD PTT Beograd I. U gadanju zračnom puškom natjecalo se 28 sastava s 10 muških i 13 ženskih. U obje kategorije pobijedio je sastav iz PD PTT Ljubljana ispred Novog Sada i Beograda odnosno ispred Splita i Zenice.

Ovom sletu prisustvovali su osim predstavnika JNA i predstavnici Poduzeća PTT iz Ljubljane, skupštine općine Radovljica te društveno-političkih organizacija PTT iz općine Radovljica. Slet su posjetili i predsjednik PSS dr Mihal Potočnik kao i predsjednik PSJ i PSH Božo Škerl sa suprugom nakon što su dan ranije otvorili našu najveću jugoslavensku transverzalu na Triglavu.

Sudionici ovogodišnjeg sleta imali su na raspolaganju lijepo uređene i čiste sobe u kasarnama, dok je »vojnička hrana« bila bez primjedbe.

U toku sleta održana je i svečana sjednica predstavnika svih sudjelujućih društava na kojoj su rješavana tekuća i organizacijska pitanja, kao i pitanja organizatora slijedećeg jubilarnog 25. sleta. Jednoglasno je pozdravljena kandidatura PD PTT iz Tuzle koja će u okolici Tuzle organizirati slet u 1977. godini i tako na doličan način proslaviti 15. godišnjicu osnivanja svog društva i 10. godišnjicu podizanja svog planinarskog doma.

Organizator ovogodišnjeg sleta obavezan je također organizirati i tradicionalni »Partizanski marš« koji će se održati na potezu Begunj — Begunjščica

— Zelenica (noćenje) — Stol — Valvazorov dom (noćenje) — Planina pod Golicom.

Poslijednjeg dana sleta 6. 7. 1976. organizatori su objavili rezultate natjecanja, proglašili pobjednike i podjelili darove. Predstavnici svih sudjelujućih društava zahvalili su se organizatoru za dobro organiziran sastanak planinara PTT, dok je pohvale u ime JNA primio pukovnik Silvio Turk i major Matić, zapovjednik vojnog centra na Pokljuki.

Predsjednik PD PTT Ljubljana, poznati planinar Jože Dobnik, zahvalio se svim sudionicima i podjelio predstavnicima svih društava ukusne spomen-darove — reprodukciju slike poznatog slikara Božidarja Jakca.

Svi sudionici ovogodišnjeg sleta razišli su se s velikim zadovoljstvom. U toku sleta bio je i kulturno-umjetnički program, a svaku večer uz svirku poznate »gorenjske glazbe« razvio se ples do kasno u noć. Bilo bi dobro kad bi se takovih sletova organiziralo što više kako bi radni ljudi mogli pod povoljnim uvjetima boraviti više dana u prirodi i posjetiti mnoge predjele naše zemlje.

Ivan Plavec, Zagreb

• Nedavno održana konstituirajuća Konferencija Planinarskog smučarskog društva »Poštars Tuzla« potvrdila je pozitivnu usmjerenošć rada 348 članova PTT planinara. Izleti i osvajanje vrhova na blizim i udaljenijim planinama, bili su brojni i navećemo samo one zapaženije,

kao što su: Pleševica 1649 m, Sar Planina — Titov vrh 2760 m, Popova Šapka 1785 m, Jelak 1830 m, Čvrsnica 1921 m, Prenj 2123 m, Vran 2074 m i drugi. U ovim pohodima i osvajanjima planinskih vrhova pređeno je oko 6000 kilometara. Članovi su bili na sljedećim marševima: tragom IV neprijateljske ofanzive, tragom Ozrenskog partizanskog odreda, tragom XIX Bičarske brigade i na XXIII planinarskom maršu PTT planinara Jugoslavije.

Jedan od najvećih i najzapaženijih uspjeha ovog Društva je i bratimljene s PD PTT-radnika iz Maribora. Na zboru PTT-planinara Slovenije, u junu prošle godine, Izvršni odbor ovih društava svećano su potpisali Povelju o bratimljenu.

Konferencija PSD »Poštars« Tuzla usvojila je novi statut i plan rada za 1976. godinu, u sljedećim okvirima: ljetno i zimsko planinarenje, društveni i međudruštveni život, ostručnjavanje kadrova i članova, propaganda u svrhu popularizacije i masovnosti, društvena i međudruštvena sportska takmičenja i rad u sekcijama i družinama.

Uspješnom radu Konferencije pridonijela je i veoma aktivna i konstruktivna diskusija delegata i gostiju.

Konferencija je dodijelila priznanja zaslužnim i najaktivnijim članovima Društva, dok je Dane Pačević, sekretar PS BiH, predao priznanja i diplome dugogodišnjim članovima.

Na kraju je konstituirano novo Predsjedništvo, a za predsjednika je izabran Smajo Softić, dosadašnji potpredsjednik i dugogodišnji veoma aktivni član.

Strahinja Maksimović

25 GODINA PD »TRESKAVICA« U SARAJEVU

PD »Treskavica« iz Sarajeva održalo je 9. IV 1976. god. svečanu akademiju u povodu 25-godišnjice svog postojanja.

Na svečanosti se moglo vidjeti da je društvo ne samo popularno, nego da ima velik broj prijatelja, pa je predsjednik društva imao ugodnu dužnost da pozdravi mnoge prisutne ugledne goste kao: narodnog heroja i člana federacije Nisima Albaharija, sekretara Sekretarijata za narodnu obranu Skupštine grada Sarajeva pukovnika Fetku Kotjelnika, dekanu Fakulteta za fizičku kulturu profesora Bogdana Maksimovića, sekretara Gradske konferencije Socijalističkog saveza Abdurahmana Hadžisalihića, sekretara Saveza organizacija fizičke kulture Čaju Nagiba, zamjenika načelnika Vojno-vazduhoplovne akademije Rajlovac pukovnika Drage Perića, predsjednika Skupštine općine Trnovo Savu Aškrabu, predsjednika Planinarskog saveza BiH Peru Simonetića, te delegate Gradskog planinarskog saveza Sarajevo i planinarskih društava »Pobeda« iz Beograda, »Velenje« iz Velenja, »Zeljezara« iz Zenice, »Bjelašnica« i »Zeljezničar« iz Sarajeva. Mnoge planinarske organizacije poslale su svoje telegrame.

U svečanoj predsjedništvo izabrano je šest dosadašnjih predsjednika društva i to: Nikola Sedlar, Vojo Ljubić, Aco Obradović, Hikmet Mehmedović, Drago Entraut i Saćir Jačić. Zbog bolesti nije bio prisutan Nikola Sedlar.

Predsjednik je upoznao prisutne o tome kako je prije 25 godina skupina planinara u dolcu Kozoj Luci odlučila da osnuje društvo i sagradi planinarski dom na temeljima srušene lovačke kuće. Osničačka skupština održana je 21. IV 1950., a već poslijе dvije godine sagraden je dom na Kozoj Luci. Tokom proteklih godina dom je proširivan tako da je danas jedan od najvećih i najkonforntnijih planinarskih objekata ne samo u BiH nego i u Jugoslaviji.

Osim izgradnje planinarskih objekata na Sustavcu i Kozoj Luci, članovi društva su sudjelovali na markirajućem stazu, obišli su gotovo sve planine naše domovine i mnoge izvan njenih granica, odazvali se svim planinarskim akcijama, memorijalnim pohodima, sletovima i marševima. Društvo je neko vri-

je je izdavao svoj planinarski list pod nazivom »Glas planine«.

U širenju bratstva i jedinstva organizovalo je uz suradnju s PD »Pobeda« iz Beograda i PD »Matica« iz Skoplja susrete »Bratstva i jedinstva« u koje je danas ušlo 12 planinarskih društava iz svih republika i pokrajina. Osim susreta seniora osnovan je i poseban susret mlađih članova pod nazivom »Planinarski omladinski susreti »Bratstvo i jedinstvo«.

U skladu s društvenim samoupravljanjem društvo je prošle godine sklopilo samoupravni sporazum s privrednom organizacijom »Bosnaljiek« i KUD »Ivo Lola Ribar« iz Sarajeva radi uzajamnog pomaganja u izvođenju što više radnih ljudi u planine pod parolom »Privreda — kultura — sport«.

U »Godini mlađih« društvo je postiglo vidne rezultate naročito među studentima »Privredno-matematičkog fakulteta i Fakulteta za fizičku kulturu u Sarajevu, u Savezu socijalističke omladine, u osmogodišnjim školama »Bratstvo i jedinstvo« i »Slobodan Vučković« u Sarajevu.

Za sprovođenje osnovne planinarske djelatnosti društvo je dobilo niz priznanja planinarskih foruma i društveno-političkih organizacija, kao što su povalne, diplome, plakete, nagrade, zlatna značka PSJ i PSBiH i grada Sarajeva.

Na ovoj jubilarnoj akademiji odato je posebno priznanje dugogodišnjem predsjedniku Aci Obradoviću, kojemu je pored jubilarne zlatne značke uručena i diploma počasnog predsjednika društva. Ovom prilikom je PSJ odlikovao trojicu drugova srebrnim značkama, a jednog člana zlatnom značkom. PSBiH odlikovao je sedam članova bronzanom, trojicu srebrnom i jednog člana zlatnom značkom.

Upravni odbor društva donio je odluku o dodjeli jubilarne zlatne značke većem broju društveno-političkih organizacija, radnim organizacijama i blizu stotini pojedinaca planinara, zaslužnih članova društva i istaknutih planinarskih aktivista drugih planinarskih društava.

Poslije svečanog dijela programa izvelo je KUD »Ivo Lola Ribar« nekoliko muzičkih točaka, a folklorna grupa u bogatim nošnjama završila je ovu svečanost narodnim kolima.

Josip Bačić

• Suradnja »Zelenih brda« i »Jahorine«. U Začulici kod Trebinja održana je početkom ljeta godišnja skupština amatera speleologa, članova društva »Zelena brda«. Skupština je posjetio predstavnik Komisije za speleologiju PS BiH i predstavnik PSD »Jahorina« iz Sarajeva. Analiziran je dosadašnji rad i zacrtani planovi za budućnost. Odato je priznanje članovima za rezultate na ispitivanju jama i pećina bez ičje novčane pomoći. Pomoći u opremi daje joj je PS BiH. Članovi su u suradnji s PSD »Jahorina« iz Sarajeva istražili tri desetak objekata, među kojima i 7,5 km pećine Vjetrenice. Raspoređeno je i pitanje integracije društva s PD »Bijela gora« u Trebinju ili uključivanje u Savez speleoloških društava BiH koji uskoro treba da se formira. (Miroslav Kurtović)

• XVI slet planinara željezničara Jugoslavije održan je od 25. do 27. lipnja kod planinarskog doma Pungart na Pohorju. Na sletu je bilo više od 400 planinara i bio je to jedan od najvećih susreta društava i jedinstva. Ovakvi skupovi željezničara su veoma zapaženi po svom broju i po tome što ih organizira svake godine drugo društvo i na drugom mjestu. Organizacija ovoga sleta bila je vrlo dobra, a i vremenske prilike su dobro poslužile. Tri dana boravka u prirodi pod šatorima ostao je svima u ugodnoj usponjeni. Koordinacioni odbor je tom prilikom zaključio da će se idući slet održati u istočnom dijelu Srbije i da će organizatori biti planinari željezničari iz Niša. (Josip Sakoman)

• Suradnja »Bukovika« i »Zlatara«. PSD »Zlatar« iz Beograda i APSD »Bukovik« iz Sarajeva započeli su vrlo uspešnu suradnju. Najprije je odlučeno da se uspostave bratske veze na međudruštvenoj osnovi. Povod je bio posjet prijatelju, koji se odselio iz Beograda u Sarajevo, a zatim je slijedilo dopisivanje. »Dodata, čekačima vas!«, pisali su članovi »Bukovika«. Došli smo i proveli u njihovom društvu dva izvanredno lijepa dana na Bukoviku. Stvorili smo prijateljstvo koje je mlado ali čvrsto. Osjećam da sam istodobno i član »Zlatara«, ovdje u Beogradu, i član »Bukovika« u Sarajevu. Ovim prijateljstvom obogatili smo i sebe i planinarstvo. Naša će društva ubuduće zajednički naprijed. (Zeljko Prica, Beograd)

• Radničko sportske igre željezničara, treće po redu, održane su od 11. do 13. lipnja u Višegradu. Domaćini su lijepo dočekali goste iz cijele Jugoslavije, a organizatori iz Sarajeva dobro obavili posao. Zagrebački planinari željezničari pod vodstvom A. Grgića sudjelovali su u orijentacijskom natjecanju i osvojili drugo mjesto. Prva dva susreta održana su u Ljubljani i Novom Sadu, a četvrti će biti u Skoplju ili Zagrebu. (Josip Sakoman)

• Označena staza Mandalina — Jandrina poljana. Vrijedni planinari iz Zadra na čelu sa Slavkom Tomerlinom označili su stazu i nekad puno korištenu stazu od Mandaline na obali ispod Velebita pa do Jandrine poljane pod Visočicom. Taj put može se proći za pet i pol sati hoda, a nešto manje u obratnom pravcu. Na polovici puta divna je planinska kotlina Stap (880 m), sada pusta i bez stanara — stočara. Sa Stapa je lagan i brz pristup do Čučavca, Siemonovića Stipline i nekim drugim zanimljivim lokalitetima u okolini, no o tome će opširnije izvjestiti sam Tomerlin.

• Novo sklonište na Bijelim stijenama. U nedjelju 12. rujna PD »Rade Končar« otvorilo je svoje novo planinarsko sklonište na Bijelim stijenama, izgradeno na temeljima starog, izgorjelog skloništa. Otvorenju je prisustvovalo stotine planinara iz PD »Rade Končar« (Zagreb), PD »Zanatilić« (Zagreb), PD »Zagreb-Matica«, PD »Željezničari« (Zagreb), PD »Vihor« (Zagreb), PD »Kalinik« (Križevci), PD »Klek« (Ogulin) i PD »Petehovec« (Delnice). Sklonište je otvorenog tipa sa 23 kreveta u prostoriji grijanoj zidanom peći. Kreveti za sada imaju samo madrace bez gužjeva, pa je potrebno ponijeti vreće za spavanje. Sklonište je stalno otvoreno, dok je planinarska kuća niže skloništa otvorena samo subotom i nedjeljom.

• Marš »Borac« na Vlašiću. Savjet planinarskih društava Vlašičke regije organizirao je 3. i 4. srpnja 1976. prvi Marš »Borac« na Vlašiću, koji treba od sada da se održava svake godine. Marš je održan pod pokroviteljstvom Kombita »Borac« iz Travnika i uz veliku podršku društveno-političkih organizacija iz Travnika. Na maršu je sudjelovalo 122 učesnika među kojima su bili pripadnici Narodne milicije, teritorijalne obrane, JNA, izviđači odreda »I. L. Ribar« iz Turbeta, te planinari Jajca, Donjeg Vakufa, Breze, Sarajeva, Banja Luke, Slavonske Požege, Kamniku i Travniku, te predsjednik Izvršnog odbora SO Travnik Avdo Mačić. Komandant marša bio je Besim Hadžijunuzović, poznati travnički planinar. Prvoga dana učesnici su prebačeni na autobusima u Koričane, poznato ustanikško mjesto, gdje im je govorio prvorobac ovoga kraja Ilija Slavnić. Prije Koričana kolona autobusa zaustavila se pred grobom Milivoja Jambrišeka u Vitovljiju. Milivoj Jambrišek, vijećnik Avnoja, umro je u Vitovljiju vraćajući se iz Jajca 1943. Iz Koričana kolona je krenula preko Crne rijeke u Jovu gdje su 1943. boravili članovi Vrhovnog štaba i NOV i gdje je Moša Pijade radio prve skice našega Ustava. Iz Jove trasa je vodila preko Blatnice i Ugra na Babanovac gdje je bio kraj prvoga dana marša. Poslije

podne planinari su neobavezno obišli KT Transverzale po planinama BiH Galicu, Devečane i Pašnjak, koji se nalaze izvan trase marša. Večer prvoga dana završili su uz logorsku vatru i planinarsko veselje. Drugi dan su prešli preko sjevernih dijelova Vlašića — Santića, Kraljice, Ljute grede, Pašinca i Krne do Meukrinja, gdje je bio cilj drugoga dana marša. Na Meukrnu je priređen veliki narodni zbor, koji je pozdravio Nedim Alečković, dugogodišnji predsjednik PD »Vlašić« i društveno-politički radnik. Otkriven je i novi spomenik članovima Travničkog partizanskog odreda koji su izginuli na Meukrnu 1942. g. Za ovu priliku markirana je i cijela staza marša što je ujedno i prvo markiranje ovih manje poznatih dijelova Vlašića. Za 50 dana učesnici marša imali su osiguran prijevoz, prenoćište, dvodnevnu ishranu, te posebnu značku i ambrel. Ovom prilikom izdana je i posebna brošura koja, nažalost, svojim sadržajem i nekim netočnostima ne odgovara ni izbliza bespriskornoj organizaciji marša, a koji će dogodine svojom atraktivnošću sigurno privući veći broj planinara.

J. D.

• Deveti triglavski pohod.

Pokrajine Banija, Kordun i Lička iz Hrvatske, Bela Krajina iz Slovenije i Bosanska Krajina iz Bosne i Hercegovine svojevrsno su sletsko područje u kojem je uobičajeno već više godina održavanja Sleta bratstva i jedinstva. Svaki Slet održava se u drugoj republici i u drugom mjestu tako da će se XIV Slet održati u Gospiću u drugoj polovici lipnja 1977. godine. Kao jedna od medusletskih djelatnosti ove je godine od 16. do 19. kolovoza održan IX triglavski pohod. Sudjelovali su planinari i društveno-politički radnici iz slijedećih mesta: Gospić (11 sudionika), Karlovac (6), Sisak (6), Novo Mesto (15), Banjaluka (3), Bihac (2) i Prijedor (7), dakle ukupno 50. Kao i uvijek do sada pohod je izveden u organizaciji planinarskog društva i društveno-političkih organizacija Novog Mesta na čelu sa stalnim tainikom Sletskog odbora Danilom Kovačićem. Pohod se kretao iz doma Šavica na Tržašku koču na Doliču. Planirani uspon s Doliča na Triglav omela je bura, kiša i snijeg, pa je samo izvršen izlet na Planiku i Kredaricu. Naime, na samom vrhu Triglava gospički planinari trebali su na svečan način predati predstavnicima Novog Mesta sletsku stavu. To je ipak izvršeno na jednom kamenitom zaravanku između Planike i Doliča okruženom sa svih strana kamenim stijenama. Mala proslava i trenutak predavanja sletske zastave bio je svečan, ugodaj izvanredan u dekoru triglavskih obronaka. Od predstavnika Sletskog odbora iz Novog

Mesta zastavu će preuzeti Karlovčani i opet je povrati u Gospic dan komune 4. travnja 1977. godine. Posljednjeg dana slijedio je silaz u dolinu Trente i razgledavanje povijesnih i zemljopisnih znamenitosti. Službeni rastanak i ručak prireden je na Vršiču gdje su sve prisutne srdčano pozdravili Jakob Berić, predsjednik Općinske skupštine Novo Mesto, i Tone Bučar, predsjednik Izvršnog odbora Planinske zveze Slovenije.

Tom prilikom gospički planinari predali su Daniju Kovačiću prigodan poklon u znak priznanja za uspješno vođenje pohoda, a on je obećao da će slijedeće godine i deseti put opet povesti planinare na Triglav. (Ante Rukavina)

• **Označena staza Brušani – Pasji klanac.** Nakon certifikata pokušaja planinari PD »Visočica« iz Gospice pronašli su stazu i već potpuno zaboravljenu stazu iz brušanskog Starog seleta do Pasjeg klana. Staza je donekle uređena i markirana i njom se može od Brušana do Sugarske duljibe doći za oko 3 sata, a ujedno je to jedan od najkraćih velebitskih prijelaza (njim se dolazi u Lukovo Sugarsje). U Brušanima kod kuće Martina Došena br. 23 prolazi se dvoristem uz staru vodenicu i preko potoka dolazi u Staro selo (dvije naseljene kuće). Put dalje vodi na proplanak u podnožju Divolence. Do ovde se može doći i kolnim putem iz sred Brušana, no manja vozila ne mogu preko potoka. S proplanaka šumska cesta vodi desno, a odmah iza barake šumskih radnika počinje markacija s lijeve strane ceste. Ona vodi ugudnom i širokom vlakom, prešijeca cestu na tri mesta i nakon sat uspona stiže pod stijene samog prijevoja. Dovle je staza išla desno od središnje vododerive Divolence, a sad se nastavlja po samoj vododerini. Ovaj dio je dosta strm, vodi po kamenu zvanom Stružice i traje oko desetak minuta. Od prijevoja put se nastavlja prema zapadu, nakon nekoliko minuta prolazi nad ponorom Katina i prima u manju vrataču. Slijedi kratek uspon preko novog prijevoja i onda obilazak velike vratače s lijeve strane, te izlazak na Pasji klanac. Tu se put spaja s Kulaševom inačicom kroz Ramino korito. Dovde je potrebno iz Brušana oko dva i pol sata. Put vodi ciljno vrijeme kroz šumu. Od Pasjeg klana do Sugarske duljibe manje je od sata hoda, a do Oštanjia treba oko 4 sata. (Ante Rukavina)

• **Drugi susret planinara balkanskih zemalja.** Od 30. kolovoza do 2. rujna 1976. godine u Aljaževom domu podno Triglava održan je II susret predstavnika planinarskih saveza balkanskih zemalja. Prvi je održan 1975. na Malaševi u Bugarskoj. Susretu su prisustvovali predstavnici Bugarske, Grčke, Rumunjske i Jugoslavije. Načelost predstavnici Turske i Albanije nisu se odazvali. Razmatrana su pitanja od zajedničkog interesa, organizacija zajedničkih akcija, razmjena planinarskih, alpinističkih i speleoloških iskustava i sl. Tako je već počeo mjesec jedna grupa alpinista iz Hrvatske

sudjelovala na »alpinjadi« u Burgarskoj. U okviru susreta izvršeni su planinarski i alpinistički usponi na Triglav i okolne vrhove, posjećeni su tvornica skija »Elan« u Begunjima, Planica, Vršić i Vogel. Dogovoreno je da se slijedeći susret održi 1977. u Grčkoj i to na Olimpu.

• **Susret planinara i graničara.** PD »Medvednica« (Zagreb) organiziralo je »Susret graničara i planinara« na Oštrom Vruhu (Kozjak) na jugoslavensko-austrijskoj granici i na sam Dan graničara, 15. kolovoza o. g. Članovi organizatora, njih 19, bili su u karauli »Nikola Hećimović« vrlo srdično dočekani i počašćeni plćem i crnom kavom, kojom prigodom im je komandir karaule živom riječi opisao život Nikole Hećimovića, čije ime karaula nosi. Planinari su nakon toga posjetili mjesto na kojem su Đuro Daković i Nikola Hećimović bili pogubljeni i gdje su im vojnici karaule podigli spomen-ploče. Slijedila je posjeta karauli »Đuro Daković«, gdje su planinari bili također vrlo srdično primljeni i pozdravljeni. Nakon vojničkog ručka slijedila je pjesma i veselje – prava manifestacija bratstva i jedinstva. Planinari su na Oštrom vrhu položili vijence na bistu Đure Đakovića. Tom prigodom pozdravili su planinare i zahvalili na posjeti dva predstavnika društvene

no-političkih organizacija Maribora.

• **Planinarski rad u Zenici.** Pedeneset planinara iz Zenice sudjelovalo je na Petom sletu planinara BiH. Na tradicionalnom ljetnom grupnom pohodu Bjelašničke transverzale, koja se inače zbog svoje težine obilazi pojedinačno, sudjelovalo je i devet planinara iz Zenice. PD »Željezara« završilo je suvremeno uređen izletnički restoran uz planinarski dom Smet. Raspolaze su dvije velike sale i tri manje prostorije u kojima će biti uređeni klubovi. Opremljen je dobrom kuhinjom i raspolaže s послugom. O vikendu se dosad našlo na Smetu i do 3000 Zeničana. Članovi »Tajana« proširili su brojoljvnim radom dom na Liscu. Adaptacijom pomoćne zgrade dobili su udobnu spaonica s 10 ležaja. No i ovo rješenje je samo privremeno, jer ponekad dolazi na noćenje i više od 100 posjetilaca, a ležaja ima samo 43. Mnogi posjetiocu morali su spavati u prostoriji za dnevni boravak, i do 50 posjetilaca. U čast dana ustanka regionalnog svjet planinarskih društava organizirao je marš s 50 planinara »Tragom zeničkog partizanskog odreda« 26. i 27. jula trasmisom Zenica – Babino – Arnauti – Dračić – Babino – Sebuje – Pepelari – Smetovi – Zenica.

(Mirsad Dulbić)

Orijentacijski sport

• Orijentacijsko natjecanje PSH.

Ovo je natjecanje održano u nedjelju 5. rujna na Omanovcu na Psunju. Start i cilj kod novoizgrađenog planinarskog doma. Na stazi, dugačkoj u zračnoj liniji 7,5 km sa 12 km hoda, nalazile se 10 kontrola, dok je ukupni uspon iznosio oko 400 metara. Sudjelovalo je 18 sastava seniora iz 16 planinarskih društava (samo dva iz Zagreba od 22 koliko ih ima). Startalo je 16 sastava, od kojih je samo šest pronašlo sve kontrole, dok su ostale pronašle manji broj kontrola ili su odustale u toku natjecanja. Staza je bila srednje teška, a svrha joj je bila orijentacija, a ne vrijeme svladavanja. Sudjelovali su planinari iz Rijeke, Splita, Zadra, Pakracu, Osijeka, Varaždina, Slav. Požege, Novog Marofa, Samobora, Orahovice, Našice i Zagreba. Redoslijed je slijedeći: 1. PD »Ravna Gora«, Varaždin (inž. Smerke, Kežić i Spahija), 2. PD »Sljeme«, Zagreb (Zunić, Puljko, Jelić), 3. PD »Vihor«, Zagreb (Mesić I., Mesić II i Aleksić), 4. PD »Orahovica«, 5. »Ravna Gora« II i 6. PD »Krndija«, Našice. Uoči natjecanja održan je sastanak s predstvincima društava da se prikupe mišljenja o orijentaciji i natjecanjima u toj disciplini i da se sastavi kalendar natjecanja za 1977. godinu. Tri najbolja sastava zastupat će PSH na orijentacionom natjecanju za predsjedstvo Jugoslavije, koje će se održati na planini Veruša u Crnoj Gori 18. i 19. rujna 1976.

• **Sesto natjecanje »Dan rudara«** održano je ovoga ljeta na Kopacniku u organizaciji PD »Čelik« iz Smedereva. Sudjelovalo je 17 ekipa, staza je bila duga 15 km, imala je 6 KT, ukupan uspon 580 m. Trasa je vodila oko Lislinske, Varske i Samokovske reke. Natjecatelji su bili iz 7 gradova. Na KT ih je dočekivala po jedna djevojka i jedan mladić pozjevši im uspjeh i sreću. Pobjednička ekipa: Petar Ilić, Zoran Baljić i Zoran Nikolić. Plasman: 1. Avala, Beograd, 2. Javorak, Nikšić, 3. Straživojlo, Srijemski Karlovci, 4. Javorak, Nikšić, 5. Javorak, Paraćin itd. Prve tri ekipe dobitile su nagrade, diplome i medalje. U ocjenjivanju je primijenjen pravilnik POT Srbije i nije bilo nezadovoljstva pri proglašavanju rezultata. (Kosovka Petrović)

• **Memorijalno natjecanje »Ratko Lučić«,** osmo po redu, organiziralo je PD »Javorak« iz Nikšića na terenima Morakova u blizini Nikšića u Crnoj Gori. Natjecanje je posvećeno tragično poginulom planinaru, a sudjelovalo je 18 ekipa (gost je bila ekipa Smederevske željezare »Čelik«). Na stazi dugoj 20 km pobijedila je ekipa PD »Trebeša« iz Nikšića u sastavu: Slavko Vujičić, Đuro Roganović i Mićo Simović. Najbolje su bili pripremljeni i postigli najviše uspjeha domaći planinari. Svi sudionici dobili su nagrade. (M. R.)

Istarski planinarski put »Labinska republika«

Na središnjoj proslavi »Labinske republike« 1. svibnja 1971. g. javila se ideja, da se u Istri pobudi interes za planinarstvo zajedničkim društvenim pohodom tragom »Labinske republike« od Ankaranu preko Rijane, Buzeta i Pazina do Labina. Ideja o uređenju tog puta oživotvorena je povodom 55. obljetnice »Labinske republike«.

Skupštine općine Koper, Buzet, Pazin, Labin te Gradsko sindikalno vijeće Zagreba i PSH sufinancirali su troškove markiranja IPP »LR«.

Između 16. i 19. travnja 1976. g. put od Podgorja podno Slavnika (1028 m), Čičarije i Planika do vrha Učke (1396 m) obilježen je planinarskim oznakama.

Put ima deset kontrolnih točaka:

1. Podgorje, željeznička stanica, žig s brojem 1 je kod otpravnika vlakova ili šefa stanice.
2. Jelovica, kbr. 23 kod Lazara Čendaka, žig broj 2.
3. Dane, kbr. 4 kod Milke Poropat, žig 3.
4. Trstenik, kbr. 23/1 Grgo Poropat, žig 4.
5. Račja Vas, Stjepan Živković »Slavonac«, žig 5.
6. Lanišće, kod PTT, Josip Šverko, žig 6.
7. Brgudac, kbr. 39 kod Ivana Brajkovića.
8. Planik, planinarska kuća pod Planikom na Riječkoj transverzali, žig 8. (privremeno se nalazi u Brgudcu, jer je kuća pod Planikom zatvorena).
9. Poklon, planinarski dom PD »Opatija« iz Opatije, žig 9 i 10 za Poklon i Učku.
10. Učka, sa skloništem »Vojak«. Tu je kraj IPP »LR«.

Svatko tko želi obići Istarski planinarski put »Labinska republika« neka se prijavi PD »Željezničar«, Zagreb, Trnjanska cesta 5b, gdje će dobiti Dnevnik IPP »LR«. Započeti se može s Rijeke ili Opatije odnosno Lovrana ili sa željezničke stanice Podgorje u Sloveniji.

Kontrolne točke počinju podno Slavnika, a trasa povezuje Slovensku transverzalu s transverzalom »Po planinama SR Hrvatske« i Riječkom transverzalom.

Idejni organizator i realizator tog puta je Josip Sakoman.

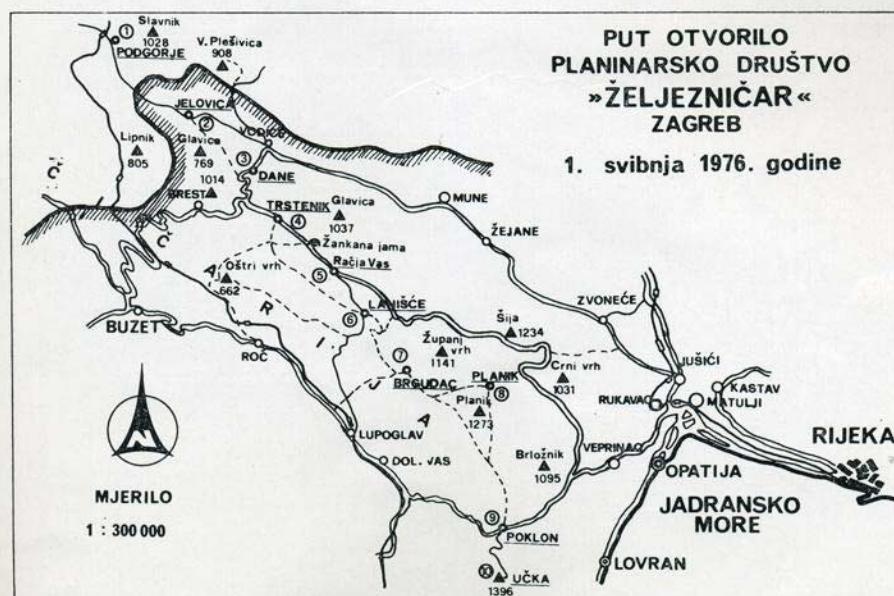
Vremenski rokovi dužine pojedinih kontrolnih točaka:

Podgorje—Jelovica 1,30; Jelovica—Dane 1,30; Dane—Trstenik 2 sata; Trstenik—Račja Vas 1,30; Račja Vas—Lanišće 1,30; Lanišće—Brgudac 1 sat; Brgudac Dom pod Planikom 3; Dom pod Planikom—Poklon 2,30; Poklon—vrh Učke 1,30 sati.

Od Podgorja pod Slavnikom do vrha Učke put traje 16 sati, što znači dva dana hoda za mlade planinare, a za starije tri dana.

Istarski planinarski put su izmjerili i obilježili članovi PD »Željezničar« iz Zagreba: Josip Sakoman, Josip Korlaet, Anton Kralj, Ivan Šepl i Franjo Znika. Trasu je ucrtao Dražen Smačić, PD »Sljeme« Zagreb. Dnevnik IPP izradila je Željeznička tiskara Zagreb. Kontrolne žigove su izradili u Saobraćajnoj sekciji ŽTP Zagreb. Cijeli je put obilježen na amaterskoj osnovi.

Cijena Dnevnika je 25 dinara, u što je uračunata i spomen-značka pod brojem. Do sada je transverzalu obišlo preko 80 planinara.

Šoićeva kuća

Riječi: Marko Vukasović
Koračnica

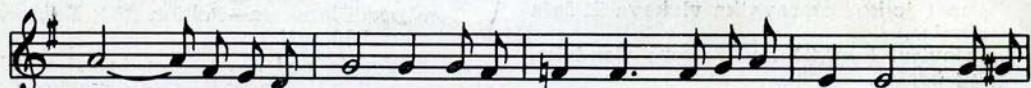
Glazba: Tonček Filipc

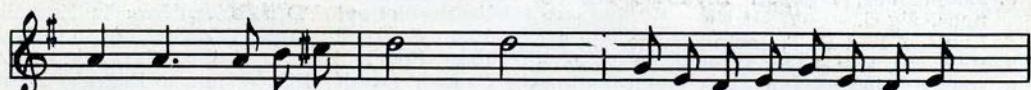
Znatiželjno u ne-djelju pi-ta-ti češ plani-na-re kud im vo-di

put? O-ni sa-mo i-du da-lje gdje će na-ći u bli-zin-i

je- dan gorski kut. A kad za nji- ma o-dlučiš po-ći do tog

kut- ka češ la-ko do- či. A kad do-đeš ta-mo go-re

Refrain

ta-mo ti se pjesme o-re sva- tko pje-va njoj: Ta

Šo-i- če-va ku- ēa pod Li- povcem to div- ni božan- ski je kraj, ta

Šo-i- če-va ku- ēa pod Li- povcem to ma- li zemalj- ski je raj. J

što god ti sr- ce za- že- li sve mo- či češ do- bi- ti tu i

ra- do češ knjoj uvijek do- či, za- vo- ljet češ za- uvijek nju!